

ท-การสู่ส ต-การ กตฺวา "ตถาคโต"ติ ทั้งหลายด้วยยาทิพย์ฉะนั้น, พระผู้มีพระภาค
เวทิตพฺโพ. เอว อภิภวนตฺเถน ตถาค- เจ้าพระองค์นั้น บัญญัติพึงทราบว่ "ทรงมี
คโต. พระเนมิตกนามว่ พระตถาคต" เพราะ

แปลง ท เป็น ต โดยความหมายว่ พระองค์
ทรงมีความไพเราะแห่งพระ(ธรรม)เทศนา
และทรงเป็นที่ตั้งแห่งบุญ กุจยา(ทิพย์)อันไม่
วิปริต เพราะทรงครอบงำโลกทั้งหมดด้วย
ประการดังนี้. พระองค์ทรงมีพระเนมิตก
นามว่ พระตถาคต เพราะอรรถว่ทรง
ครอบงำอย่างนี้.

ตโถ อวิปริโต จ

อคโท ยสุส สตฺถุโน

วสวตฺตีสฺส โส เตน

โหติ สตฺถา ตถาคโต? (๘)

พระบรมศาสดาพระองค์ใดทรงมีความ
ไพเราะแห่งเทศนา และทรงเป็นที่ตั้ง
แห่งบุญ กุจยา(ทิพย์)อันจริงแท้และไม่
แปรผัน ทรงให้อำนาจเป็นไป เพราะ
ฉะนั้น พระบรมศาสดาพระองค์นั้นจึง
ทรงมีพระเนมิตกนามว่ พระตถาคต
ด้วยเหตุนี้. (๘)

๑ สมงฺกวลวิลาสิณี. ๑/๘๑, ปปญฺจสุทนี. ๑/๖๑,
มโนรตฺปุรณี เอกก. ๑/๑๑๐, ปรมตฺถทีปนี.
ฉ. ๑๖๐, ปรมตฺถทีปนี อิติ. ๑๕๔.

อปฏิบัติบุคคลสัสสาคิ ปฏิบัติบุคคล-
 วิตสัสส, อญโณ โภจ "อหิ พุทฺโธ"ติ
 เอวํ ปฏิณฺณํ ทาคุํ สมตฺโถ นามสฺส
 ปุคฺคโล นตฺถิติ อปฏิบัติบุคคลโล, ตสฺส
 อปฏิบัติบุคคลสฺส. อุปัชฺชิตี อุปัณฺโน
 อุปาที. การุณฺยตาที กรุณาย ภาโว
 การุณฺยตา. สพฺพสฺส เตติ นีรวเสสสฺส ต-
 ปริยาทานวณฺณํ, สกเล สตฺตนิกาเยติ
 อตฺโถ. เอตฺตาวตา อยมฺปิ คาลา
 วุตฺตตฺถา โหติ.

บทว่า ไม่มีบุคคลเปรียบ คือปราศจาก
 บุคคลเปรียบ, อธิบายว่า ที่ชื่อว่าไม่มีบุคคล
 เปรียบ เพราะอรรถว่า ไม่มีบุคคลอื่นใดๆ
 ที่ชื่อว่า สามารถให้คำปฏิญญาต่อพระองค์
 อย่างนี้ว่า "เราเป็นพระพุทธเจ้า," แด
 พระตถาคตเจ้าพระองค์นั้น ผู้ไม่มีบุคคล
 เปรียบ. บทว่า อุปัชฺชิตี แปลว่าอุปบัติเกิดขึ้น
 แล้ว. บทว่า การุณฺยตา ความว่า ภาวะ
 แห่งพระกรุณา ชื่อว่า ความกรุณา. บทว่า
สํวทงฺปวํ เป็นคำพูดที่ครอบคลุมถึงสัตว์
 ไม่มีส่วนเหลือ, อธิบายว่า หมูสัตว์ทั้งสิ้น.
 พระคถาแมนมีอธิบายเพียงเท่านั้น.

อถ ภควา พุรฺหมุณา ฌมฺม-
 เทสนตฺถาย อายาจิโต สตฺเตสุ การุณฺยตํ
 อุปฺปาเตตฺวา ฌมฺมํ เทเสตฺถกาโม
 มหาพุรฺหมานํ คากาย อชฺฌภาสิ :

เมื่อพระพรหมทูลอาราธนาเพื่อประ-
 โยชนแก่การให้พระองค์ทรงแสดงธรรมแล้ว
 ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงเกิดพระ
 กรุณาในหมูสัตว์ มีพระประสงค์จะทรงแสดง
 ธรรม ไตตรัสตอบท้าวมหาพรหมด้วยพระ
 คถาว่า :

คุณนฺคร - คุณองฺน ทรัพฺยประเสริฐ
 อุตฺทิสฺสวณฺทสฺสให้พ้อเจียน แม่มั่น ทรัพฺยประเสริฐ

"อปารุตา เตสํ อมตสฺส ทวารธา
 เย โสทวนฺโต ปมฺฤจฺนฺตฺ สทฺธํ.
 วิหีสฺสณฺณํ ปคฺณํ น ภาสํ
 ธมฺมํ ปณฺธิตํ มนุเชสฺสุ พุทฺธเม"ติ^๑?

"สัตว์เหล่าใดเจียโสตสดับปล่อยศรัทธา
 (ปลงใจเชื่อ) เราตถาคตจะเปิด
 ประตูแห่งอมตธรรม แก่สัตว์เหล่านั้น.
 กุกรพหฺม เราตถาคตสำคัญไปว่าจะ
 ลำบากเปล่า จึงยังไม่กล่าวธรรมอัน
 ประณีตที่เราชำนาญดีแล้วในหมู่มนุษย์."

อด โข พุทฺธมา สหฺมปฺติ
 "กตาวภาโส โขมฺหิ ภควธา ธมฺม-
 เทสนายา"ติ ญตฺวา ทสนขสโมธาน-
 สมุชฺชลํ อณฺชลํ ลีรลํ กตฺวา ภควนฺตํ
 อภิวาทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา พุทฺธม-
 ฌปริวฺโต ปกฺกามิ.

ครั้งนั้นแล ท้าวสหัมบดีพหฺม ทราบว่า
 "พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงกระทำ (คือประ-
 ทาน) โอกาสที่จะทรงแสดงธรรมให้กับเรา
 แล้ว" จึงประนมอัญชลีอันรุ่งเรือง ด้วยการ
 ประชุมพร้อมแห่งนิวาส์ ๑๐ ไวเหนือเคียร
 นอมอภิวาทพระผู้มีพระภาคเจ้า กระทำ
 ประทักษ์ณ (คือการเวียนขวา) มีหมู่พหฺม
 แวดล้อมหลีกไปแล้ว.

อด สตฺถา ตสฺส พุทฺธมฺโน ปฏิญฺณํ
 ทตฺวา "กสฺส นฺ โข อหํ ปจฺมํ ธมฺมํ

ครั้งนั้น พระบรมศาสดาทรงประทาน
 ปฏิญญาแก่พระพหฺมณั้นแล้ว ทรงดำริว่า

^๑ ม. มุ. ๑๒/๓๒๖, ส. ส. ๑๕/๒๐๓,
 ที. มหา. ๑๐/๔๕, วิ. มหา. ๔/๑๒.

เทเสยฺยนุ^๑ตี จินฺเตนุโต "อาฟ้าโร "เราจะพึงแสดงธรรมครั้งแรกแก่ใครหนอ-
 ปณฺธิโต โส อิมํ ฌมฺมํ ชิปฺปํ แล" ทรงเกิดพระดำริขึ้นว่า "อาฬารดาบส
 อาชานิสฺสตี^๒ตี จิตฺตํ อุปฺปาเทตฺวา ปุณฺ นั้นเป็นผู้ฉลาด จักรู้ทั่วถึงธรรมนี้ได้ฉับพลัน"
 โอโลเกนุโต ตสฺส สุตฺตาหิ กาลงฺกต- เมื่อทรงตรวจดูอีกครั้ง ก็ทรงทราบว่า
 ภาวํ ฌตฺวา อุทกสฺส จ อภิวาสกาลงฺ- อาฬารดาบสนั้นสิ้นชีพเสียแล้วได้ ๗ วัน
 กตภาวํ ฌตฺวา ปุณฺ "กหิ นุ โข เอตฺรหิ และทรงทราบว่า อุทกดาบสก็สิ้นชีพเสียแล้ว
 ปณฺจวคฺคิยา ภิกฺขุ วิหรนฺตี^๓ตี ปณฺจวคฺคิเย เมื่อเวลาพลบค่ำ ทรงระลึกถึงพระเบญจ-
 อาวชฺเชนุโต "พาราณสียํ อิลิปฺตเน วัคคิยวํ "เวลานี้ ภิกษุเบญจวัคคิยอยู่ที่ไหน
 มิกทาเย^๓ตี ฌตฺวา อาสาฬหิยํ ปภาตาย หนอแล" ครั้นทรงทราบว่า "อยู่ที่ป่า
 รตฺติยา กาลสฺสเสว ปตฺตจิวฺรมาทาย อิลิปฺตนมฤคทาวยวัน เขตแดนเมืองพาราณสี"
 อฏฺฐารสโยชนิกํ มคฺคํ ปฏฺธิปฺนโน อนฺตรา- ครั้นราตรีรุ่งสว่างแล้ว ในเดือนอาสาฬห^๑
 มคฺเค อุปฺก นาม อาชีวกํ ทิสฺวา ตสฺส ทรงถือบาตรและจีวรแต่เช้าตรู่ เสด็จพุทธ-
 อุตฺตโน พุทฺธภาวํ อาจิกฺขิตฺวา^๒ ตํทิวสฺสเมว ดำเนิน (โดยทางที่จะไปยังเมืองพาราณสี)
 ส่ายณฺหสมเย อิลิปฺตนมคมาลี. สิ้นระยะทาง ๑๘ โยชน์ทรงพบอาชีวก ชื่อว่า
อุปฺกะ ในระหว่างทาง (คือตำบลระหว่าง
 แหงแม่น้ำคยา กับแดนพระมหาโพธิ์ต่อกัน)

^๑ ม. มุ. ๑๒/๓๒๖, วิ. มหา. ๔/๑๒,
 ส. ส. ๑๔/๒๐๓, ที. มหา. ๑๐/๔๕.

^๒ ฉ. พุทฺธภาวมาวิกตฺวา.

^๓ คือในเช้าวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๘.

คุณนคร - คุณงุ่น ทรัพย์ประเสริฐ
 อุทิศส่วนกุศลให้พ่อเจียน แม่แม่ัน ทรัพย์ประเสริฐ

ทรงตรัสบอกอาชิวกนั้นว่า พระองค์เป็น
พระพุทธเจ้าแล้ว ไต่เสด็จถึงป่าอิสิปตน-
มฤคทายวัน (คือที่เป็นที่อยู่แห่งฤาษีเบญจ-
วัคคีย์นั้น) ในเวลาเย็นวันนั้นเอง.

ตตถ ปญจวัคคิยานิ อตฺตโน พุทฺธภาวิ
ปกาสเสตฺวา ปณฺณตฺตปวรพฺพุทฺธาสนฺคโต
ปญจวัคคิเย ภิกฺขุ อามนฺเตตฺวา
ธมฺมจกฺกปฺปวตฺตนสฺตฺตนต์^๑ เทเสสิ.

พระพุทธองค์ทรงประกาศแก่ฤาษีเบญจวัคคีย์
ว่า พระองค์เป็นพระพุทธเจ้า ณ สถานที่นั้น
แล้วประทับบนบวรพุทธอาสน์ที่ฤาษีเบญจวัคคีย์
ปลุกไฉไลแล้ว ตรัสเรียกภิกษุเบญจวัคคีย์มา
แล้วทรงแสดงธรรมจกัปปวัตตনสูตร.

เตสุ อญฺญาโกณฺฑพณฺณตฺเถโร
เทสนานุสาเรน จาณิ เปเสตฺวา สุตฺต-
ปริโยสาเน อญฺจารสฺหิ พุรฺหมโกฎฺฐิหิ สฺหริ
โสตาปตฺตนิผล ปตฺติงฺกาลิ. สฺตฺถา ตตฺถเว
วสุสฺสึ อุกนฺตฺวา ปุนทิวเส วปฺปตฺถเธริ
โสตาปตฺตนิผล ปตฺติงฺจาเปสิ. เอเตเนว
อุปายเณ สฺพเพ เต โสตาปตฺตนิผล

ในบรรดาภิกษุเบญจวัคคีย์เหล่านั้น
พระอัญญาโกณธัญญเถระ ไต่ส่งญาณไปตาม
กระแสพระเทศนาในเวลาจบพระสูตร ก็ได้อ
ดำรงอยู่ในพระโสตาปัตติผล (คือได้ดวง
ตาเห็นธรรม) พร้อมด้วยพระพรหม ๑๘
โกฏิ. พระบรมศาสดา ทรงเข้าจำพรรษา
ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวันนั้นเอง ครั้นใน

^๑ ส. มหา. ๑๘/๕๒๘, วิ. มหา. ๔/๑๗,
ข. ป. ๓๑/๕๒๕.

นาวาเอกแพทย์หญิงอนงค์ น้อยคำศิริ
อุทิศให้เจ้ากรรมนายเวร

ปติฏฐาเปตฺวา ปุณฺ ปญฺจมีย์ ปกฺขสฺส วันรุ้งขึ้น พระองค์ได้ทรงยังพระวโปเถระ
 ปญฺจปี เต เถเร สนนฺิปาเตตฺวา ให้ดำรงอยู่ในพระโสคาปัตติผล. พระองค์
อนตฺตลกฺขณสฺสฺตฺตฺนตี^๑ เทเสสี, เทสนา- ได้ทรงยังภิกษุเหล่านั้นทั้งหมด ให้ดำรงอยู่
 ปรีโยสาเน ปญฺจปี เถรา อรหฺตฺเต ในพระโสคาปัตติผล โดยอุบายนั้น ครั้นถึง
 ปติฏฺฐหีสฺสุ. วันคติที่ ๕ แห่งอีกปักษ์หนึ่ง (คือแรม ๕ ค่ำ
 เดือน ๘) ทรงยังพระเถระทั้ง ๕ รูปนั้น
 ให้ประชุมกันแล้วทรงแสดงอนตฺตลกฺขณสฺสฺตร,
 ในเวลาจบเทศนาพระเถระทั้ง ๕ รูป ดำรง
 อยู่ในพระอรหัต.

อด สฺตฺถา ตฺตฺถเว ยสฺสฺส ต่อมาพระบรมศาสดาทรงเห็นอุปนิสัย
 กุลปฺตฺตสฺส อุปนีสฺสยญฺจ หีสฺวา เกฬฺ ของยสกุลบุตร ในเมืองพาราณสีนั้นและทรง
 ปหาย นิกฺขมฺนฺตี หีสฺวา "เอหิ ยสา"^๒ ติ เห็นเธอละทิ้งเรือนออก (ทางประตูเมือง
 ปกฺโกสิตฺวา ตสฺมิญฺเฒเว รตฺติภาเค ตรงไปทางที่จะไปป่าอิสิปตนมฤคทายวัน)
 โสคาปฺตฺติผล ปติฏฺฐาเปตฺวา ปุณฺทิวเส ตรัสเรียกว่า "พอยสะ เธอจงมานี่เถิด"
 อรหฺตฺเต จ ปติฏฺฐาเปตฺวา อปเรปี แล้วทรง (สั่งสอน) ให้ดำรงอยู่ในพระ
 ตสฺส สหายเก จตุปณฺณาสนเน เอหิภิกฺขุ- โสคาปัตติผลในคืนนั้นเอง และวันรุ่งขึ้น
 ปพฺพชฺชาย ปพฺพาเซตฺวา อรหฺตฺเต ทรง (สั่งสอน) ให้ดำรงอยู่ในพระอรหัต

^๑ ส. ขนฺธ. ๑๗/๒๗, วิ. มหา. ๔/๒๔.

^๒ วิ. มหา. ๔/๓๐.

นาวาเอกแพทย์หญิงอนงค์ น้อยคำศิริ

อุทิศให้เจ้ากรรมนายเวร

ปติฏฐาเปลี. เอว โลก เอกสภูจिया แล้วพระองค์ไต่ทรงยังสหายของพระยสะนั้น
 อรหนุเตสุ ชาเตสุ สตุถา วุญจวสุโส อีกพวกหนึ่ง เป็นชน ๕๔ คน ไท่บวชด้วย
 ปวาเรตฺวา ภิกฺขุ อามนฺเตตฺวา พระวาจาว่า ท่านจงเป็นภิกษุมาเถิด แล้ว
 เอตทโวจ : ทรงสั่งสอนให้ดำรงอยู่ในพระอรหัต. เมื่อ
 พระอรหัต ๖๑ องค์ บังเกิดขึ้นในโลกด้วย
 ประการฉนี้แล้ว พระบรมศาสดาประทับอยู่
 จำพรรษาป่าารณาแล้ว ตรัสเรียกภิกษุทั้ง
 หลายมา ไต่ตรัสพระคำรสนี้ว่า :

"ปรตฺถ จตฺตโน อตฺถ
 กโรนฺตา ปจวี อิม
 พยาหรนฺตา มนุสฺसानิ
 ธมฺม จรต ภิกฺขโว."

วิหรต วิวิตฺเตสุ
 ปพฺพเตสุ วเนสุ จ
 ปกาสะยนฺตา สทฺธมฺม
 โลกสฺส สตฺถิ มม
 กโรนฺตา ธมฺมทฺเษยํ
 วิชฺยาปยถ^๑ ภิกฺขโว."

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อพวกเธอจะ
 บำเพ็ญประโยชน์ตน และประโยชน์
 ผู้อื่น และเมื่อจะแสดงธรรมแก่มนุษย์
 ทั้งหลายจงจาริกไปในแผ่นดินนี้เถิด."

ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงอยู่ในที่
 สงัดในป่าและภูเขา เมื่อจะประกาศ
 พระสัทธรรมของเรา เมื่อจะกระทำ
 ขบวนการพระธรรมทูต ให้สมบูรณ์แก่
 โลก จงช่วยกันแสดงธรรมให้แจ้ง
 (ตามทางที่จาริกไป).

๑ ไป. วิภวามตฺถ.

นาวาเอกแพทย์หญิงอนงค์ น้อยคำศิริ
 อุทิศให้เจ้ากรรมนายเวร

สนคือตถาย^๑ สัตตานัน
 สุปพตา วจัน มม
 สัพพ ปิณฑ ทวารัน
 อปายานมนาสวา
 สกุกโมกขสัส มกุกสัส
 ทวารัน วิวรรธาสมา.

พวกเธอจึงเป็นผู้มีวัตรอันดี ไม่มี
 อาสวะ (คือกิเลสเครื่องก้องใน
 สันดาน) หาบุคคลเสมอมิได้ จึงปิด
 ประตู อบายทั้งหมด (และ) จง
 เปิดประตูแห่งทางสวรรค์และนิพพาน
 ตามคำของเราตถาคตเพื่อประโยชน์
 แก่ความสงบ แก่สัตว์ทั้งหลาย.

เทศนาปฏิปัตตีหิ
 กรุณาทีคุณาสยา^๒
 พุทธิ^๓ สัทธญจ โลกสัส
 อภิวทฺฑเณต สัพพโส.

พวกเธอทั้งหลาย จงเป็นผู้มีกรุณา-
 คุณเป็นต้นเป็นอภัยภัย จงยังปัญญา
 เครื่องตรัสรู้ และศรัทธาให้เจริญยิ่ง
 แก่ชาวโลก ทวยการแสดงและปฏิบัติ
 (ธรรม) โดยประการที่บัง.

กีนันมุปกโรนทานัน
 นิจฺจมามิสทานโต
 กโรธ ฐมฺมทาเนน
 เตสํ ปจฺจุปการกั.

เมื่อภคทัสัทั้งหลายทำความอุปการะ
 อยู่โดยให้อามิสอยู่เป็นนิจ พวกเธอ
 จงทำความอุปการะตอบแทนแก่ภคทัสั
 เหล่านั้น ด้วยธรรมทาน.

^๑ โป. ตสฺส อตถาย.

^๒ โป. กโรธ กรุณาสยา.

^๓ โป. วุทธิ.

สมุสฺสยถ สทุธมฺม
เทสยนฺตา อีสิตุชฺช
กตฺกตฺตพฺพกมฺมนฺตา
ปรตฺถํ ปฏฺิปปชฺชถา"ติ.

พวกเธอจงยกพระสัทธรรมขึ้นแสดง-
ให้เป็นอุจฺจของพระฤาษี พวกเธอ
ผู้มีการงานอันพึงกระทำ ไต่กระทำ
เสร็จแล้ว จงปฏิบัติประโยชน์แก่ผู้อื่น
(ให้สำเร็จ)เถิด."

เอวณฺจ ปน วตฺวา ภควา เต
ภิกฺขุ ทิสาสฺสุ วิสฺสชฺชเชตฺวา สยํ อुरुเวลํ
คจฺฉนฺโต อนฺตรามคฺเค กปฺปาสีกวนสฺสญฺเท
ทีสํ ภททวคคิยกุมาร เวิเนสิ. เตสุ
โย สพฺพจฺฉิมโก, โส โสตาปนฺโน,
สพฺพเสฏฺโฐ อนาคามิ, เอโกปิ อรหา
วา ปุณฺณชฺชโน วา นนาโหสิ.

ก็แลพระผู้มีพระภาคเจ้า ครั้นตรัส
อย่างนี้แล้ว ทรงส่งภิกษุเหล่านั้นไปในทิศ
ทั้งหลายแล้ว ส่วนพระองค์เสด็จไปยังตำบล
อुरुเวลา ทรงเทศนาสอนภททวคคิยกุมาร
๓๐ องค์ในไรฝ้ายแห่งหนึ่งในระหว่างทาง.
บรรดาภททวคคิยกุมารเหล่านั้น พระกุมาร
องค์ที่เป็นผู้น้อยกว่าเขาทั้งหมด (สำเร็จ)
เป็นพระโสดาบัน, พระกุมารองค์ที่เป็น
ผู้ใหญ่กว่าเขาทั้งหมด (สำเร็จ)เป็นพระ-
อนาคามี, พระกุมารแม่พระองค์หนึ่งที่เป็น
พระอรหันต์ หรือปุณฺณชฺชโนไม่มีเลย.

คุณพร้อม ทัพพะรังสี
สร้างค้นฉบับถวาย เป็นพุทธบูชา

ราชา "สตฺถา อากโต"๑ ตี สุตฺวา ทฺวาทส- พระราชาทรงสท้บว่า "พระบรมศาสดา
 นหุเตหิ พุราหุณคหปติเกหิ ปริวฺโต เสด็จมาถึงแล้ว" ทรงมีหมู่พราหมณ์และ
 ทสฺพลํ ขนวิวรคตมิว ทิวสกรํ วนวิวรคตํ คหบดีแสนสองหมื่นคนหอมลอม เสด็จเข้าเฝ้า
 มุณิวรทิวสกรํ อุปสงฺกมิทฺวา จกฺกาลงฺกต- สมเด็จพระทศพล ผู้เป็นพระมุณีผู้ประเสริฐ
 ตเลสุ๑ ชลชามลาวิกลกมลโกมลเสสุ คฤวงวอาทิตยํ ซึ่ง (พระองค์) เสด็จไป
 ทสฺพลสฺส ปาเทสุ มกฺกมณิซฺชติวิสร- ณ ช่องป่า เหมือนดวงอาทิตย์ซึ่งโคจรอยู่
 วิชฺโชตินา ลีรสา นิปติตฺวา เอกมณฺตํ ณ กลีบเมฆ ทรงชบพระเศียรซึ่งมีแสง
 นิสีทิ สทฺธิ ปริสาย. สุกส์กาวชานออกจากพระมงกุฎแก้วมณี อันมี
 แสงโชติช่วง ลงแทบพระบาททั้งสองของ
 สมเด็จพระทศพล ซึ่ง(งาม)เหมือนดอกบัว
 อ่อนแรกเกิด ในน้ำไมบกพรอง ปราศจาก
 มลทิน มีฝ่าพระบาทประดับด้วยรูปจักรแล้ว
 ประทับนั่ง ณ ส่วนสุดท้ายหนึ่งพร้อมด้วยบริษัต์.

อด โข เตสํ พุราหุณคหปติگانํ ครั้งนั้นแล พวกพราหมณ์และคฤหบดี
 เอตทโหสิ "กึ นุ โข มหาสมโณ เหลานั้นได้มีความดำริตั้งนี้ว่า "พระมหา-
 อรุเวลกสฺสเป พุรหุณจริยํ จรติ, อุทาหุ สมันะทรงประพฤติพรหมจรรย์ในพระอรุ เวล-

๑ โป. จกฺกติตตเลสุ.

คุณพร้อม ทัพพะรังสี
 สร้างคณฉบับถวาย เป็นพุทธบูชา

ม.ป.ท. ๑-๑-๑

อูรุเวลกสุสโป มหาสมณเฑ"ติ. อถ โข กัสสปะหรือหนอแล, หรือว่าพระอูรุเวล-
ภควา เตสึ เจโตปริวิตกุกมณฺเฑาย เถรึ กัสสปะประพฤติพรหมจรรย์ในพระมหาสมณะ!"
คาถาย อชฺฌภาสิ :

ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ
ความคำริในใจของพราหมณ์และกบฏีเหล่า
นั้นได้ตรัสกะพระเถระด้วยพระคาถาว่า :

"กิเมว ทิสฺวา อูรุเวลวาสิ
ปหาสิ อคฺคิ กิสโกวทาโน
ปุจฺฉามิ ตํ กสุสโป เอตมตฺถํ
กถํ ปหีนํ ทว อคฺคิหุตฺตนุ"ติ"

"กัสสปะผู้อยู่ในอูรุเวลมานาน ท่าน
เคยเป็นอาจารย์สั่งสอนหมู่ชฎิลผู้ผอม
เพราะกำลังพรต ท่านเห็นเหตุอะไร
เล่า จึงละไฟ (ที่ท่านเคยบูชาแล้ว
ตามลัทธิเดิม) เราถามเนื้อความนั้น
กะท่าน เหตุไฉนท่านจึงละการบูชา-
เพลิงของท่านเสีย."

เถโร ภควโต อธิปฺพายํ วิทิตฺวา :

พระเถระทราบพระประสงค์ของพระ
ผู้มีพระภาคเจ้า จึงกล่าวคาถานี้(กราบทูล)
ว่า :

^๑ วิ. มหา. ๔/๖๖.

"รูปเป จ สทุเท จ อโธ รเส จ
 กามิตฺถิโย จาภิวทนต์ิ ยณฺญา
 เอตฺ มลนฺตี อูปธิสฺสุ ฌตฺวา
 ตสฺมา น ยิฎฺเฌ น หุเต
 อรณฺชิโน"^๑ติ"

"ขันธ์ทั้งหลายกล่าวสรรเสริญ รูป
 เสียง และรส ที่น่าปรารถนา และ
 สตรีทั้งหลาย ข้าพระพุทธเจ้าได้รู้ว่า
 ผลคือกาม นั้น เป็นมลทิน (เครื่อง
 เกร้าหมอง) ในอุปธิทั้งหลาย เหตุนี้
 ข้าพระพุทธเจ้า จึงมิได้ยินดีในการ
 เช่น การบูชาเพลิง (ตั้งที่ได้เคยทำ
 มาแล้วในปางก่อน)"

อิมํ คาลํ วตฺวา อตฺตโน สํวกภาวปฺ-
 ปกาสนตฺถํ ตถาคตสฺส ปาเทสุ สิริสา
 นิปตฺติวา "สตุถา เม ภนฺเต ภควา,
 สํวโกหมสฺมี"^๑ติ วตฺวา เอกตลทฺวิตาล
 ๆเปฯ สตุตตลปฺปมาณํ เวหาลํ
 สตุตฺถขตฺตุํ อพฺภุคฺคณฺตฺวา ปาฎิหาริยํ
 กตฺวา อากาสโต โอรุห ภควนฺตํ
 วนฺทิตฺวา เอกมนฺตํ นิสีหิ.

ครั้งนี้แล้วชบที่ระยะลงที่พระบาทพระตถาคตเจ้า
 เพื่อประกาศว่าตนเป็นสาวก จึงกราบทูลว่า
 "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคเจ้า
 เป็นศาสดาของข้าพระพุทธเจ้า ข้าพระพุทธ
 เจ้า เป็นสาวก (คือผู้ฟังคำสั่งสอนของพระ
 องค์)" แล้วทำปาฏิหาริย์เหาะขึ้นสู่กลางหาว
 สูงชั่วลำตาลหนึ่ง สองลำตาล ถึง ๑ ชั่ว
 ลำตาล ๑ ครั้ง แล้วเหาะลงจากอากาศ
 ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้านั่ง ณ ส่วนสุด
 ข้างหนึ่ง.

^๑ วิ. มหา. ๔/๖๖.

อถ โข มหาชนิน ตสฺส ตํ ครั้งนั้นแล มหาชนเห็นปาฏิหาริย์นั้น
 ปาฏิหาริย์ ที่สฺวา "อโห มหานุภาวา ของท่านอุรุเวลกัสสปเถระนั้นแล้ว กล่าว
 พุทธา นาม, เอวํ ภาษิตทิวฺจิกโก ภาษารามพระคุณสมเด็จพระศพลว่า "โอ
 อุตฺตานํ "อรหา อหน"ติ มณฺณมาโน ธรรมตาพระพุทธเจ้าทรงมีอำนาจมาก, แม่
 อุรุเวลกัสสปปิ ทิวฺจิชาลํ ภูทิตฺวา พระอุรุเวลกัสสปะมีทิวฺจิชาล่าอย่างนี้ สำคัญ
 ตถาคเตน ทมิโต"ติ ทสฺพลสฺส คุณกถํ ติว่า "เราเป็นพระอรหันต์" ถูกพระ-
 กเถสิ. ตํ สุตฺวา สตุถา "นาหมีทานิเยว ตถาคตเจ้า ทรงทรมานทำลายชายคือทิวฺจิช
 อิมํ อุรุเวลกัสสปํ ทเมมิ, อตีเตปิ เลี้ยแล้ว." พระบรมศาสดาทรงสํคัปปังนั้น
 เอส มยา ทมิโตเยวา"ติ อาห. แล้วตรัสว่า "เราตถาคตทรมานอุรุเวล-
 กัสสปะนี้ แต่ในกาลบัดนี้เท่านั้นก็ห้ามมิได้,
 แม้ในอดีตกาล เราก็ทรมานอุรุเวลกัสสปะนี้
 มาแล้วเหมือนกัน."

อถ โข โส มหาชนิน อญฺญสวยาสนา ครั้งนั้นแล มหาชนนั้นลุกจากที่นั่งถวายบังคม
 ภควนฺตํ วนฺทิตฺวา สิรสี อญฺชลี พระผู้มีพระภาคเจ้า ประนมอัญชลีไว้เหนือ
 ปกฺคเหตฺวา เอวมาห "ภนฺเต อิทานิ ศีรษะ กราบทูลอย่างนี้ว่า "ข้าแต่พระองค์
 อเมหิ เอส ทมิโต ทิวฺจิส, กถํ ผู้เจริญ ในกาลบัดนี้ พวกข้าพระองค์เห็น
 ปเนส อตีเต ภควตา ทมิโต"ติ. อุรุเวลกัสสปะนี้ ถูกพระองค์ทรมานแล้ว,
 ส่วนในอดีตท่านพระอุรุเวลกัสสปะนี้ ถูกพระ
 ผู้มีพระภาคเจ้าทรงทรมานแล้วอย่างไร."

บริษัท โย แกส จำกัด
 สร้างต้นฉบับถวาย เป็นพุทธบูชา

ตโต สตุถา เตน มหาชเนน ยาจิโต ต่อจากนั้น เมื่อมหาชนนั้นทูลอาราธนาแล้ว
 ภาวนตเรน ปฏิจจนัน มหานารทกัสสป- พระบรมศาสดา ไคตรัสมหานารทกัสสป-
ชาตก^๑ กเถตฺวา จตฺตาริ อริยสจฺจานิ ชาตก ซึ่งเป็นพระชาติที่ภพอื่นปิดบังไว้ แล้ว
 ปกาเสสี. ตโต สตุถุ ฐมมกถํ สุตฺวา ทรงประกาศอริยสัจ ๔. ต่อมา พระเจ้า
 ราชา พิมพิสาโร เอกาทสนฺหุเตหิ สหฺธิ พิมพิสารพร้อมทั้งพราหมณ์และกฤหบดี ๑๑
 โสตาปตฺตติผล ปฏิญฺจาสี, เอกนหฺตํ นหฺต^๒ ไคสดับพระธรรมกถาของพระบรม-
 อุปาสกตฺตํ ปฏิเวเทสี. ศาสดาแล้ว ดำรงอยู่ในพระโสตาปตฺตติผล,
 อีก ๑ นหฺต ประกาศตนเป็นอุปาสก.

ราชา สรณํ คนฺตฺวา สุวาทนาย ภควนฺตํ พระราชาทรงถึงสรณะแล้ว กราบทูลเชิญ
 สหฺธิ ภิกฺขุสํเขน นิมนฺเตตฺวา ภควนฺตํ พระผู้มีพระภาคเจ้า พร้อมทั้งพระภิกษุสงฆ์
 ติกฺขตฺตํ ปทกฺขิณํ กตฺวา วนฺทิตฺวา เพื่อเสวย (ที่พระราชินีเวศน์) ในวันพรุ่งนี้
 ปกฺกามิ. ทรงทำประทักษิณพระผู้มีพระภาคเจ้าครบ ๓
 รอบ ถวายบังคมแล้วเสด็จกลับ(พระราชวัง).

ปุนทิวเส ภควา ภิกฺขุสทสฺสปริวฺโต วันรุ่งขึ้น พระผู้มีพระภาคเจ้ามีภิกษุ
 มรฺคณปริวฺโต^๓ วย ทสฺสตนยโน เทว- พันรูปแวดล้อม เพียงตั้งท้าวสหัสสนัยน์เทวราช

^๑ ชุ. ชา. ๒๔/๒๔๒.

^๒ โป. ภิกฺขุสํขปริวฺโต.

^๓ ส. อ. อมร....

^๑ หนึ่งนหฺต = หนึ่งหมื่น.

ราชา, พรหมคณปริวัโต วย มหาพรหมา
 ราชกั ปาวีลี. ราชา พุทธปมุขสฺส
 ภิกขุสฺสสฺส ทานํ ทตฺวา โภชนปริโยสาเน
 ภควนฺตํ เอตทโวจ "อหํ ภนฺเต
 ตีณิ รตนานิ ๑ ๒ ๓ วินา วลีตุํ น สกฺขิสฺสํสามิ,
 เวลาย วา อเวลาย วา ภควโต สนฺตึกั
 อากมิสฺสํสามิ, ลฺภฺจิวํ นาม อติทุเร,
 อิทํ ปน อมฺหากํ เวฬุวนํ นาม อุตฺถยานํ
 ปวีเวกกามานํ นาติทุเร นจฺจาสนฺนํ
 คมนาคมนสมฺปนฺนํ นิชฺชนสมฺพาธํ
 ปวีเวกสฺสํ จายฺยทกสมฺปนฺนํ สีตลลิตล-
 สมลฺกตํ ปรมรมณียภุมิภากํ สุรภิกฺขุสฺม-
 ตรูวรนิรัตนํ รมณียปาสาทหฺมมียวิมาน-
 วิหารทฺชโยคณฺทปาทีปภุมิตฺตํ. อิทํ เม
 ภนฺเต ภควา ปฏิกฺคณฺหาตุ นวตปนฺงการ-

มีหฺมูเทวคาแวกลอม, เพียงตั้งท้าวมหาพรหม
 มีหฺมูพระพรหมแวกลอม เสด็จเข้าสู่พระนคร
 ราชคฤห์ พระราชาถวายทานแก่ภิกษุสงฆ์
 ซึ่งมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ครั้นเสวย
 เสร็จแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้า
 ตั้งนี้ว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉัน
 เว้นจากพระรัตนตรัย แล้วไม่อาจจะอยู่ได้,
 หม่อมฉันจักมายังสำนัก ของพระผู้มีพระภาค
 เจ้าในเวลาบาง นอกเวลาบาง, ธรรมดา
 ว่าสวนตาลหนุ่มอยู่ห่างไกลนัก, ส่วนอุทยาน
 ชื่อว่า เวฬุวัน (สวนไม้ไผ่) ของหม่อมฉันนี้
 ไม่ไกลนัก ไม่ไกลนัก(จากบ้าน)สมบุรณด้วย
 ทางไป และทางมาปราศจากคนพลุกพลาน
 สะดวกแก่การประกอบกิจในที่สงัด (ของ
 พระสมณะที่ต้องการที่สงัด) สมบุรณด้วยรม-

๑ ม. สรณานิ.

๒ ไป. ม. วตฺติตฺตํ.

สงกาเสน^๑ สุวณณิงคาเรน^๒ สุรภิ-
 กุสมวาสิต^๓ มณิวณณอุทก^๑ คเหตุวา
 เวฬุวนาราม^๑ ปริจฺจชฺนโต ทสฺพลสฺส
 หตฺถเ อุกก^๑ ปาเตสิ. ตสฺมี อาราม-
 ปฏิคฺคหณ "พุทธสาสนสฺส มุลานิ
 โอตินฺณานี"ติ ปิตฺวสฺสคตา^๓ นจฺจนฺตี วิย
 อัย มหาปจฺวี กมฺปิ. ชมฺพฺทีเป ปน
 จเปตฺวา เวฬุวนมหาวิหาร^๑ อณฺเฑ ปจฺวี
 กมฺเปตฺวา คหิตเสนาสน^๑ นาม นตฺถิ.
 อถ สตฺถา เวฬุวนาราม^๑ ปฏิคฺคเหตุวา
 รณฺเฑ. วิหารทานานุโมทนมกาสิ :

เงาและน้ำ ประดับด้วยแผ่นพื้นศิลาอันเย็น
 มีดอกไม้ส่งกลิ่นหอมและกอไม้อย่างดีแน่นขนัด
 มีภูมิภาคนั้นที่นารีนรมย์ใจยิ่งนัก ตกแต่ง
 ด้วยปราสาท เรือนหลังคาตัด พิมาน^๑
 วิหารเรือนมุงแถบเดียวและปะรำ^๒ เป็นต้น
 ล้วนนารีนรมย์. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอ
 พระผู้มีพระภาคเจ้า จงทรงรับอุทธานชื่อ
 เวฬุวน^๑นี้ของหม่อมฉันด้วยเถิด" แล้วทรงจับ
 พระเศวตทองอันงาม เหมือนถ่านเพลิงแรก
 ลูกไซน (เต็มด้วย) น้ำ มีสีเหมือนแก้วมณี
 อบด้วยดอกไม้มีกลิ่นหอม ทรงหลั่งน้ำลงใน
 พระหัตถ์ของสมเด็จพระทศพล ถวายเวฬุ-
 นาราม. ในขณะที่ทรงรับพระอารามนั้น
 มหาปฐพีนั้นหวั่นไหวแล้ว เสมือนพ่อนรำไป

^๑ โป. นวกุงการสงกาเสน.

^๒ ส. อ. ม. กิงฺกาเรน.

^๓ โป. ปิตฺสทคตา.

^๑ พิมาน คือที่อยู่ของเทวดา (คณมีบุญ).

^๒ ปะรำ คือ ที่ปักชั่วคราว หลังคาแบน ๆ ตาดด้วยผ้าหรือใบไม้.

ตามอำนาจของปีติว่า "พระพุทธศาสนาได้
หยั่งรากลงแล้ว." อนึ่ง ในชมพูทวีปแว่น
พระเวฬุวันมหาวิหารแห่งนี้แล้ว เสนาสนะ
แห่งอื่น ที่สมเด็จพระทศพลทรงรับแล้วเกิด
แผ่นดินไหวไม่มี. ครั้นนั้น พระบรมศาสดา
ทรงรับพระเวฬุวันารามแล้ว ได้ทรงกระทำ
อนุโมทนาพระวิหารทานของพระราชาว่า :

"อาวาสถานสุส ปนานิสส์
โก นาม วตฺตํ ปุริโส สมตฺโต
อณฺตร พุทธา ปน โลกนาถา^๑
ยุตฺโต มุขานํ นหุเตน จาปี.

อายุญจ วณฺณญจ สุขํ พลญจ
วรํ ปสฺตถํ ปฏฺิภาณเมว
ททาติ นามาติ ปวฺจฺจเต โส
โย เทติ สัมมสฺส นโร วิหาริ.

"ก็อันสิ่งแห่งอาวาสถาน นอกจาก
พระพุทธเจ้า ผู้เป็นนาถแห่งโลกแล้ว
บุรุษคนไหนเล่า แม้จะประกอบด้วย
ปากตั้งหมิ่นปากจะสามารถแสดงได้.

นรชนใดถวายวิหารแก่สงฆ์ นรชนนั้น
ทานกล่าวว่าย่อมให้อายุ วรรณะ
สุขะ พละและปฏิภาณ อันประเสริฐ
ซึ่งทานสรรเสริญแล้วแล.

^๑ โป. พุทฺโธ ปน โลกนาถ.

ทาทา นีวาสนัสส นีวารณัสส
 สีสาทิโน ชีวิตุปททวสส
 ปาเลติ อายุ ปน ตสส ยสฺมา
 อายุปฺโปท โหติ ตมาหุ สนฺโต.

ก็เพราะผู้ให้ที่พำนัก อันเป็นเครื่อง-
 ป้องกันอันตรายแห่งชีวิตมีความหนาว
 เป็นต้น ย่อมรักษาอายุของเขาไว้
 ฉะนั้น สัตบุรุษจึงเรียกผู้นั้นว่า เป็นผู้
 เพิ่มให้ซึ่งอายุ.

อจฺจุณฺหสิเต วสโต นีวาเส
 พลญจ วณฺโณ ปฏิกขา น โหติ
 ตสฺมา หิ โส เทติ วิหารทาทา
 พลญจ วณฺณํ ปฏิกขาณเมว.

เพราะเมื่อภิกษุอยู่ในที่พำนัก ซึ่ง(มี
 อากาศ) ร้อนจัดและหนาวจัด พละ
 วรรณะ และปฏิภาณ ย่อมจะมีไม่ได้
 ฉะนั้นแล บุคคลผู้ถวายวิหารนั้น จึง
 (ชื่อว่า) ให้พละ วรรณะและปฏิภาณ
 นั้นเอง.

ทุกฺขสฺส สีสฺตุณฺหสิริสฺปา^๑ จ
 วาตาทปาทีปฺปภวสฺส โลเก
 นีวารณา เนกวิธสฺส นิจจํ
 สุขปฺโปท โหติ วิหารทาทา.

เพราะ (เหตุที่การถวายวิหารทาน)
 เป็นการป้องกันความทุกข์จากความ-
 หนาว ร้อน สัตว์เลื้อยคลาน และเป็น
 การป้องกันความทุกข์อีกหลายอย่าง
 ซึ่งเกิดแตรลมและแดด เป็นต้น ในโลก
 ผู้ถวายวิหารทาน จึง(ชื่อว่า) เป็นผู้
 เพิ่มให้ซึ่งความสุขเป็นนิตย์.

^๑ ฉ. สีสฺตุณฺหสิริสฺปา.

สี่ตุมหาตาทปทิสวภูจิ
 สิริสปาวาฬิมิกาทีทุกข
 ยสฺมา นีวาเรตี วิหารทาตา^๑
 ตสฺมา สุขํ วินุทฺติ โส ปรตฺถ.

ปสนฺนจิตฺโต ภวโภคเหตุ
 มโนภีรามํ มุทิตฺโต วิหาร
 โย เทติ สีสาทิกุโณทิตานํ
 สพฺพํ ทโท นาม ปวฺจฺจเต โส.

ปหาย มจฺเจรมลํ สโลภ
 คุณฺดาณํ นิลยํ ททาติ
 ชิตฺโตว โส ตตฺถ ปเรหิ สคฺเค
 ยถาภคํ ชายตี วิตโสโก.

เพราะบุคคลผู้ถวายวิหารทาน ย่อม
 ป้องกันความทุกข์ อันเกิดจากความ
 หนาว ร้อน ลม แดก เหลือบ ฝน
 สัตว์เลื้อยคลาน และเนือร้ายเป็นต้น
 ฉะนั้น บุคคลนั้นย่อมประสบความสุข
 ในโลกหน้า.

บุคคลใดมีจิตเลื่อมใส มีใจบันเทิง
 ถวายวิหารอันเป็นที่นารมรมย์ใจยิ่ง-
 (และ) เป็นเหตุ(ให้)ได้ โภคสมบัติ
 ในภพทั้งหลาย แก่ภิกษุผู้ตั้งอยู่แล้วใน
 กิเลสเป็นต้น บุคคลนั้นบัณฑิตกล่าวว่า
 ชื่อว่า ผู้ให้ซึ่งสิ่งทั้งปวง.

บุคคลใด ละมลทิน คือความตระหนี่
 พร้อมทั้งความโลภได้แล้ว ถวายที่
 พำนักอาศัยแก่ภิกษุทั้งหลาย ผู้มีคุณ
 (คือความดี) เป็นอัคราศัย บุคคลนั้น
 ย่อมเป็นเหมือนบุคคลเหล่าอื่น ชัดขึ้น

^๑ โป. นีวาสาทาตา.

ไปในสวรรค์ ย่อมเป็นผู้ปราศจาก
ความเศร้าโศก เกิดในสวรรค์
นั้น ตามที่(อานิสงส์แห่งวิหารทาน)
นำมาให้.

วเร จารุรูปะ วิหาระ อุฬาระ
นโร การเย วาสเย ตตฺถ ภิกฺขุ
ทเทยฺยนฺนปฺยานญจ วตฺถญจ เนสึ
ปสนฺเนน จิตฺเตน สกฺกจฺจ นิจฺจํ.

นรชนควรสร้างวิหาร อันประเสริฐ
สวยงาม กว้างใหญ่ พึงยังภิกษุ
ทั้งหลายให้อยู่ในวิหารนั้น พึงถวาย
ข้าว น้ำ และผ้าแก่ภิกษุเหล่านั้นด้วย
จิตเลื่อมใสโดยเคารพเป็นนิตย์.

ตสฺมา มหาราช ภเวสุ โภเค
มโนรเม ปจฺจนุกฺขยฺย ภฺยโย
วิหารทานสฺส ผลเณ สนฺตํ
สุขํ อโสภํ อธิคจฺจ ปจฺฉา"ติ.

มหาบพิตร เพราะฉะนั้นขอพระองค์
จงเสวยราชสมบัติ อันนารัณรมย์ใจ
ในภพทั้งหลายยิ่งขึ้น ขอพระองค์จง
บรรลुकความสุขอันสงบปราศจากความ
โศกเศร้าด้วยผลแห่งการถวายวิหาร
ทานในเวลาต่อไป."

อิจฺเจวํ มุนิราชา นรราชสฺส พระราชาแห่งพระมุนีทรงทำอนุโมทนา
พิมพิสารสฺส วิหารทานานุโมทนํ กตฺวา วิหารทานแด่พระเจ้าพิมพิสาร ผู้เป็นราชา
อุฏฺฐายาสนา ภิกฺขุสฺสปรวิฺโต ปรม- แห่งนรชน อย่างนี้ด้วยประการฉะนี้แล้ว

คุณไพพรร พันธุบรรยงค์
สร้างต้นฉบับถวาย เป็นพุทธบูชา

๕๗

ทสฺสนียาย อุตฺตโน สรฺรปฺปกาย สุวณฺณรส-
 เสกปิณฺชฺรานิ^๑ วีย นกรวนวิมานาทีนึ
 กุรุมาโน อโนปมาย พุทฺธสีฬฺหาย
 อนนฺตาย พุทฺธสีริยา เวฬุวันมหาวิหารเมว
 ปาวิสีติ.

เสด็จลจากที่ประทับ มีภิกษุสงฆ์แวดล้อม
 เสด็จเข้าสู่พระเวฬุวันมหาวิหาร ด้วยพระ-
 พุทฺธสีลาอันหาที่เปรียบมิได้ ด้วยพระพุทฺธสีริ
 อันหาที่สุดมิได้ ทรงทำป่าและพิมานไกล
 พระนคร เป็นต้น ใหม่สี่คูกสี่แคงปนเหลือง
 โดยรดควยน้ำทอง ด้วยพระรัศมีแห่งพระ
 สรีระของพระองค์อันน่าชมอย่างยิ่ง ฉะนั้นแล.

อกีฬเน เวฬุวเน วิหาเร
 ตถาคโต ตตฺถ มโนภีราเม
 นานาวิหาเรเน วิहाสี ธีโร
 เวเนยฺยกานํ^๒ สมฺทีกฺขมาโน.

พระตถาคตเจ้า ผู้ทรงเป็นปราชญ์
 ประทับอยู่แล้ว ด้วยพระวิหารธรรม
 ต่าง ๆ ที่พระเวฬุวันวิหาร อันเป็น
 ที่นารัณรมย์ยิ่ง มิใช่เป็นที่ประทับ
 สำราญพระหฤทัย แต่ทรงสอดส่อง
 เวไนยสัตว์ (ผู้ควรแนะนำสั่งสอน)
 ณ พระเวฬุวันมหาวิหารนั้น (ด้วย).

อเถวํ ภกฺวติ ตสฺมี วิหรนฺเต
 สุทฺโธทนมหาราชา "ปุตุโต เม ฉพฺพสฺसानึ

ครั้นเมื่อ พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับ
 อยู่ในพระวิหารนั้นอย่างนี้ พระเจ้าสุทโธทน

^๑ ฉ. ...ปิณฺชฺรานิ.

^๒ ม. เวเนยฺยกาลํ.

ทุกกรการิก กตฺวา ปรมาสุมโพธิ
 ปตฺวา ปวตฺติตวรธมฺมจกฺโก ราชคหฺ ปตฺวา
 เวฬุวนมหาวิหาร เวิหฺรตี"ติ สุตฺวา
 อญฺญตรํ มหามจฺจํ อามนฺเตสิ "เอหิ ภณฺเ
 ปุริสสฺสสฺสปริวารโ ราชคหฺ คนฺตฺวา มม
 วจเนน 'ปีตา โว สุตฺโธทนมหาราช
 ตํ ทฏฺฐกาโม'ติ วตฺวา ปุตฺตํ เม คณฺหิตฺวา
 เอหิ"ติ.

มหาราชทรงสคั้บว่า "บุตรของเราทำ
 ทุกรกิริยาสิ้น ๖ ปี แล้วได้บรรลุปรมาภิ-
 สัมโพธิญาณ ทรงประกาศพระธรรมจักร
 อันประเสริฐ เสด็จถึงพระนครราชคฤห์แล้ว
 ประทับอยู่ ณ พระเวฬุวันมหาวิหาร" ตรัส
 เรียกมหาอำมาตย์คนใดคนหนึ่งมา รับสั่งว่า
 "มานี้เนะ พนาย ท่านจงมีบุรุษพันธ์หนึ่งเป็น
 บริวาร ไปยังพระนครราชคฤห์พูดตามคำ
 ของเราว่า 'พระเจ้าสุทโธทนมหาราช
 พระบิดาของพระองค์ มีพระประสงค์ที่จะได้
 เห็นพระองค์' ทั้งนี้แล้วจงพาบุตรของเรา
 มา."

โส "สาธฺ เตวา"ติ รณฺโณ ปฏฺิสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
 ปุริสสฺสสฺสปริวารโ สฏฺฐิโยชนมคฺคํ
 คนฺตฺวา ธมฺมเทสนเวลาย วิหารํ ปาวีสี.
 โส "ติฏฺฐตฺถุ ตาว รณฺณา ปหิตสาสนนฺ"ติ
 ปริสฺปริญฺเต สิโต สตฺถุ ธมฺมเทสนํ
 สุตฺวา ยถาสิโตว สทฺธิ ปุริสสฺสสฺสเสน
 อรหตฺตํ ปตฺวา ปพฺพชฺชํ ยาจิ.

มหาอำมาตย์นั้นรับสนองพระดำรัสของพระ-
 ราชว่า "ทีละ ข้าแต่สมมติเทพ" มีบุรุษ
 พันธ์หนึ่งเป็นบริวาร เดินทางไปสิ้นระยะทาง
 ๖๐ โยชน์ เข้าไปสู่พระวิหารในเวลา
 พระองค์ทรงแสดงธรรม. เขาคิดว่า "พระ-
 ราชสาสน์ซึ่งพระราชาส่งมา จงรอไว้ก่อน
 เถิด" ยืนอยู่ท่ายบริษัทฟังพระธรรมเทศนา

คุณไพพรร พันธุมรียงค์
 สร้างต้นฉบับถวาย เป็นพุทธบูชา

ของสมเด็จพระศาสดาแล้ว ท่านยืนอยู่ ณ
ที่เดิมได้บรรลุพระอรหัตพร้อมกันบุรุษพันหนึ่ง
แล้วทูลขอบรรพชา.

ภควา "เอถ ภิกขโว"ติ หตถํ ปสาเรสิ,
เต สพเพ ตงขณณเฒว อิทฺธิมยปตฺตจิวร-
ธรา วสุสฺสฏฺฐิกตฺเถรา วีย^๑ อากปฺป-
สมฺปนฺนา หุตฺวา ภควนฺตํ ปรีวาเรสุ.

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเหยียดพระหัตถ์ออก
ตรัสว่า "จงเป็นภิกษุมาเถิด." ภิกษุเหล่านั้น
ทั้งหมดทรงไวซึ่งบาตรและจีวรที่สำเร็จด้วย
ฤทธิ์ เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยลักษณะท่าทาง ดุจ
พระเถระมีพรรษา ๖๐ ในทันทีนั้นหอมลอม
พระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว.

ราชา "เนว คโต อากจฺฉติ, น จ
สาสนํ สฺยุยตี"ติ จินฺเตตฺวา เตเนว
นีหาเรน นวกฺขตฺตํ อมจฺเจ เปเสสิ.
เตสุ^๒ นวสุ ปุริสฺสทฺสเสสุ เอโกปิ รณฺโณ
นาโรเจสิ, น สาสนํ วา ปหิณฺนิ.
สพเพ อรหตฺตํ ปตฺวาว ปพฺพชฺสีสุ.

พระราชาทรงดำริว่า "มหาอำมาตย์ไปแล้ว
ไม่ (กลับ) มาเลย, และชาวสาสน์
เราก็ไม่ได้รับฟัง" ทรงส่งอำมาตย์ไปถึง
๘ ครั้งโดยทำนองนั้น. บรรดาบุรุษ ๘,๐๐๐
คนนั้นแม้แต่คนเดียวก็มีได้กลับมากราบทูลแด่
พระราชา, หรือมิได้ส่งชาวสาสน์มาเลย.
อำมาตย์ทั้งหลาย พอบรรลุพระอรหัตแล้วก็
พากันบวชเสียทั้งหมด.

^๑ ไป. สี. วสุสสฏฐิกตเถรา วีย.

^๒ ไป. นวปุริสสทสเสสุ.

อด ราช่า จินุเตลี "โก นุ ครั้งนั้นพระราชาทรงดำริว่า "ใคร โข มม วจัน กริสฺสตี"ติ สพฺพราชพล์ หนอแลจักกระทำตามคำของเราใด" ทรง โอโลเกนุโต อุทายี^๑ อทฺส. โส กิร ตรวดดูหมู่ราชพล์ทุกคน ก็ได้ทรงเห็น รณโณ สพฺพตฺถสาธโก อมจฺโจ อุทายีอำมาตย์. ได้ยินว่า อุทายีอำมาตย์นั้น อพฺพนฺตริโก อติวิสุสาสิโก โพธิสฺสฺเตน เป็นผู้ยังประโยชน์กิจทั้งปวง ของพระราช่า สทฺธิ เอกทิวเสเยว ชาโต สหปฺสฺสกีฬิโต^๒ ให้สำเร็จเป็นบุคคลที่ทรงไกลขีด มีความ สหาโย. สนิทสนมอย่างยิ่ง เกิดวันเดียวกับพระบรม โพธิสฺสฺตว เป็นพระสหายรวมเล่นผู้่นมา ควบกัน.

อด นั ราช่า อามนุเตลี "คาค ครั้นแล้ว พระราชาตรัสเรียกอุทายีอำมาตย์ อุทายี อหิ มม ปุตุตฺ ฏญฺจุกาโม นั้นมาเฝ้า (ตรัส) ว่า "ดูกรพ้ออุทายี เรา นวปฺริสฺสสฺสฺหฺสฺสาณิ เปเสลฺลี, เอกปฺริโสปี ประรณนาจะใดเห็นบุตรของเรา ไตสงบุรุษ อาคนุตฺวา สาสนฺมตฺตมฺปิ อาโรเจตา ไปแล้วถึง ๙,๐๐๐ คน, บุรุษแม่สักคนหนึ่งจะ นตฺถิ, ทุชฺชาโน โข ปน เม มาแจ้งเพียงข่าวสาสน์ก็มีไฉน, ก็อันตราย ชีวิตนฺตฺราโย, อหิ ชีวมาโนว ปุตุตฺ แห่งชีวิตของเราเป็นสิ่งรู้ไคยากแล, เรา

^๑ โป. กาทุทายี.

^๒ โป. สหปฺสฺสกีฬิโก.

^๓ องค์สำคัญของคหนึ่งในการปกครอง ๗ คือ

๑ พระราชา ๒ อำมาตย์ ๓ พันธมิตร
๔ คลังทรัพย์ ๕ ป้อมคู ๖ แวนแคว้น
๗ ราชพล.

ทฎฐมิจฉามิ, สกฺขิสฺสลิ เม ปุคฺคํ ^๑ขณะยังมีชีวิตอยู่ต้องการเห็นบุตร, ^๒ท่านจัก
ทสฺเสตฺตุนฺ"ติ. ^๓อาจนำบุตรมาให้เราเห็นได้ไหม."

โส "สกฺขิสฺสลิ เทว สเจ ปพฺพชิตฺตํ ^๑อุทายีอำมาตย์นั้นกราบทูลว่า "ข้าแต่พระ-
ลภิสฺสลิ"ติ อาห. ^๒องค์ผู้ประเสริฐ อาจใดพระเจ้าข้า หากข้า
พระองค์จักได้รับ(พระราชาอนุญาต)ให้บวช."

"ตาค ตฺวํ ปพฺพชิตฺวา วา อปพฺพชิตฺวา ^๑"ดูกรพ่อ เธอจะบวชหรือไม่บวชก็ตาม
วา มยฺหํ ปุคฺคํ ทสฺเสหิ"ติ. โส "สาธ ^๒จงนำบุตรของเรามาให้เราได้เห็นเถิด."
เทวา"ติ รณฺโณ สาสนํ อาทาย ^๓อุทายีอำมาตย์นั้นทูลรับว่า "ดีละ พระพุทธ-
ราชกฺหํ คนฺตฺวา สตฺถุ ธมฺมเทสนํ สุตฺวา ^๔เจ้าข้า" นำพระราชาสำนไปยังพระนคร
สทฺธิ ปุริสฺสทฺสฺเสน อรหฺตฺตํ ปตฺวา ^๕ราชกฤห์ สักดิ์พระธรรมเทศนาของพระบรม
เอหิภิกฺขุภาเว ปติฏฺฐาย ผลฺคฺคฺนีปฺปญฺจมาสิยํ ^๖ศาสดาแล้ว บรรลุพระอรหัตพร้อมทั้งบุรุษ
จินฺเตสิ "อติภฺกนฺโต เหมนฺโต, ^๗๑,๐๐๐ คน ดำรงอยู่ในความเป็นเอหิภิกขุ
วสนฺตสมฺโบ อนุปฺปตฺโต, สุปฺปติตา ^๘แล้ว ครั้นวันเพ็ญเดือน ๔ (ทาน) คิดว่า
วนสฺสทา, ปฏฺิปชฺชนกฺขโม มคฺโค, ^๙"ฤดูหนาวผ่านพ้นไปแล้ว, ฤดูฝนก็ยังไม่มา
กาโล ทสฺพลสฺส ญาติสฺสกฺหํ กาคฺตุนฺ"ติ ^{๑๐}ถึง, ช้างป่าก็มีดอกไม้บานสะพรั่ง, หนทาง
จินฺเตตฺวา ภควนฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา ^{๑๑}เหมาะแก่การเดินทาง, เป็นเวลาอัน
สฏฺฐิมตฺตาทิ คาทาหิ ภควโต กุลนฺครํ ^{๑๒}สมควร ที่สมเด็จพระทศพลจะทำการส่ง-
คมนตฺถาย คมนวณฺณํ วณฺเณสิ : ^{๑๓}เคราะห์พระประยูรญาติ" ดังนี้แล้ว จึงเข้า

คุณไพพรร พันธุภรรยา
สร้างต้นฉบับถวาย เป็นพุทธบูชา

ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า พรรณนาคุณแห่ง
การเดินทางเพื่อประโยชน์ จะทูลอาราธนา
พระผู้มีพระภาคเจ้า เสด็จพุทธดำเนินสู่นคร
แห่งพระสถิต ด้วยคาถาประมาณ ๖๐ คาถา
ว่า :

"องฺคาริโน ทานิ ทูมา ภทฺนุเต
ผลลีนอ ฉทนํ วิปฺปทาย
เต อจฺฉิมฺนุโตว^๑ ปภาสยฺนติ
สมโย มหาวีร องฺกิรสาณ^๒ (๑)

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ หมูไม้
(ในป่า) ผลัดใบแก่ ผลิใบอ่อน มี
สีแดงสดดูงดงามเปล่ง (และ) กำลัง
ออกผล หมูไม้เหล่านั้นเป็นดุษณี
เปลวไฟส่องสว่างอยู่ ข้าแต่พระ-
มหาวีระเจ้า กาลบัดนี้เป็นกาลสมัย
ของพระอังกิรส (คือพระพุทธเจ้า).

ทูมา วิจิตฺตา สุวีราชมาณา
รตฺตงฺกุเรเหว จ ปลฺลเวหิ
รตฺนุชฺชลมฺณทปสนฺนิภาสา
สมโย มหาวีร องฺกิรสาณ (๒)

หมูไม้อันตระการตา งามสดใสดุย
หนอสีแดงและยอดอ่อน งามสดใ
คล้ายประรำอันมีแสงแวววาวดุยแสง
แห่งรัตนะ ข้าแต่พระมหาวีระเจ้า
กาลบัดนี้เป็นกาลสมัยแห่งพระอังกิรส.

^๑ โป. อจฺฉิมฺนุโต.

^๒ โป. ภงฺกิรสาณ, สี. ภคิรธาน, ม.
ภคิรสาณ.

คุณเครื่อง ศรียะวงศ์

อุทิศส่วนกุศลให้คุณพ่อสื่อ-คุณแม่คุณ ศรียะวงศ์

สุบุปผิตกุกา กุสุเมหิ ภูสิตา
 มนุญญกุกา สุจิตสาธุกนธา
 รุกขา วิโรจนติ อุโกสุ ปสุเสสุ
 สมโย มหาวีร องฺกัรสานัน. (๓)

ผลเหนิเนเกหิ สมิตฺธิกุกา
 วิจิตฺตรุกขา อุภโตวกาเส
 ขุทฺทํ ปิปาสมฺปิ วินอทฺยนฺติ
 สมโย มหาวีร องฺกัรสานัน. (๔)

วิจิตฺตมาลา สุจิตฺพลลเวหิ
 สุสฺชชิตา โมรกลาปสนฺนิภา
 รุกขา วิโรจนติ อุโกสุ ปสุเสสุ
 สมโย มหาวีร องฺกัรสานัน. (๕)

หมู่ไม้ไค้แตกยอดงามประดับด้วยมวล
 ดอกไม้ มีกลิ่นหอมระรื่น เป็นที่น่า
 เบิกบานใจ งามสะพรั่งอยู่สองข้าง
 (ทาง) ขาแต่พระมหาวีระเจ้ากาล
 บัดนี้เป็นกาลสมัยแห่งพระอังกัรส.

หมู่ไม้หลายหลาก ในโอกาสสองข้าง
 (ทาง) พรั่งพร้อมด้วยผลเป็นอเนก
 (คือ ผลทิบ หาม สุก) พอจะบรรเทา
 เสียได้ แม้ซึ่งความกระหายเล็กน้อย
 ขาแต่พระมหาวีระเจ้า กาลบัดนี้เป็น
 กาลสมัยแห่งพระอังกัรส.

หมู่ไม่วนมีดอกหลากสี จักเตรียมไว้
 อย่างดี ด้วยยอดอ่อนงามสะอาด
 คลายกับกำหางนกยูง รุ่งโรจน์อยู่
 สองข้างทาง ขาแต่พระมหาวีระเจ้า
 กาลบัดนี้เป็นกาลสมัยแห่งพระอังกัรส.

คุณเครื่อง ศรียะวงศ์

อุทิศส่วนกุศลให้คุณพ่อสื่อ-คุณแม่ต๋น ศรียะวงศ์

วิโรจมานา ผลปลุลเวหิ
 สุสชชิตา วาสนิวาสภูตา
 โตเสนฺติ อุตฺธานกิลนฺตสฺตเต
 สมโย มหาวีร องฺกัรสาณํ. (๖)

หมุ่ไม ลวนงามรุ่งโรจน์ เป็นทั้งที่อยู่
 และที่พักอาศัย ที่จัดเตรียมไว้อย่างดี
 ควยผลไม้และยอดอ่อน ย่อมยังสัตว์
 ทั้งหลาย ผู้เห็นคเห็น้อยแล้ว ในการ
 เดินทางไกล ให้ยินดี ข้าแต่พระมหา
 วีระเจ้า กาลบัดนี้เป็นกาลสมัยแห่ง
 พระอังกิรส.

สุผลลิตคฺคา วนคฺมุพนิสฺลิตา
 ลตา อเนกา สุวีราชมานา
 โตเสนฺติ สฺตเต มณฺนิมณฺทปาว
 สมโย มหาวีร องฺกัรสาณํ. (๗)

เครือเถาหลากหลาย ที่อาศัยพุ่มไม้ใน
 ป่า แดกยอดงามส่องแสงอยู่ประหนึ่ง
 ประรำแก้วมณี ย่อมยังสัตว์ทั้งหลายให้
 ยินดี ข้าแต่พระมหาวีระเจ้า กาล
 บัดนี้เป็นกาลสมัยแห่งพระอังกิรส.

ลตา อเนกา ทุมนิสฺลิตาว
 ปิเยหิ สฺทฐี สฺหิตา วฐฺว
 ปโลภยนฺตี หิ สุกนฺธกนฺธา
 สมโย มหาวีร องฺกัรสาณํ. (๘)

เครือเถามากมาย แนบสนิทกับต้นไม้
 ดุจสาวน้อยแนบชิดกับบุคคลผู้เป็นที่รัก
 มีกลิ่นหอมชวนสุดคม ประโลมใจอยู่
 ข้าแต่พระมหาวีระเจ้า กาลบัดนี้เป็น
 กาลสมัยแห่งพระอังกิรส.

คุณเครื่อง ศรียะวงศ์
 อุทิศส่วนกุศลให้คุณพ่อสื่อ-คุณแม่ต๋น ศรียะวงศ์

วิจิตุนีลาทิมนุญฉวณณา
ทิสสา สมนุตตา อภิภูชมานา
โตเสนติ มณฺชุสฺสรตา รตฺตีหิ
สมโย มหาวีร อังคีรสาณํ. (๘)

หมูนกซึ่งมีสี่เป็นหน้า เจริญใจมีสี่ เชี่ยว
งามวิจิตร เป็นต้นส่งเสียงเพรียกร้อง
อยู่โดยรอบ ความที่นกเหล่านั้นมี
เสียงอันไพเราะ ย่อมยังสัตว์ทั้ง
หลายให้พอใจ ด้วยความยินดี ข้าแต่
พระมหาวีระเจ้า กาลบัดนี้เป็นกาล
สมัยแห่งพระอังคีรส.

มิกา จ นานา สุวีราชมานา
อุตุตฺตุงฺกณฺณา จ มนุญฉเนตฺตา
ทิสสา สมนุตตา มภิธาวยนฺติ
สมโย มหาวีร อังคีรสาณํ. (๑๐)

หมูนกต่าง ๆ มี(สีงาม)สุกใส ทั้ง
มีหูตั้งขึ้น มีดวงตานาเจริญใจ วิ่งไป
มารอบทิศ ข้าแต่พระมหาวีระเจ้า
กาลบัดนี้เป็นกาลสมัยแห่งพระอังคีรส.

มนุญฉภูตา จ มหิ สมนุตตา
วีราชมานา หริตาว สทฺทลา
สุปฺปฺพิรุฑฺดา โมหิณีवलฺงกตา
สมโย มหาวีร อังคีรสาณํ. (๑๑)

และพื้นแผ่นดิน ก็มีหญ้าแพรกเขียวขจี
มีต้นไม้อผลิดอกงาม ประดับด้วย
ยอดไม้สูง ๆ โดยรอบล้วนสดใสเป็น
หน้าเจริญใจ ข้าแต่พระมหาวีระเจ้า
กาลบัดนี้เป็นกาลสมัยแห่งพระอังคีรส.

สุสชชิตา มุคฺตมยาว วาลุกา
สุสณฺฐิตา จารุสุสฺสทาตา
วิโรจยนฺเตว ทิสา สมนฺตา
สมโย มหาวีร อํคีรฺสานํ. (๑๒)

ทราย ก็ล้วนแล้วด้วยแก้วมุกดาทั้งนั้น
ธรรมชาติไต่จักไว้ดีแล้วตั้งอยู่อย่างดี
ให้สัมผัสเป็นที่น่าสบาย ส่องสว่าง
ไปรอบทิศ ข้าแต่พระมหาวีระเจ้า
กาลบัดนี้เป็นกาลสมัยแห่งพระอํคีรฺส.

สมํ สุสฺสํ สุจิณฺมิภาคํ
มนุญฺชปุโปตฺถยคณฺฐวาสิตํ
วิราชฺมานํ สุจิณฺจ โสภํ
สมโย มหาวีร อํคีรฺสานํ. (๑๓)

ภูมิภาคสะอาดตาเรียบเสมอ มีสัมผัส
อันดี อบอวลไปด้วยกลิ่นที่ฟุ้งขจร
จากดอกไม้น่าพึงใจ อันสวยสะอาด
ส่องแสงสุกสว่าง ข้าแต่พระมหา
วีระเจ้า กาลบัดนี้เป็นกาลสมัยแห่ง
พระอํคีรฺส.

สุสชชิตํ นนฺทนกานนํ
วิจิตฺตนาทานุสฺสณฺฑมณฺฑิตํ
สุคณฺฐกํ ปวนํ สุรมฺมํ
สมโย มหาวีร อํคีรฺสานํ. (๑๔)

ที่เป็นป่า ก็มีหมู่ไม้เป็นที่น่าบันเทิงใจ
ประดับด้วยหมู่ไม้นานาชนิดตระการตา
มีกลิ่นหอมนารัณรมย์ใจยิ่ง ซึ่งธรรม-
ชาติไต่จักไว้ดีแล้ว ข้าแต่พระมหา-
วีระเจ้า กาลบัดนี้เป็นกาลสมัยแห่ง
พระอํคีรฺส.

คุณเครื่อง ศรียะวงศ์

อุทิศส่วนกุศลให้คุณพ่อสื่อ-คุณแม่ต๋น ศรียะวงศ์

สรา วิจิตตา วิวิธา มโนรมา
 สุสชชิตา ปงกชปญฺหริกา^๑
 ปสนฺนสีโตทกจารุญฺญา
 สมโย มหาวีร อังคีรสานั. (๑๕)

สุพุลลน่านาวิธปงกเชหิ
 วิจารณ์านา สุจิกนุชคณฺธา
 ปโมทยนฺเตว นรามรานั
 สมโย มหาวีร อังคีรสานั. (๑๖)

สุพุลลปงฺเกรฺหสนฺนินินนา^๒
 ทิชา สมนฺตา มภินาทยนฺตา
 โมทนฺติ ภริยาหิ สมงฺคิโน เต
 สมโย มหาวีร อังคีรสานั. (๑๗)

สละหลายชนิด เป็นสละ บงกช (คือ
 บัว) และสละบุณฑริก (คือบัวขาว)
 มีน้ำใสเย็น งาม(คือบริสุทธิ์) และ
 เต็มเปี่ยมตระการตา นารัณรมย์ใจ
 ธรรมชาติได้จัดไว้ดีแล้ว ข้าแต่พระ-
 มหาวีระเจ้า กาลบัดนี้เป็นกาลสมัย
 แห่งพระอังคีรส.

สละเหล่านั้น ล้วนมีกลิ่นสะอาดชวน
 สูดดม ส่องแสงสุกสว่างด้วยบัวชนิด
 ต่าง ๆ ล้วนมีดอกบานสะพรั่งยัง
 ความบันเทิงใจ ให้แก่คนและเทวดา
 ทั้งหลาย ข้าแต่พระมหาวีระเจ้า กาล
 บัดนี้เป็นกาลสมัยแห่งพระอังคีรส.

ฝูงนกจับอยู่ที่กอปทุม (คือบัวหลวง)
 ซึ่งมีดอกบานเต็มที ส่งเสียงเพรียก
 ร้องอยู่โดยรอบ นกเหล่านั้นต่าง-
 เคียงคู่กับภรรยา พวกมันบันเทิงใจ

^๑ ม. มหาปงกชปญฺหริเกหิ.

^๒ ม. . . . สนนินิสิตา.

คุณเครื่อง ศรียะวงศ์

อุทิศส่วนกุศลให้คุณพ่อสื่อ-คุณแม่ต๋น ศรียะวงศ์.

สุผลลุปุเปหิ รัช คเหตฺวา
 อลี วิชาวนฺติ วิภูชมานา
 มธุมหิ คนฺโธ วิทิสํ ปวายติ
 สมโย มหาวีร อังคีรสานํ. (๑๘)

อภิณฺนนาทา มทวารณา จ
 คิริหิ ธาวนฺติ จ วาริธารา
 สวณฺติ นชฺโช สุวีราชิตาว
 สมโย มหาวีร อังคีรสานํ. (๑๙)

คิริ สมนฺตาว ปทิสฺสมานา
 มยฺรคิฺวา อิว นิลวณฺณา
 ทิสฺสา รชินฺทาว^๑ วิโรจยฺนฺติ
 สมโย มหาวีร อังคีรสานํ. (๒๐)

ข้าแต่พระมหาวีระเจ้า กาลบัดนี้เป็น
 กาลสมัยแห่งพระอังคีรส.

หมุ่แมลงผึ้ง ต่างเคลาละอองเกสร
 จากดอกไม้ที่เผยกลีบคลี่บาน บินว่อน
 ส่งเสียงร้องอยู่ กลิ่นในรสหวานแห่ง
 ละอองเกสร ย่อมพุ่งไปสู่ทิศต่าง ๆ
 ข้าแต่พระมหาวีระเจ้า กาลบัดนี้เป็น
 กาลสมัยแห่งพระอังคีรส.

โคลงข้างปลายตัวขั้มนัน พากันร้อง
 (ก้องป่า) ทั้งกระแสน้ำก็พุ่งมาจาก
 ขุนเขา แม่น้ำก็ส่องแสงสุกสกาว
 ไหลหลั่งมา ข้าแต่พระมหาวีระเจ้า
 กาลบัดนี้เป็นกาลสมัยแห่งพระอังคีรส.

ขุนเขาซึ่งมีสีเขียว กุจ(ขน)คอนกยุง
 ปรากรออบตาดัน ส่องสว่างไปทั่วทิศ
 กุจพระอินทร์แผ้วก็มี ข้าแต่พระมหา
 วีระเจ้า กาลบัดนี้เป็นกาลสมัยแห่ง
 พระอังคีรส.

^๑ ม. คชินทาว.

มยุรสัมา คิริมุตฺตสนฺตี
 นจฺจนฺติ นารึหิ สมงฺกิญฺจตา
 กุชฺชนฺติ นานามธฺรุตฺสเรหิ
 สมโย มหาวีร อังคีรฺสานันฺ. (๒๑)

สุวาทิกา เนกทิสฺวา มนุญฺญา
 วิจิตฺตปฺตเตหิ วิราชฺมานา
 คิริมฺหิ จตฺวา อภินาทยนฺติ
 สมโย มหาวีร อังคีรฺสานันฺ. (๒๒)

สุพฺพลฺลปฺปฺผา กรมาภิกิณฺณา
 สุกฺนุชฺชานา ทลลงฺกตา จ
 คิริ วิโรจฺนฺติ ทิสฺวา สมฺนฺตา
 สมโย มหาวีร อังคีรฺสานันฺ. (๒๓)

ชลาสฺยา เนกสุกฺนุชฺชกฺนุชา
 สุรินฺทอฺยุยานชลาสฺยาว
 สวฺนฺติ นชฺโช สุวีราชฺมานา
 สมโย มหาวีร อังคีรฺสานันฺ. (๒๔)

ฝูงนกยูง ต่างก็เคียงคู่กับนางนกยูง
 รำแพนพ่อนอยู่บนยอดเขาเพรียกรอง
 ควักพัทธสำเนียงอันไพเราะต่าง ๆ
 ขาแต่พระมหาวีระเจ้า กาลบัดนี้เป็น
 กาลสมัยของพระอังคีรส.

ฝูงนกมิใช่น้อย เช่นนกแก้วเป็นต้น
 แพรวพราวควย (สี) ขนปีกอันงาม
 วิจิตรลวนนาเจริญใจ จับอยู่บนภูเขา
 เพรียกรองอยู่ ขาแต่พระมหาวีระเจ้า
 กาลบัดนี้เป็นกาลสมัยแห่งพระอังคีรส.

ขุนเขาทั้งหลาย เคลื่อนกล่นควยหมู่
 แห่งดอกไม้ที่บานสะพรั่ง และประดับ
 ควักใบไม้ต่าง ๆ ลวนมีกลิ่นหอมสว่าง
 ไสวไปรอบทิศ ขาแต่พระมหาวีระเจ้า
 กาลบัดนี้เป็นกาลสมัยแห่งพระอังคีรส.

สระใหญ่ทั้งหลาย ก็มีกลิ่นหอมชวน
 สูดดมอยู่มิใช่น้อย ประหนึ่งสระใหญ่
 ในอุทยานของจอมแห่งเทวดา แม่น้ำ
 ทั้งหลาย ส่องแสงสุกสกาวงดงาม

คุณเครื่อง ศรียะวงศ์

อุทิศส่วนกุศลให้คุณพ่อสื่อ-คุณแม่ต๋อน ศรียะวงศ์

วิจิตตติตฤทธิ อลงุกตา จ
 มนุญณนามามิกปกุชิปาสา
 นชโช วิโรจนติ สุตุนทมานา
 สมโย มหาวีร องคิรสานิ. (๒๕)

อุโภสุ ปสุเสสุ ชลาสเยสุ
 สุปุพิตา จารุสุคนธรุกษา^๑
 วิภูสิตุกกา สุตุนทรี จ
 สมโย มหาวีร องคิรสานิ. (๒๖)

สุคนธนานาทุมชาลภินัน
 วนี วิจิตติ สุนนทนี
 มโนภีรามิ สติคิ คตินิ
 สมโย มหาวีร องคิรสานิ. (๒๗)

ไหลหลังมา ข้าแต่พระมหาวีระเจ้า
 กาลบัดนี้เป็นกาลสมัยแห่งพระอังคีรส.
 แม่น้ำ ก็ล้วนประดับด้วยทิวงาม
 ตระการตา เป็น (คุจ) บวงกลอง
 เนื้อและนกกานาชนิดที่น้ำเจริญใจไว้
 ไหลมามีไคชาศ สว่างไสวอยู่ ข้าแต่
 พระมหาวีระเจ้า กาลบัดนี้เป็นกาล
 สมัยแห่งพระอังคีรส.

ที่สระใหญ่ทั้ง ๒ ข้าง มีต้นไม้สวยงาม
 ทั้งมีกลิ่นหอม ออกดอกบานสะพรั่ง
 มียอดอันตกแต่งแล้ว มีความงาม
 (คุจคนไม้ในนคร) ของเทวดา ข้าแต่
 พระมหาวีระเจ้า กาลบัดนี้เป็นกาล
 สมัยแห่งพระอังคีรส.

ปากก็กลิ่นกลนด้วยหมู่ไมต่าง ๆ มี
 กลิ่นหอมงามตระการตา งดงาม
 นันทวันของเทวดา เป็นที่รื่นรมย์
 ใจยิ่ง แก่เหล่าชนที่เดินทางตามปกติ

^๑ ม. ตารุสุคนธรุกษา.

สมฺปนฺนนานาสฺจิจฺฉินฺนปานา
 สฺพยญฺชนา สาทุรเสฺน ยุตฺตา
 ปณฺเณสุ คามะ สุลภา มนุญฺญา
 สมโย มหาวิโร อังคีรสาณํ. (๒๘)

วิราชิตา อาสิ มหิ สมฺนฺตา
 วิจิตฺตวณฺณา กุสุมาสนฺสฺส
 รตฺติ'นฺทโคเปหิ อลงฺกตาว
 สมโย มหาวิโร อังคีรสาณํ. (๒๙)

วิสุทฺธสฺสทฺธาทิกุณฺเหิ ยุตฺตา
 สมฺพุทฺธราชา อภิปฺตฺถยฺนฺตา
 พหุหิ ตตฺถเว ชนา สมฺนฺตา
 สมโย มหาวิโร อังคีรสาณํ. (๓๐)

เป็นนิตย ข้าแต่พระมหาวิระเจ้า
 กาลบัดนี้เป็นกาลสมัยแห่งพระอังคีรส.

หมุ่บ้านในหนทาง ก็มีข้าวและน้ำอัน
 สะอาดต่าง ๆ อย่างสมบูรณ์พร้อมด้วย
 กับข้าว ประกอบด้วยรสอร่อยหาได้
 ง่าย (และ) นาพึงใจ ข้าแต่พระมหา
 วิระเจ้า กาลบัดนี้เป็นกาลสมัยแห่ง
 พระอังคีรส.

แผ่นดินก็มีสี่อันตระการตา สุกสว่าง
 ไปรอบด้านด้วยอาสนะดอกไม้ประดับ
 ด้วยแมลงหอมทองในยามราตรี ข้า
 แต่พระมหาวิระเจ้า กาลบัดนี้เป็น
 กาลสมัยแห่งพระอังคีรส.

ฝูงชน ณ ที่นั้น กับหมุ่ชนเป็นอันมาก
 โดยรอบ ประกอบด้วยคุณ มีศรัทธา
 บริสุทธิ์ เป็นต้น ปรรณายิ่งนัก
 ซึ่งสมเด็จพระสัมพุทธเจ้าผู้เป็นพระ-
 ราชา (เพราะธรรม) ข้าแต่
 พระมหาวิระเจ้า กาลบัดนี้เป็นกาล-
 สมัยแห่งพระอังคีรส.

ย.ร.ว.นริศรา จักรพงษ์ ลีวี อุทิศส่วนกุศลถวาย

พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ และหม่อมเอลิสะ เบธ จักรพงษ์

วิจิตรอารามสุโปกขรณโณ^๑
วิจิตรนานาปทุเมหิ ฉนุณา
ภิสเหหิ ชีรวั รลั ปวายติ
สมโย มหาวีร องคีรสำนั. (๓๑)

สระโบกขรณิยามตระการตา และนา
รินรมย์ใจ ก็คาตาศไปด้วยกอบปทุม
(คือบัวหลวง)ชนิดต่าง ๆ งามวิจิตร
ยอมหลังรสออกจากเหงา คุจน้ำนม
ฉะนั้น ข้าแต่พระมหาวีระเจ้า กาล
บัดนี้เป็นกาลสมัยแห่งพระอังกีรส.

วิจิตรนี้ลจจหนน'ลจกตา
มนุญญรูกุขา อุกโตวกาเส
สุมุคคตา สตุตสมุหฎตา
สมโย มหาวีร องคีรสำนั. (๓๒)

พดุกษาเป็นที่น่าพึงพอใจ ประคับด้วย
เครื่องมุง (คือใบ)สี่เหลี่ยมงามวิจิตร
ขึ้นสูงในโอกาสสองข้างทาง เป็นที่
ชุมนุมของหมู่สัตว์ ข้าแต่พระมหา
วีระเจ้า กาลบัดนี้เป็นกาลสมัยแห่ง
พระอังกีรส.

วิจิตรนี้ลพุมิวายตี วนั
สุรินุทโลเก อิว นนุหนั วนั
สพุโพตุกั สาธุสุคนุฐปุปั
สมโย มหาวีร องคีรสำนั. (๓๓)

ป่าอันกว้างใหญ่ ล้วนมีสี่เหลี่ยมงาม
วิจิตรดุจเมฆ มีดอกไม้ที่ดี ทั้งมี
กลิ่นหอมในทุกฤดู คุจนั่นนันทวันใน
โลกของจอมแห่งเทวดา(ท้าวสักกะ)

^๑ ม. โปกขรณณา.

สุภณชโล โยชนโยชเนสุ
 สุภิกขคามา สุลภา มนุญญา
 ชนาภิกิณณา สุลภนุณปานา
 สมโย มหาวีร อังคีรสาน์. (๓๔)

ปหุตฉายูทกรมมภูตา
 นิवासินี^๑ สัพพสุขปทาตา
 วิศาลสาลา จ สภา จ พหุ
 สมโย มหาวีร อังคีรสาน์. (๓๕)

วิจิตุนานาทุมสณทมณทีตา
 มนุญญอุยฺยานสุโปกฺขรณฺโณ
 สุมาปีตา สาธุสุกนฺธกนฺธา
 สมโย มหาวีร อังคีรสาน์. (๓๖)

ข้าแต่พระมหาวีระเจ้า กาลบัดนี้เป็น
 กาลสมัยแห่งพระอังคีรส.

ทางแต่ละโยชน์ ๆ ก็ล้วนเป็นทางดี
 หมูบ้านเพื่อภิกขา (จาร) ที่ดีก็หาได้
 ง่าย ชาวและน้ำก็หาได้ง่าย มีฝูงชน
 เกื่อนกล่น เป็นที่น่าพึงใจ ข้าแต่
 พระมหาวีระเจ้า กาลบัดนี้เป็นกาล-
 สมัยแห่งพระอังคีรส.

ศาลากว้างใหญ่ และที่ชุมนุมเป็นอัน
 มาก ล้วนเป็นที่รื่นรมย์ด้วยร่มเงา
 และน้ำมากมาย เพิ่มให้ซึ่งความสุข
 ทั้งปวงแก่ชนผู้พักอาศัย ข้าแต่พระ-
 มหาวีระเจ้า กาลบัดนี้เป็นกาลสมัย
 แห่งพระอังคีรส.

อุทยานอันน่าพึงใจ และสระโบกขรณี
 อันงาม ประดับด้วยหมู่ไม้นานาพันธุ์
 ล้วนตระการตา มีกลิ่นดีและหอมชวน
 สูดดม อันธรรมชาติสร้างไว้ดีแล้ว

^๑ ม. นิवासินา.

วาโต มุทุสีตลสาธูโร
 นภา จ อพภา วิคตา สมนตา
 ทิสำ จ สพพาว วิโรจยนติ
 สมโย มหาวีร องคีรสำนั. (๓๗)

ปถเ รโชนุคคมนตถเมว
 รตฺตี ปวสฺสนฺติ จ มนฺทวฺจฺฉี
 นภเ จ สฺสูโร มุทุโกวฺ ตาโป
 สมโย มหาวีร องคีรสำนั. (๓๘)

มทปฺปพหฺวา มทหตฺถิสฺสฺมา
 กเรณฺสฺสฺเมหิ สุกีฬยนฺติ
 ทิสำ วิธาวนฺติ จ คชฺชยนฺตา
 สมโย มหาวีร องคีรสำนั. (๓๙)

ข้าแต่พระมหาวีระเจ้า กาลบัดนี้เป็น
 กาลสมัยแห่งพระอังคีรส.

ลมก็(พัด)อ่อน ๆ เย็นพอสบาย และ
 ทองฟ้าโดยรอบปราศจากเมฆ ย่อม
 ยิ่งทิศทั้งปวงให้สว่างไสว ข้าแต่
 พระมหาวีระเจ้า กาลบัดนี้เป็นกาล-
 สมัยแห่งพระอังคีรส.

ฝนปรอย ๆ ก็ตกในเวลากลางคืน
 เพื่อมิให้ฝุ่นละอองฟุ้งในหนทาง และ
 ดวงอาทิตย์ในท้องฟ้าก็มีแสงอ่อน ๆ
 ข้าแต่พระมหาวีระเจ้า กาลบัดนี้เป็น
 กาลสมัยแห่งพระอังคีรส.

โคลงข้างปลายที่เมามัน (คือหมกมุ่น
 อยู่ด้วยความหลง) หยอกเยาอย่าง
 เพลิดเพลินอยู่กับโคลงข้างพัง ด้วย
 การฉุดลากเพราะความเมามัน และ
 วิ่งร่อนอยู่รอบทิศ ข้าแต่พระมหา-

ม.ร.ว.นริศรา จักรพงษ์ ลิ่ว อุทิศส่วนกุศลถวาย

พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ และหม่อม เอลิสะ เบธ จักรพงษ์

วนํ สุนีลํ อภิตสฺสนีโย
 นีลพุกฺกุณฺโณ อิว รุมฺมภูตํ
 วิโลกิตานํ อตีวิมฺหนีโย
 สมโย มหาวีร อังคีรฺสานํ. (๔๐)

วิสุทฺถมพฺภํ คคนํ สุรมฺมํ
 มณฺเฑยฺหิ สฺมลงฺกตาว
 ทิสฺสา จ สฺพพา อตีโรจยฺนติ
 สมโย มหาวีร อังคีรฺสานํ. (๔๑)

คณฺฐพฺพิชฺชชาทรกีนฺนรา จ
 สุกฺคีตียนฺตา มธฺรุตฺสเรน
 จรฺนติ ตสฺมี ปวเน สุรมฺเม
 สมโย มหาวีร อังคีรฺสานํ. (๔๒)

วีระเจ้า กาลบัดนี้ เป็นกาลสมัยแห่ง
 พระอังกีรต.

ปากก็เขียวช่อมน่าที่ค่น่ายิ่งนัก คุจกั
 ยอดเมฆสีเขียวอันนารีนรมย์ใจ เป็น
 ที่น่าพิศวงยิ่งแก่ผู้พบเห็น ข้าแต่พระ-
 มหาวีระเจ้า กาลบัดนี้ เป็นกาลสมัย
 แห่งพระอังกีรต.

ทองฟ้าหมดจดจากเมฆ นารีนรมย์ใจ
 และทั่วทุกทิศก็สว่างไสวยิ่งนัก คุจ
 ประดับไวควยเครื่องประดับล้วนแล้ว
 ควยแก้วมณี ข้าแต่พระมหาวีระเจ้า
 กาลบัดนี้ เป็นกาลสมัยแห่งพระอังกีรต.

อนึ่ง คนธรรพวิทษาธรและกีนนรตาง
 ก็เที่ยวขบรอง ควยเสียงอันไพเราะ
 ในป่าใหญ่อันนารีนรมย์ใจนั้น ข้าแต่
 พระมหาวีระเจ้า กาลบัดนี้ เป็นกาล-
 สมัยแห่งพระอังกีรต.

ม.ร.ว.นริศรา จักรพงษ์ ลีวี อุทิศส่วนกุศลถวาย

พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ และหม่อมเอลิสะ เบธ จักรพงษ์

กิเลสสัมพัส ภิตาสเกหิ
 ทปสสิสัเมหิ นิเสวิตั วนั
 วิหารอารามสมิทธิภูตั
 สมโย มหาวีร องคิรสานั. (๔๓)

ป่าที่มีหมูนักรตผู้กลัว และสะดุ้งต่อ
 กองกิเลสอยู่ประจำ ก็มีความเจริญ
 ด้วยวิหารและอาราม ข้าแต่พระ-
 มหาวีระเจ้า กาลบัดนี้เป็นกาลสมัย
 แห่งพระอังกิรต.

สมิทธินานาผลิโน วนนตา
 อนากุลา นิจุจมนภิรมมา
 สมาธิปิตี อภิวิทมนุตติ
 สมโย มหาวีร องคิรสานั. (๔๔)

ชายป่าก็มีความไพญลย์ และมีไม้ผล
 นานาชนิดไม่วุ่นวาย เป็นที่นารัณรมย์
 ใจเป็นนิตยั ย่อมยังสมาธิและปิตีให้
 เจริญยิ่ง ข้าแต่พระมหาวีระเจ้า
 กาลบัดนี้เป็นกาลสมัยแห่งพระอังกิรต.

นิเสวิตั เนกทิเชหิ นิจุจ
 คาเมน คามั สตตั วนสนตา
 ปุเร ปุเร คามวรา จ สนตติ^๑
 สมโย มหาวีร องคิรสานั. (๔๕)

คนเดินทางพากันพักอาศัยตามหมู่บ้าน
 ที่นักพรตเป็นอันมาก(เหล่านั้น)พำนัก
 อยู่ประจำเป็นนิตยัเสมอมา และ
 หมู่บ้านที่ตึเล็กก็มีอยู่ในเบื้องหน้า ๆ
 (เป็นตอน ๆ ไป) ข้าแต่พระมหา-
 วีระเจ้า กาลบัดนี้เป็นกาลสมัยแห่ง
 พระอังกิรต.

^๑ ม. คามวรา วนสนติ, คามวเร วนสนติ.

วตฺถนฺนปานิ สยนาสนนฺจ
 คนฺธนฺจ มาลนฺจ วิเลปนนฺจ
 ตฺหิ สมิทฺธา ชนฺตา พหุ จ
 สมโย มหาวีร อํงคิรสาณิ. (๔๖)

ปฺญณิหฺธิยา สพฺพยสคฺคปตฺตา
 ชนา จ ตสฺมี สฺขิตา สมิทฺธา
 ปหฺตุทโกกา วิวิธา วสนฺติ
 สมโย มหาวีร อํงคิรสาณิ. (๔๗)

นเก จ อพฺภา สุวิสุทฺถวณฺณา
 ทิสฺสา จ จนฺโท สุวีราชีโตว
 รตฺตินฺจ วาโต มุทฺตีสิตฺโต จ
 สมโย มหาวีร อํงคิรสาณิ. (๔๘)

ในหนทางนั้นก็ มี ผา ขาว น้ำ ที่นอน
 ที่นี้ ของหอม ดอกไม้ และเครื่อง
 ลูบไล่อุดมสมบูรณ์ และมีฝูงชนอยู่
 เป็นอันมาก ข้าแต่พระมหาวีระเจ้า
 กาลบัดนี้เป็นกาลสมัยแห่งพระอังกิรส.

อนึ่ง ชนหลายเหล่าผู้ถึงแล้วซึ่งความ
 เป็นผู้เลิศด้วยศรัทธาทั้งปวง เป็นผู้มีความ
 สุข มีความสำเร็จ มีโภคทรัพย์
 มากมายด้วยบุญฤทธิ์ ย่อมอยู่ในหน-
 ทางนั้น ข้าแต่พระมหาวีระเจ้า
 กาลบัดนี้เป็นกาลสมัยของพระอังกิรส.

เมฆในท้องฟ้าก็มีวรรณะบริสุทธิ์อย่างคิ
 ดวงจันทร์ ก็ทอแสงสุกสกาวไปทั่วทิศ
 ในยามราตรี ก็มีสายลมพัดมาอ่อน ๆ
 และเย็น ข้าแต่พระมหาวีระเจ้ากาล
 บัดนี้เป็นกาลสมัยแห่งพระอังกิรส.

ม.ร.ว.นริศรา จักรพงษ์ ลิวี อุทิศส่วนกุศลถวาย
 พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ และหม่อม เอลิสะ เบธ จักรพงษ์

จนทุกคเม สัพพชนา ปหฏฐา
 สกงคณเ จิตฺรกถา วทนฺตา
 ปิเยหิ สหฺธิ อภิมุทยนฺติ
 สมโย มหาวีร องฺคิรฺสานํ. (๔๙)

ในเวลาดวงจันทร์ โคจรขึ้นมา ชนทั้ง
 ปวงต่างก็พากันรำเริง สนทนากัน
 ดวยถอยค้ำอันเพราะพริ้งขึ้นชมยั้งกับ
 คนผู้เป็นที่รัก ณ ลานบ้านของตน
 ขาแต่พระมหาวีระเจ้า กาลบัดนี้เป็น
 กาลสมัยแห่งพระอังคีรส.

จนทสฺส รัสสีหิ นภํ วิโรจิ
 มหิ จ สํสุทฺธมนุญญวณฺณา
 ทิสฺสา จ สพฺพา ปริสุทฺธรูปา
 สมโย มหาวีร องฺคิรฺสานํ. (๕๐)

ทองฟ้าก็สว่างไสวไปดวยแสงจันทร์
 พื้นดินก็มีสีบริสุทธิ์น่าพึงใจ ทิวทุกทิศ
 ก็สะอาดหมดจด ขาแต่พระมหา-
 วีระเจ้า กาลบัดนี้เป็นกาลสมัยแห่ง
 พระอังคีรส.

ทฺฐเร จ ทิสฺวา วรจฺนุทฺธรัสสี
 ปุปฺปิสฺสุ ปุปฺปวานิ มหิตลฺลสมิ
 สมฺนตฺโต คณฺธคฺฤตฺติกานํ
 สมโย มหาวีร องฺคิรฺสานํ. (๕๑)

มวลดอกไม้บนพื้นดิน เมื่อใดเห็น
 (คือต้อง) แสงจันทร์อันประเสริฐใน
 ที่ไกลก็บานรอบคาน เพื่อชนทั้งหลาย
 ที่ต้องการคุณคือกลิ่น ขาแต่พระมหา-
 วีระเจ้า กาลบัดนี้เป็นกาลสมัยแห่ง
 พระอังคีรส.

จนทสุส รัสสีหิ วิลิหมปีตาว^๑
 มหี สมนุตตา กุสุเมน'ลงกตา
 วิโรจิ สพพงคสุมาลีนีว
 สมโย มหาวีร องคীরสานัน. (๕๒)

กุจนติ หตถีปี มเทน มตฺตา
 วิจิตฺตปิณฺณา จ ทิชา สมนุตตา
 กโรนฺติ นาทํ ปวเน สุรมฺเม
 สมโย มหาวีร องคীরสานัน. (๕๓)

ปถญจ สพฺพิ ปฏิปชฺชนกฺขมํ
 อิทฺธํ จ รญฺจํ สธนํ สโภกํ
 สพฺพตฺถุตํ สพฺพสุขปฺปทานํ
 สมโย มหาวีร องคীরสานัน. (๕๔)

แผ่นดินฉาบไปด้วยแสงจันทร์ ประดับ
 ด้วยดอกไม้ประทุมมีพวงมาลัยอันงาม
 ด้วยองค์ทั้งปวง (คืองามพร้อม
 ประดับไว้) รุ่งโรจน์แล้วโดยรอบ
 ขาแต่พระมหาวีระเจ้า กาลบัดนี้เป็น
 กาลสมัยของพระอังคีรส.

ฝ่ายข้างปลายที่ตกมัน ก็ร้องกึกก้อง
 เพราะความเมามันและนกที่มีขนหาง
 อันงามวิจิตร ก็ส่งเสียงร้องอยู่โดย
 รอบในป่าใหญ่อันรื่นรมย์ใจ ขาแต่
 พระมหาวีระเจ้า กาลบัดนี้เป็นกาล-
 สมัยแห่งพระอังคีรส.

ทางทุกสาย เหมาะแก่การเดินทาง
 ทั้งแวนแควนก็มีทรัพย์สมบัติและโภค-
 สมบัติอันวยความสุขใหญ่ทุกอย่าง ซึ่ง
 ชาวโลกทั้งปวงสรรเสริญแล้ว ขาแต่
 พระมหาวีระเจ้า กาลบัดนี้เป็นกาล-
 สมัยแห่งพระอังคีรส.

^๑ ม. วิลียนาว.

วณฺจ สพุพิ สุวิจิตฺตรูป
 สุมาปิตฺ นนฺทนกานนํ
 ยตีน ปิตี สตคํ ชเนติ
 สมโย มหาวีร อังคีรสานํ. (๕๕)

อนึ่ง ป่าทั้งปวงก็มีหมู่ไม้น่าบันเทิงใจ
 มีรูป (พรรณ) งามตระการตา ซึ่ง
 ธรรมชาติได้สร้างไว้ดีแล้ว ย่อมยัง
 ปิตีให้เกิดขึ้นแก่นักพรตทั้งหลายเนื่อง-
 นิตย ข้าแต่พระมหาวีระเจ้า กาล-
 บัดนี้เป็นกาลสมัยแห่งพระอังคีรส.

อลงฺกตํ เทวปุรว รมมํ
 กบิลพัสดุ์ อิติ นามเชยฺย
 กุลนครํ อธิ สสุสิริกํ
 สมโย มหาวีร อังคีรสานํ. (๕๖)

พระนครแห่งสกุล ซึ่งมีนามว่า กรุง-
 กบิลพัสดุ์ ก็เป็นเมืองอันตกแต่งแล้ว
 นารัณรมย์ใจ เปรียบปานเมืองของ
 เทวดา เป็นเมืองมีสิริในโลกนี้ ข้า
 แต่พระมหาวีระเจ้า กาลบัดนี้เป็น
 กาลสมัยแห่งพระอังคีรส.

มนุญฺณอฏฺฎาลวิจิตฺตรูป
 สุกุณฺตลปงฺ เกรหฺสณฺทมณฺพิตํ
 วิจิตฺตปริชาหิ ปุริ สุรมมํ
 สมโย มหาวีร อังคีรสานํ. (๕๗)

กรุงกบิลพัสดุ์เป็นเมืองมีรูป(ลักษณะ)
 งามวิจิตรด้วยป้อมอันน่าพึงใจ(และ)
 เป็นเมืองนารัณรมย์ด้วยคูเมือง อัน
 ตระการตา ซึ่งประดับด้วยหมู่กอบทุม
 อันมีดอกบานดีแล้ว ข้าแต่พระมหา-
 วีระเจ้า กาลบัดนี้เป็นกาลสมัยแห่ง
 พระอังคีรส.

วิจิตฺตปาการณฺจ โตรณณฺจ
 สุกฺกณฺ์ เทวนิวาสภูตํ
 มนุญฺญวீถิ^๑ สุรโลกสนฺนิภํ
 สมโย มหาวีร อํคีรสาณํ. (๕๘)

อลงฺกตา สากิยราชปุตฺตา
 วิวราชมานา วรภูตฺสเนหิ
 สุรินฺทโลเก อิว เทวปุตฺตา
 สมโย มหาวีร อํคีรสาณํ. (๕๙)

สุทฺโธทโน มุณีวรํ อภิตฺสฺสนาย
 อมจฺจปุตฺเต ทสฺธา อเปสยิ
 พลเน สทฺธิ มหตา มุณินฺท
 สมโย มหาวีร อํคีรสาณํ. (๖๐)

กรุงกบิลพัสดุ์มีทั้งกำแพงเมืองอันงาม
 วิจิตร มีเสาศาย มีพระลาน(หลวง)
 งาม มีถนนที่น่าพึงใจ เป็นที่อยู่อาศัย
 ของท่านผู้ประเสริฐ คลายกับโลก
 ของเทวดา ข้าแต่พระมหาวีระเจ้า
 กาลบัดนี้เป็นกาลสมัยแห่งพระอังกีรส.

พระราชบุตรของเจ้าศากยะทั้งหลาย
 ทรงเครื่องอลังการ แพรวพราวด้วย
 เครื่องประดับอันประเสริฐเปรียบปาน
 เทพบุตรในโลกของท้าวสักกเทวราช
 ผู้เป็นจอมแห่งเทวดา ข้าแต่พระ-
 มหาวีระเจ้า กาลบัดนี้เป็นกาลสมัย
 แห่งพระอังกีรส.

ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงเป็นจอมแห่งพระ
 มุณี พระเจ้าสุทโธทนะได้ทรงส่งบุตร
 อำมาตย์ พร้อมด้วยหมู่พลจำนวนมาก
 มา ๑๐ พวก เพื่อเข้าเฝ้าพระมุณี

^๑ ม. มนุญญวิตติ.

เนวาคต์ ปสฺสตี เนว วาจํ
โสกาภิกุตํ นรวิระเสฏฺจํ
โตเสตุมิจฺฉามิ นราธิปคฺตํ
สมโย มหาวิระ อังคีรสานํ. (๖๑)

คํทสฺสเนน' พุทฺตปีติราสี
อุทิกฺขมานํ ทวิปทานมินทํ
โตเสหิ คํ มุณินท คุณเสฏฺจํ
สมโย มหาวิระ อังคีรสานํ. (๖๒)

เจ้าผู้ประเสริฐ ข้าแต่พระมหา-
วีระเจ้า กาลบัดนี้เป็นกาลสมัยแห่ง
พระอังคีรส.

ท้าวเธอมิได้ทอดพระเนตรเห็นพระ-
องค์เสด็จมามีไต่สั้กับพระวาจา ข้า
พระองค์ปรารถนาจะให้องค์นราธิปคิต
ผู้แคลวกลา และประเสริฐสุดกว่า
นรชนทรงถูกความโศกเศร้าครอบงำ
แล้ว ให้ได้ทรงยินดี ข้าแต่พระมหา-
วีระเจ้า กาลบัดนี้เป็นกาลสมัยแห่ง
พระอังคีรส.

ปีติอันไม่เคยเกิดก็จะบังเกิดมีเพราะ
การทอดพระเนตรเห็นพระองค์ ข้า
แต่พระจอมมุนี ขอพระองค์โปรดยัง
พระเจ้าสุทโธทนะผู้เป็นจอมแห่งสัตว์
ทวีบาททั้งหลาย ผู้ทรงพระคุณอัน
ประเสริฐพระองค์นั้น ผู้ทรงเฝ้าคอย
อยู่ ให้ทรงยินดีเถิด ข้าแต่พระมหา-
วีระเจ้า กาลบัดนี้เป็นกาลสมัยแห่ง
พระอังคีรส.

พลโทกำจร - คุณกานดา พรหมโยธี
สร้างต้นฉบับถวาย เป็นพุทธบูชา

อาสาย กัสสะเต เขตต์
 พีชี่ อาสาย วปฺปติ
 อาสาย วาณิชา ยนฺติ
 สมุทฺทํ ฌนหารกา
 ยาย อาสาย ติฏฺฐามิ
 ส่า เม อาส่า สมิชฺฌตุ.

นาคีสีคํ นาคีอุฏฺฐํ
 นาคีทฺฐุภิกฺขฉาตกํ
 สทฺทลา หริตา ภูมि
 เอส กาโล มหามุณี"ติ.(๖๔)

อถ นํ สตุถา "กั นุ โข อุทายิ
 คมนวณฺณํ วณฺณเณสี"ติ อาท.

"ภนฺเต ตุมฺหากํ ปิตา สุตฺโตทนมหาราชา
 ทฏฺฐกาโม, กโรถ ฌาตกานํ สงฺคหนฺ"ติ
 อาท.

ชาวนาไถนาก็เพราะความหวัง หวาน
 พืชก็เพราะความหวัง พอกาชนทรัพย์
 เดินทางท่องเที่ยวเลิกก็เพราะความหวัง
 ขอความหวังที่ข้าพระองค์ตั้งไว้นั้นจง
 สัมฤทธิ์ผลเถิด.

ข้าแต่พระมหามุนีเจ้า ฤๅ (กาลนี้)
 ก็ไม่หนาวเกินไป ไม่ร้อนเกินไป
 ไม่ขาดแคลนอาหาร และไม่เกิด
 การอดอยากเกินไป ภาวพื้นก็มีหญ้า
 แพรกสีเขียวขจี กาลนี้เป็นกาล
 (สมควรจะเสด็จพุทธดำเนิน).

ครั้งนั้น พระบรมศาสดาตรัสกะ
 พระอุทายินั้นว่า "ดูกรอุทายี เธอสรรเสริญ
 คุณการเดินทางควยเหตุไรหนอแล."

พระอุทายีกราบทูลว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้
 เจริญ พระเจ้าสุทโธทนมหาราชพระบิดา
 ของพระองค์ มีพระประสงค์จะทรงเห็น

พลโทกำจร - คุณกานดา พรหมโยธี
 สร้างคัมภีร์ถวาย เป็นพุทธบูชา

(พระองค์) ขอพระองค์ทรงส่งเคราะห์
พระประยูรญาติทั้งหลายเถิด."

"สาธุ อุทายี กริสฺสามิ ฌาติสงฺคหฺ, คฺมียวตฺตํ
เตนหิ ภิกฺขุสงฺฆสฺส อารโจะหิ, คฺมียวตฺตํ
ปุเรสฺสนฺตํ"ติ อาท.

ตรัสว่า "ทีละ อุทายี เราตถาคตจัก
ส่งเคราะห์พระญาติ, ถ้าเช่นนั้นเธอจง
แจ้งแก่ภิกษุสงฆ์, ภิกษุทั้งหลายจักบำเพ็ญ
คฺมียวตฺตํ?"

"สาธุ ภนฺเต"ติ เถโร ภิกฺขุสงฺฆสฺส
อารโจะสิ.

พระเถระรับสนองว่า "ทีละ พระเจ้าข้า"
ดังนั้นแล้ว จึงแจ้งแก่ภิกษุสงฆ์.

สตฺถา อํกมคฺชวาสิํ กุลปฺตฺตานํ
ทสฺหิ สหฺสฺเสหิ, กปิลวตฺตฺวาสิํ ทสฺหิ
สหฺสฺเสหิ สพฺเพเหว วิสฺตียา ชีณาสว-
ภิกฺขุสฺหฺสฺเสหิ ปริวฺโต ราชคหา นิกฺขมิตฺวา
ทิวเส ทิวเส โยชนํ โยชนํ
คจฺจนฺโต ทวีหิ มาเสหิ กปิลวตฺตฺปุรํ
สมฺปาปฺณิ.

พระบรมศาสดา ทรงมีภิกษุล้วนพระ-
ชีณาสพสองหมื่น คือเป็นกุลบุตรชาวเมือง
อังคะและมคธหนึ่งหมื่น เป็นชาวเมือง
กบิลพัสดุ์หนึ่งหมื่น แวดล้อมเสด็จออกจาก
พระนครราชคฤห์ เสด็จดำเนินไปวันละ
โยชน์ ๆ (ใช้เวลา) ๒ เดือน ก็เสด็จถึง
เมืองกบิลพัสดุ์.

๑ กิจอันควรทำสำหรับภิกษุผู้เตรียมเดินทาง.

สาภิยาปิ อนุปุตเตเยว ภควติ "อมุหากัง
 ณาติเสฏฺฐัง ปสฺสิสฺสํสามา"ติ ภควโต
 วสนฺนุจํจัน วิมฺสมานา "นิโครธ-
 สกฺกสฺสํสํราโม รณณียโย"ติ สลฺลกฺขเตจฺวา
 สพฺพํ ปฏิชคฺคณวิธึ กาเรตฺวา ฌนฺธ-
 อนุปฺพหตฺถา ปจฺจุคฺคณนํ กโรนฺตฺวา
 สพฺพาลงฺกาเรหิ สมลฺงกตคตฺตฺวา ฌนฺธ-
 อนุปฺพจฺจนฺณาทีหิ ปุชฺยมานา ภควนฺตํ
 ปุรฺกขตฺวา นิโครธารามเมว อคัมสุ.

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้า ยังไม่ทันเสด็จถึง
 เจ้าศากยะทั้งหลายพากันคิดว่า "พวกเรา
 จักเห็นพระญาติที่ประเสริฐของเรา" เมื่อ
 พิจารณาหาที่ประทับของพระผู้มีพระภาคเจ้า
 ก็ได้กำหนดเอาว่า "ส่วนของเจ้าศากยะ
 นิโครธมรณ" แล้วสั่งให้ปฏิบัติการทุกอย่าง
 (แต่ละองค์) มีมือถือของหอม และดอกไม้
 ทำการรับเสด็จ มีกายประดับครบครันด้วย
 เครื่องอลังการทั้งปวง พากันบูชาพระผู้มี
 พระภาคเจ้า ด้วยของหอม ดอกไม้ และจฺจน
 เป็นต้น ได้พากันเสด็จไปยังนิโครธาราม
 โดยอัญเชิญพระผู้มีพระภาคเจ้า เสด็จ(นำ)
 ไปข้างหน้า.

ตตฺร ภควา วิสตียา ชีณาสว-
 สหสฺเสหิ ปริวุโต ปณฺณตฺตฺวรพฺพุชฺชาสเน
 นิสีหิ. สาภิยา ปน มานชาติกา มานตฺ-
 ฤชฺชา, "สิทฺถตฺตฺถกฺมาโร อเมหฺหิ
 ทหฺรตโร, อมุหากัง กนิญฺโจ ภาตา
 ปุตฺโต ภาติเนยฺโย นตฺตา"ติ จินฺเตตฺวา

ณ ที่นิโครธารามนั้น พระผู้มีพระภาค
 เจ้า มีพระชีณาสพสองหมื่นแวดล้อม ประทับ
 นั่งบนพุทธอาสน์อันประเสริฐซึ่งปลาดไว้แล้ว.
 ส่วนเจ้าศากยะทั้งหลายเป็นคณหนึ่ง ถือตัว
 เป็นผู้กระด้างเพราะมานะ, พากันคิดว่า
 "พระสิทฺถตฺถกฺมาร มีอายุอ่อนกว่าพวกเรา

พลโทกำจร - คุณกานดา พรหมโยธี

สร้างต้นฉบับถวาย เป็นพุทธบูชา

ทหรรทเร ราชกุมาระ อาหสิ "ตุเมห
 วนุทถ, มยิ คุมหากิ ปิฏสิโต ปิฏสิโต
 นิสสิทิสสามา"ติ.

เป็นพระกนิษฐา พระภาค พระโอรส
 พระภาคินัย^๑ เป็นพระนัดดาของพวกเรา"
 จึงตรัสกับพระราชกุมารที่ยังเด็ก ๆ ว่า "พวก
 เธอจงถวายบังคม พวกเราก็นั่งอยู่ข้าง-
 หลัง ๆ ของพวกเธอ."

เตเสววิ นิสินเนสสุ ภควา เตสสิ อชุฆาสยิ
 โอลิเกตุวา "อิเม ฌาตกา อุตตโน
 โมฆชิณณภาเวน น มิ วนุทติ, น
 ปเนเต ชานนติ 'พุทโธ นาม กิติโส,
 พุทธพลี นาม กิตินุ'ติ วา, 'พุทโธ
 นาม เอทิสโส, พุทธพลี นาม เอทิสนุ'ติ
 วา, หนทาหิ อุตตโน พุทธพลี
 อิติพลญจ ทสเสนโต ปาฏิหาริยญจ
 กเรยยิ, อากาเส ทสสทสสจกุกวาฬ-
 วิตุถคิ สพุพรตนมยิ จงกมมิ มาเปตวา
 ตตุถ จงกมนโต มหาชนสสิ อชุฆาสยิ
 โอลิเกตุวา ฌมมญจ เทเสยยนุ"ติ
 จินเตสิ.

เมื่อเจ้าศากยะเหล่านั้นประทับนั่งแล้วอย่าง
 นี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรวจดูอุชยาศัย
 ของเจ้าศากยะเหล่านั้นแล้ว ทรงดำริว่า
 "พระญาติเหล่านี้ไม่ไหวเรา เพราะความที่
 ตนเป็นคนแก่เปล่า ก็เจ้าศากยะเหล่านี้
 หาทราบไม่ว่า 'ธรรมด่าว่า พระพุทธเจ้า
 เป็นเช่นไร, ธรรมด่าว่า พระกำลังของ
 พระพุทธเจ้าเป็นเช่นไร', อีกประการหนึ่ง
 หารู้ไม่ว่า 'ธรรมด่าว่า พระพุทธเจ้าเป็น
 เช่นนี้ ธรรมด่าว่า พระกำลังของพระ-
 พุทธเจ้าเป็นเช่นนี้', เอาเถิด เราตถาคต
 จะพึงกระทำปาฏิหาริย์ แสดงพระกำลังของ
 พระพุทธเจ้า และพระกำลังแห่งฤทธิ์ของ

^๑ หลาน (ลูกชายของพี่น้องหญิง).

^๒ หลาน (ลูกของลูกชายหญิง).

พระองค์ และจะพึงเนรมิตที่จกกรมลวนแล้ว
 ด้วยรัตนะทั้งปวง ให้มีส่วนกว้างเลยหมื่น
 จักรวาลไว้ในอากาศแล้วจกกรมที่รัตนจกกรม
 นั้น ดูอัครยาจารย์ของมหาชนแล้วจึงจะแสดง
 ธรรม."

เตน วุตฺตํ สํคีติการเกหิ ภควโต
 ปรีวิตกุกทสฺสนต์ถ :

เหตุนี้ เพื่อแสดงพระปริวิตกของพระผู้มี
 พระภาคเจ้า พระสังคีติการจารย์ทั้งหลาย
 จึงกล่าวไว้ว่า :

๓."น เหเต ชานนฺติ สเทวมานุสา
 พุทฺโธ อัยํ กิสิสโก นรุตฺตโม
 อธิธิพลํ ปณฺณาพลญจ กิสิสํ
 พุทฺธพลํ โลกहितสฺส กิสิสํ."

๓. "เพราะพระประยูรญาติเหล่านี้ พร้อม
 ด้วยเทวดาและหม่อมมนุษย์ ยังไม่รู้ว่า
 พระพุทธเจ้า ผู้สูงสุดกว่านรชนนี้เป็น
 เช่นไร พระกำลังอิทธิฤทธิ์ และ
 พระกำลังปัญญาเป็นเช่นไร พระ-
 พุทธเจ้าผู้ทรงทำประโยชน์แก่อุค
 โลก ทรงมีพระพุทธผละ (กำลัง
 พระพุทธเจ้า) เป็นเช่นไร."

๔. น. เหเต ชานนติ สเทว มานุสา
พุทโธ อัย อิทิสโก นรุตโต โม
อิทธิพล ปณฺญา พลญจ เอทิส
พุทฺธพล โลกहित สส เอทิส.

๔. เพราะพระประยูรญาติเหล่านี้ พรอม
ควยเทวดาและหมู่มนุษย์ ยังไม่รู้ว
พระพุทธเจ้า ผู้สูงสุดกว่านรชนนี้เป็น
เช่นนี้ พระกำลังอิทธิฤทธิ์ และพระ
กำลังปัญญาเป็นเช่นนี้ พระพุทธเจ้า
ผู้ทรงทำประโยชน์แก่อุฎลแก่โลก ทรง
มีพระพุทธผลเป็นเช่นนี้.

๕. หนทา หิ ทสฺสยิส สสามิ
พุทฺธพล มนุคฺตร
จงกม มาปยิส สสามิ
สพฺพรต น มณฺฑิต น ติ.

๕. เอละเราจักแสดงพุทธผลอันยอดเยี่ยม
จักเนรมิตที่จกกรมอันประดับ
ควยรัตนะไว้ในนากาศ."

ตตถ น เหเต ชานนตี ติ น หิ
เอเต ชานนติ.

บรรดาบทเหล่านี้ บาทคาถาที่ว่า
น เหเต ชานนติ แปลว่าเพราะพระประยูร-
ญาติเหล่านี้ยังไม่รู้.

น-กาโร ปฏิสเส ตโต. หิ-กาโร
การณ ตเถ นิปา โต.

น-อักษร มีความหมายปฏิเสธ. หิ-อักษร
เป็นนิบาต ใช้ในความหมายว่า เหตุ.

ยสุมา ปเนเต มม ฌาติอาทโย อธิบายว่า ก็เพราะเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
 เทวมนุสสุสา มยา พุทธพลเจ อธิธิพล มีพระประยูรญาติ เป็นต้น ของเราเหล่านี้
 จ. อนาวิกเต น ชานนติ "เอทิส เมื่อเรายังมิได้กระทำพระพุทฺธพละ (คือ
 พุทฺธ, เอทิส อธิธิพลน"ติ, ตสุมา กำลังพระพุทฺธเจ้า) และพระอิทธิพละ (คือ
 อหิ มม พุทฺธพลญจ อธิธิพลญจ กำลังฤทธิ์) ให้แจ้งแล้ว จึงยังไม่รู้ว่า
 ทสุเสยฺยนติ อตุโถ. "พระพุทฺธเจ้าเป็นเช่นนั้น, พระอิทธิพละเป็น
 เช่นนี้," ฉะนั้น เราจะพึงแสดงพระพุทฺธ-
 พละและพระอิทธิพละของเรา.

สเทวมานุสาติ เอกุถ เทวาติ อุปปตฺติ- ศัพท์ว่า เทวะ ในคำว่า สเทวมานุสา นี้
 เทวา อธิปฺเปตา. สห เทเวหิติ ทานหมายเอาอุปตฺติเทพ (คือเทวดาโดย
 สเทวา. กำนีต). ที่ชื่อว่า สเทวา เพราะอรรถว่า
 พรอมทั้งเทวดา.

เก เต? มานุสา, สเทวา เอว มานุสา ผู้พรอมทั้งเทวดาเหล่านี้ ก็คนจำพวก
 สเทวมานุสา. ไหน? คือหมู่มนุษย์, มนุษย์พรอมทั้ง
 เทวดาค้วนนั้นแล จึงชื่อว่า สเทวมานุสา.

อถวา เทโวติ สมมุติเทโว สุตฺโตทโน อีกนัยหนึ่ง ศัพท์ว่า เทวะ ทานหมายเอา
 ราชา อธิปฺเปโต. สห เทเวน รณฺวา สมมุติเทพ คือพระเจ้าสุทฺโตทนะ. ที่ชื่อว่า
 สุตฺโตทเนนาติ สเทวา. สเทวา เพราะอรรถว่า มนุษย์พรอมทั้ง
 เทวดา คือพระเจ้าสุทฺโตทนะ.

พันเอกประกอบ - คุณอารีพันธ์ ประยูรโกศราช
 สร้างต้นฉบับถวายเป็นพุทธบูชา

มานุสาตี ญาติมานุสา, สเทวา บทว่า มานุสา ไต่แกหฺมฺนุชฺชยฺที่ เป็นพระ-
 สสุทโธทนา มานุสา สเทวมานุสา, ประยูรญาติ, อธิบายว่า หมฺนุชฺชยฺพร้อมทั้ง
 สราชาโน ภา เอเต มม ญาติมานุสา เทพ คือพร้อมทั้งพระเจ้าสุทโธทนะ ชื่อว่า
 มม พลัน วิชานนฺตึติ อตุโธ. สเทวมานุสา, หรือว่า หมฺนุชฺชยฺที่เป็น
 เสสเทวาปี สงฺคหฺ คจฺจนฺตึเยว. พระญาติของเราเหล่านี้ พร้อมทั้งพระราช
 ยังไม่รู้พระกำลังของเรา. แม่เทวคาที่เหลือ
 ก็จัดส่งเคราะห์เขาควย.

สพฺเพปิ เทวา เทวณฺญฺเจเน "เทวา"ติ เทวคาแม่ทั้งหมค ท่านเรียกว่า "เทพ"
 วุจฺจนฺตึ. เทวณฺ นาม ธาตุอตุโธ เพราะความหมายว่า เล่น. ที่ชื่อว่าเทวะ
 ก็ฟ้าที. มีอรรถบงถึงธาตุ เป็นไปในความหมายว่า
 เล่น เป็นอาที.

อถวา เทวา จ มานุสา จ เทวมานุสา, อีกอย่างหนึ่ง เทวคาและหฺมฺนุชฺชยฺ ชื่อว่า
 สห เทวมานุเสหิ สเทวมานุสา, เทวมานุสา, ชาวโลกพร้อมทั้งเทวคาและ
 เก เต ? โลกาติ วจฺนเสโส ฏฺฐพฺโพ. หมฺนุชฺชยฺ ชื่อว่า สเทวมานุสา, ผู้พร้อมทั้ง
 เทวคาและหฺมฺนุชฺชยฺเหล่านั้นเป็นพวกไหน ?
 เป็นชาวโลก บัณฑิตพึงทราบคำที่เหลือควย
 ประการฉะนี้.

ต้นเอกประกอบ - คุณอารีพันธ์ ประยูรโกศราช

สร้างคั่นฉบับถวาย เป็นพุทธบูชา

พุทธโศติ จตุสจุจธมฺเม พุทฺโธ อนุพุทฺโธติ บทว่า พุทฺโธ มีอรรถวิเคราะห์ว่า พระผู้มี
 พุทฺโธ. ยถาห : พระภาคเจ้าพระองค์ใด ตรัสรู้ คือตรัสรู้
 โดยลำดับ ซึ่งสังฆธรรมทั้ง ๔ เหตุนั้น พระผู้มี
 พระภาคเจ้าพระองค์นั้นจึงทรงมีพระเนมิตก
 นามว่า พระพุทธเจ้า. สมดังที่พระผู้มีพระ-
 ภาคเจ้าตรัสไว้ว่า :

"อภิญฺเฌยฺยํ อภิญฺญาตํ
 ภาเวตฺตพฺพญจ ภาวิตํ
 ปหาตพฺพิ ปหีนํ เม
 ตสฺมา พุทฺโธสฺมิ พุราหุมนฺนา" ติ^๑

"อภิญฺจธรรม์ สิ่งที่เรารู้อย่าง เรา
 ตถาคตไตรู้อย่างแล้ว สิ่งที่เราให้เจริญ
 เราตถาคตได้ให้เจริญแล้ว และสิ่ง
 ที่ควรละ เราตถาคตได้ละแล้ว
 เพราะเหตุนี้ เราจึงเป็นพระพุทฺธ-
 เจ้า."

อิธ ปน กตฺตการเก พุทฺธสฺสทฺทสิทฺธิ
 ทฏฺจพฺพา.

ก็ในที่นี้ บัณฑิตพึงเห็นความสำเร็จ
 แห่งพุทธศัพท ในกัตตุการก (คือแปลว่า
 ผู้ตรัสรู้).

^๑ ม. ม. ๑๓/๔๔๔, ข. ส. ๒๔/๔๔๔.

อธิตติวิเสเสหิ เทวมนุสเสหิ "สมมา- พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงมีพระเนมิตกนามว่า
 สมพุทโธ วต โส ภควา"ติ เอว^๑ พระพุทธเจ้าเพราะเหตุที่พระองค์นั้นเทวดา
 พุทธตตะตา ฌาตตะตา พุทโธ. และมนุษย์ทั้งหลาย ผู้ใดบรรลुकุณวิเศษรู้แล้ว
 คือ ทราบแล้วอย่างนี้ว่า "พระผู้มีพระภาค-
 เจ้าพระองค์นั้น ทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธ
 เจ้าหนอ."

อิธ กมมการเก พุทธสทหสิหุติ ทฎจพพา. ในที่นี้บัณฑิตพึงเห็นความสำเร็จแห่งพุทธกัณฑ์
 ในกรรมการก (คือแปลว่าอันบุคคลรู้).

พุทฺธมสฺส อตุถิตี วา พุทฺโธ, พุทฺธวณฺโตะติ อิกนัยหนึ่ง ความตรัสรู้ของพระผู้มีพระภาค
 อตุถโถ. ตํ สพฺพํ สทฺทสตุถานุสาเรณ เจาพระองค์นั้นมีอยู่ เหตุนี้พระผู้มีพระภาค
 เวทิตพฺพํ. กิสิโกติ กิสิโส กิ สริกฺขโก เจาพระองค์นั้น จึงทรงมีพระเนมิตกนามว่า
 กิ สหิโส กิ วณฺโณ กิ สญฺจาโน พระพุทธเจ้า, อธิบายว่า ทรงมีความตรัสรู้.
 ทีโม วา รสุโส วาติ อตุถโถ. ทั้งหมดนี้บัณฑิตพึงทราบตามแนวสัทศาสตร์.
 บทว่า กิสิโก ความว่า พระพุทธเจ้า
 ทรงเป็นเช่นไร ก็ว่า ทรงคล้ายคลึงกับ
 อะไร ทรงเป็นเช่นกับอะไร ทรงมีพระ-
 ฉวีวรรณอย่างไร ทรงมีทรวดทรงอย่างไร
 สูงหรือเตี้ย.

พันเอกประกอบ - คุณอารีพันธ์ ประยูรโกศราช
 สร้างต้นฉบับถวายเป็นพุทธบูชา

อริฏฺจํจํ อิทฺธิ,
 วิกุพฺพณา อิทฺธิ,
 มโนมยา อิทฺธิ,
 ฌาณวิปฺสํรา อิทฺธิ,
 สํมาธิวิปฺสํรา อิทฺธิ,
 อริยา อิทฺธิ,
 กมฺมวิปากชา อิทฺธิ,
 ปุณฺณวโต อิทฺธิ,
 วิชฺชามยา อิทฺธิ,

ฤทธิเรงอริษฐาน,
 ฤทธิทำไคหลายอย่าง,
 ฤทธิสร้างรูปมีใจครอง,
 ฤทธิญาณปกแผ่,
 ฤทธิสมาธิปกแผ่,
 ฤทธิเป็นของพระอริยะ,
 ฤทธิเกิดด้วยวิบากกรรม,
 ฤทธิของคนมีบุญ,
 ฤทธิสำเร็จด้วยวิชา,

ตตฺถ ตตฺถ สํมาปโยคปจฺจยา
 อิชฺฌนฺนุ เจน อิทฺธิ"ติ"

ฤทธิ โดยความหมายว่า สำเร็จ
 เพราะประกอบชอบในกิจนั้นๆ เป็น
 ปัจจัย."

คำสี่ อิทฺ นานตฺตํ : ปกตฺยา เอโก . ฤทธินั้นมีความแตกต่างกันดังนี้: ฤทธิ
 พุทฺถ อ้าวชฺเชติ, สํ ตํ วา สหสฺสํ ที่ท่านจำแนกแสดงไว้อย่างนี้ว่า พระโยคี
 วา อ้าวชฺชิตฺวา ฌาณน อริฏฺจํจํ โดยปกติเป็นคนเดียว นึก (คือเนรมิต) ให้

มธุรัตตวิลาสินี บ. - พ. ๑ - ๕

๑ ข. ป. ๓๑/๕๘๘.

"พหูโก โหมี"^๑ เหว วิภชิตฺวา ทสฺสิตา
อิทธิ อธิฏฺจนา วเสณ นิปฺพนนฺตฺตา
อธิฏฺจนา อิทธิ นาม.

เป็นหลายคนก็ได้, จะเนรมิตให้เป็น ๑๐๐
คน, ๑,๐๐๐ คน ก็อธิษฐานด้วยญาณ^๑ ว่า
"จงเป็นหลายคน" (แล้วเธอก็เป็นหลายคน)
ชื่อว่า อธิฏฺจนาอิทธิ เพราะสำเร็จด้วย
อำนาจอธิษฐาน.

ตสฺสายมตฺโต : อภิณฺญาปาทกํ จตฺตฺถชฺฌานํ
สมาปชฺชิตฺวา ตโต วุฏฺจาย สฺเจ
สํ อิจฺฉติ "สํ โหมี, สํ
โหมี"^๑ กามาวจรปริกมฺมจิตฺเตหิ ปริกมฺม
กตฺวา ปุน อภิณฺญาปาทกํ ฌานํ
สมาปชฺชิตฺวา ตโต วุฏฺจาย ปุน
อาวชฺชิตฺวา อธิฏฺจติ, อธิฏฺจนา จิตฺเตน
สฺเหว สํ โหติ. สหสฺสาทีสุปี เอเสว
นโย.

ใน (เรื่อง) ฤทธิ์แรงอธิษฐานนั้น มีอธิบาย
ดังนี้ : ภิกษุเข้าจตุตถฌาน (คือฌานที่ ๔)
อันเป็นบาทแห่งอภิญาแล้ว ออกจากจตุตถ-
ฌานนั้น ถ้าต้องการ (ให้ตนเป็น) ๑๐๐ คน
ก็กระทำปริกรรมด้วยปริกรรมจิตที่เป็นกามา-
วจรว่า "ขอจงเป็น ๑๐๐ คน, ขอจงเป็น
๑๐๐ คน" แล้วเข้าฌานอันเป็นบาทแห่ง
อภิญาอีก ออกจากฌานนั้นแล้วอธิษฐานนึก
(คือเนรมิต) อีก, พร้อมกับจิตอธิษฐานนั่นเอง
เธอก็เป็น ๑๐๐ คน, นัยแม่ใน (การอธิษฐาน
ให้เป็น) ๑,๐๐๐ คน เป็นต้น ก็ดูจันนี้.

^๑ พ. ป. ๓๑/๕๙๒.

^๑ หมายเอาญาณในอภิญา.

ตฤถ ปาทกชฎานจิตต์ นิमितตารมมณั ในการอธิษฐานนั้น จิตในฉานอันเป็นบาท
 ปริกมมจิตตานี สตารมมณานี วา มี(ปฏิภาค)นิमितเป็นอารมณั จิตในบริกรรม
 สหสสาทีสุ อณฺฏตรารมมณานี วา, ตานี มีคนจำนวน ๑๐๐ คน เป็นอารมณั หรือมีคน
 จ โข วณฺณวเสน, โน ปณฺณตฺติวเสน. จำนวน ๑,๐๐๐ คน เป็นต้น จำนวนใด
 อธิฏจานจิตตมฺปิ สตารมมณเมว, ตั ปน จำนวนหนึ่งเป็นอารมณั, แต่วาอารมณัเหล่า
 อปฺปนาจิตต์ วีย โคตรภูอนนฺตรเมว นั้น ก็เป็นแต่วระณะ(คือรูปที่นิกกำหนดขึ้น),
 อปฺปชฺชติ รูปาวจรจตฤถชฎานิกั. หาเป็นบัญญัติ (ว่าสัตัววาคนจริง ๆ) ไม่.
 แม้จิตในอธิษฐาน ก็มีคนจำนวน ๑๐๐ คน
 เป็นอารมณัเหมือนกัน, ก็อธิษฐานจิตนั้น
 เป็นจิตสัมปยุตตวยจตฤถฉาน เป็นรูปาวจร
 เกิดขึ้น(ดวงเดียวเท่านั้น) ติดต่อกับโคตรภู-
 จิต เช่นดั่งอัปนาจิต (จิตแนแนว).

โส ปน ปกติวณฺณั วิชิตฺวา ฤทธิที่มาแล้วอย่างนี้ว่า ก็ท่าน(คือพระอภิภู-
 ภูมารวณฺณั วา ทสฺเสตี นาควณฺณั เถระสาวกของพระสิขีพุทธเจ้า) ละรูปปกติ
 วา ทสฺเสตี. สุปณฺณวณฺณั วา ๆเปฯ แสดง (คือเนรมิต) เป็นวระณะ (คือรูป)
 วิวิธมฺปิ เสนาพฺยูหั วา ทสฺเสตีตี^๑ เอวั เต็กบาง แสดงเป็นรูปนาคบาง แสดงเป็น
 อากตา อิทฺติ ปกติวณฺณัวิชหนวิการวเสน รูปครุฑบาง ฯลฯ แสดงเป็นขบวนกองทัพ
 ปวตฺตตฺตา วิภูพฺพนิตฺติ นาม. แม้มีอย่างต่าง ๆ (คือพล ช่าง มา รถ และ

^๑ พ. ป. ๓๑/๕๕๗.

พลเดินเท้า) ชื่อว่า วิภูพพินิทธิ เพราะเป็น
ไปควยอำนาจ ละรูปปกติ และทำให้มีรูป
แปลก ๆ.

"อิธ ภิกขุ อิมมहा กายา อณฺเฑ
กายํ อภินิมมิณาติ รูปี มโนมยํ^๑ สัพพก-
ปัจจุจฺจึ อหีนินฺทริยนฺ"ติ อิมิณา นเยน
อาคตา อิทธิ สรীরสฺเสว อพฺภนฺตเร
อณฺเฑสฺส มโนมยสฺส สรীরสฺส นิปฺพตฺติ-
วเสณ ปวตฺตตฺตา มโนมยิทธิ นาม.

ฅาณฺุปฺตฺติโต ปุพฺเพ วา ปจฺฉา วา
ตฺงฺขณฺเ วา เตน อตฺตภาเวน
ปฏิลภิตฺพฺพอรหฺตฺตฅาณฺุภาเวน นิปฺพตฺโต
วิเสโส ฅาณฺุวิปฺฬารา อิทธิ นาม.
อายสฺมโต พากุลสฺส จ อายสฺมโต
สํกิจฺจสฺส จ ฅาณฺุวิปฺฬารา อิทธิ,
เตสํ วตฺถุ เจตฺถ กเถตฺพฺ^๒

ฤทธิ์ที่มาโดยนัยนี้เป็นต้นว่า "ภิกษุ
ในธรรมวินัยนี้ เนมิตกายอื่น(อีกกายหนึ่ง)
จากกายนี้ให้เป็นกายมีรูปมีใจครองมีอวัยวะ
ใหญ่รอบ มีอินทรีย์ไม่บกพร่อง" ชื่อว่า
มโนมยิทธิ (ฤทธิ์สร้างรูปมีใจครอง) เพราะ
สรীরะอื่นที่มีใจครอง เป็นไปควยอำนาจแห่ง
ความสำเร็จภายในสรীরะนั้นเอง.

คุณวิเศษที่เกิดขึ้น ทั่วอาณาภาพแห่งพระ-
อรหัตตญาณ อันจะพึงได้โดยอัตภาพนั้น ใน
กาลก่อน หรือภายหลัง แต่การเกิดขึ้นแห่ง
ญาณหรือในขณะนั้น ชื่อว่า ฅาณฺุวิปฺฬารอิทธิ
(คือฤทธิ์ญาณปกแผ่). ท่านพระพากุละ และ
ท่านพระสังกัจจะจะมีฤทธิ์ญาณปกแผ่. และในที่นี้
บัณฑิตพึงกล่าวเรื่องของท่านเหล่านั้นไว้ควย.

^๑ โป. รูปมโนมยํ.

^๒ ปปญฺจสุทฺธิ. ๓/๕๕๗, มโนรตฺปุรณี. ๑/๓๓๐.

คุณอัมโภช ท้าราช

อุทิศส่วนกุศลแด่พันเอกพระยาศรีสิทธิสงคราม

สมาธิโต ปุพฺเพ วา ปจฺฉา วา ตงฺขณ
 วา สมถานุภาเวน นิพฺพุโต วิเสโส
สมาธิวิปัสสารา อิทฺธิ นาม.

คุณวิเศษที่เกิดด้วยอำนาจแห่งสมถะ (คือ
 อูบาสงบใจ) ก่อนหรือหลังสมาธิก็ดี ใน
 ขณะแห่งสมาธินั้นก็ดี ชื่อว่า สมาธิวิปัสสารา-
อิทธิ (คือฤทธิ์สมาธิปกแผ่).

อายุสมฺโต สาริปุคฺคตสฺส สมาธิ-
 วิปัสสารา อิทฺธิ,^๑ อายุสมฺโต สญฺชีวสฺส
 สมาธิวิปัสสารา อิทฺธิ,^๒ อายุสมฺโต
 ชาญโกณฺทณฺณสฺส สมาธิวิปัสสารา อิทฺธิ,^๓
 อุตฺตราย อูปาสิกาย สมาธิวิปัสสารา
 อิทฺธิ,^๔ สามาวตียา อูปาสิกาย สมาธิ-
 วิปัสสารา อิทฺธิ^๕ เตสํ วตฺถุเนตฺถ
 กเถตฺตพฺพานิ, คนฺถวิทฺถุการโทสปริหารตฺถ
 ปน มยา น วิตฺถุการิตานิ.

(โตแก่) สมาธิวิปัสสาราอิทธิของท่าน
 พระสารีบุตร, สมาธิวิปัสสาราอิทธิของท่าน
 พระสังขชีวะ สมาธิวิปัสสาราอิทธิของท่าน
 พระชาญโกณทัณณะ สมาธิวิปัสสาราอิทธิของ
 อุตตราอุปาสิกา สมาธิวิปัสสาราอิทธิของ
 พระนางสามาวดี เพราะเหตุนี้ในที่นี้บังเกิดขึ้น
 ฟังเล่าเรื่องของท่านพระสารีบุตร เป็นต้นนั้น
 ด้วย, เพื่อจะหลีกเลี่ยงโทษคือความพิสดาร
 แห่งพระคัมภีร์ ข้าพเจ้าจึงไม่กล่าวเรื่อง
 ของท่านโดยพิสดาร.

^๑ ขุ. อุ. ๒๕/๑๓๑.
^๒ ม. มุ. ๑๒/๖๐๒.
^๓ ธมฺมปทญฺจกถา. ๔/๑๓๕.
^๔ ธมฺมปทญฺจกถา. ๖/๑๗๘, มโนรถปุรณิ.
 ๑/๔๘๗.
^๕ ธมฺมปทญฺจกถา. ๒/๕๖, มโนรถปุรณิ. ๑/๔๕๐.

กตมา อริยา อิทฺธิ ? อิทฺธิ ภิกฺขุ
 สเจ อากงฺขติ "ปฏิกฺกุเล อปฺปฏิกฺกุลสฺสณฺเณ
 วิหเรยฺยนฺ"ติ อปฺปฏิกฺกุลสฺสณฺเณ ตตฺถ
 วิหริตี, สเจ อากงฺขติ "อปฺปฏิกฺกุเล
 ปฏิกฺกุลสฺสณฺเณ วิหเรยฺยนฺ"ติ ปฏิกฺกุลสฺสณฺเณ
 ตตฺถ วิหริตี ๆเปฯ อูปฺเภยโก ตตฺถ
 วิหริตี สโต สมฺปชาโนตี" อิมํ หิ
 เจโตวสีปฺตฺตานํ อริยานํเยว สมฺภวโต
อริยา อิตฺธิ นาม.

อริยาอิตฺธิเป็นไฉน ? ภิกษุในธรรม-
 วินัยนี้ หากจำนงว่า "ขอเราพึงเป็นผู้มี
 ความสำคัญว่าไม่ปฏิกฺกุลในสิ่งปฏิกฺกุลอยู่เถิด"
 ดังนี้ไซ้ เธอก็ยอมเป็นผู้มีความสำคัญว่า
 ไม่ปฏิกฺกุลในสิ่งปฏิกฺกุลนั้นอยู่ไฉน, หากเธอ
 จำนงว่า "ขอเราพึงเป็นผู้มีความสำคัญว่า
 ปฏิกฺกุลในสิ่งที่ไม่ปฏิกฺกุล อยู่เถิด" ดังนี้ไซ้
 เธอก็ยอมเป็นผู้มีความสำคัญว่า ปฏิกฺกุลใน
 สิ่งที่ไม่ปฏิกฺกุลนั้นอยู่ไฉน ฯลฯ เป็นผู้มีสติ-
 สัมปชัญญะวางเฉยในสิ่งปฏิกฺกุลนั้นอยู่ไฉน. นี้แล
 ชื่อว่า อริยาอิตฺธิ เพราะมีเฉพาะพระอริยะะ
 ทั้งหลาย ผู้ใดเจโตวสี (ความเชี่ยวชาญทาง
 จิต) เท่านั้น.

กตมา กมฺมวิปากชา อิทฺธิ ?
 สพฺเพสํ ปกฺขีนํ สพฺเพสํ เทวานํ
 ปจฺมกปฺปิกานํ มนุสฺसानํ เอกจฺจานญจ
 วินิปาติกาณํ เวหาสคมนาทิกา กมฺม-

กัมมวิปากชาอิตฺธิ (คือกุตฺถ์เกิดด้วย
 วิปากกรรม) เป็นไฉน ? กุตฺถ์มีการไปทาง
 อากาศใดเป็นต้นของนกทั้งปวง ของเทวดา
 ทั้งปวง ของมนุษย์ผู้เกิดในปฐมกัป และของ

^๑ ขุ. ป. ๓๑/๕๕๕.

วิปากชา อิติ นาม. กตมา ปุณฺหวโต วินิปาติกะบางจำพวก ชื่อว่า กัมมิวิปากชา
อิติ ? ราชา จกกวตฺตี เวหาส์ อิติ. ปุณฺหวโตอิติ (คือฤทธิ์ของคนมีบุญ)
 กจฺจติ สฺหฺติ จตฺรุงคินียา เสนาย. เป็นไฉน ? พระเจ้าจักรพรรดิเสด็จไปทาง
 ชฎิลกสฺส กหปติสฺส อสีติหฺตฺโต อากาศ พร้อมทั้งจตฺรุงคินเสนา. มีภูเขา
 สฺวณฺณพฺพโต นิพฺพตฺติ. อัย ปุณฺหวโต ทองสูง ๘๐ ศอก เกิดขึ้นแก่ชฎิลกหปตี.
อิติ นาม. โฆสฺกสฺส กหปติโน^๑ สฺตฺตฺสฺ นีชื่อว่า ปุณฺหวโตอิติ. แม่เมื่อเขาทำ
 จาเนสฺส มารณฺตฺถาย อุกฺกเม กเตปิ ความพยายามจะมาถึง ๑ แห่ง (๑ ครั้ง)
 อโรคาโว ปุณฺหวโต อิติ. เมณฑก- ความที่ทานโฆสฺกกหปตีไม่มีโรค (คือความ
 เสฏฺฐิสฺส^๒ อฏฺฐกรีสฺมตฺเต ปเทเส เจ็บปวด) เป็นปุณฺหวโตอิติ (ฤทธิ์ของ
 สฺตฺตรคณฺมยานํ เมณฑกานํ ปาตุภาโว คนมีบุญ). ความที่แกะอันลวนแล้วด้วยแก้ว
ปุณฺหวโต อิติ. ๑ ประการ ปราภฺวขึ้นในพื้นที่(นา) (ซึ่ง
 เพียงแต่ไถไค) ๘ กรีส ของเมณฑกเศรษฺฐิ
 เป็นปุณฺหวโตอิติ (ฤทธิ์ของคนมีบุญ).

กตมา วิชฺชาสมา ยา อิติ ? ฤทธิ์สำเร็จด้วยวิชาเป็นไฉน ? ฤทธิ์
 วิชฺชาธรา วิชฺชํ ปริชฺบปิ ตฺวา เวหาส์ ที่เป็นไปโดยนัยเป็นต้นว่า พวกวิทยากรราย
 กจฺจนฺติ, อากาเส อนฺตฺลิกฺเข หตฺถิมฺปิ วิชาแล้วยอมไปในอากาศไค, แสดงข้าง
 หสฺเสนฺติ ฯ เปฯ วิวิธมฺปิ เสนาพฺยฺหํ ในอากาศกลางหาวก็ไค ฯลฯ แสดงกระบวน

^๑ ธรรมปทฎจกถา. ๒/๖๔.
^๒ ธรรมปทฎจกถา. ๗/๒๔.

ทสเสณทีตีอาทินยปฺวคฺคา วิชชามยา
อิทธิ นาม. ตี ตี กมฺม กตฺวา
 นิพฺพตฺโต วิเสโส สมฺมาปโยคปจฺจยา
อิชฺฌณฺเณ อิทธิตี อยิ ตฺตถ ตฺตถ
สมฺมาปโยคปจฺจยา อิชฺฌณฺเณ อิทธิ
 นาม. อิมิสฺสา ทสฺวิธาย อิทธิยา พล
อิทธิพล นาม, อิ มย อิทธิพล
 น ชานนฺตีตี อตุโถ^๑

ทัฬหีอย่างต่าง ๆ ก็ได้ ชื่อว่า วิชชามยา
อิทธิ (ฤทธิ์สำเร็จด้วยวิชา). คุณวิเศษ
 ที่เกิดขึ้นเพราะทำกรรม (คือกิจ)นั้น ๆ
 จัดเป็นฤทธิ์ โดยความหมายว่า สำเร็จ
 เพราะประกอบชอบเป็นปัจจัย นี้ชื่อว่า ฤทธิ์
โดยความว่า สำเร็จ เพราะประกอบชอบ
ในกิจนั้น ๆ เป็นปัจจัย (หรือปุณฺณฤทธิ์)
 ด้วยประการฉะนี้. อธิบายว่า พระกำลัง
 ฤทธิ์ ๑๐ อย่างนี้ ชื่อว่าอิทธิพละ, พระ-
 ประยูรญาติเหล่านี้ พร้อมทั้งเทวดาและหมู
 มนุษย์ยังไม่รู้พระกำลังฤทธิ์นี้ของเราตถาคต.

ปญฺญาพลนฺตี สพฺพโลกียโลกุตฺตร-
 คุณฺวิเสสฺสทายกั อรหตฺตมคฺคปญฺญาพล
 อธิปฺเปตฺติ, ตมฺปิ เอเต น ชานนฺตี.
 เกจิ "ฉนฺนํ อสํชาธณฺณานเมตฺติ
 อธิวจนํ ปญฺญาพลนฺตี วทนฺตี. พฺุทฺธ-
พลนฺตี เอตฺถ พฺุทฺธพล นาม
 พุทฺธานุภาโว, ทสฺสพลณฺณานิ วา.

ปัญญาพละ (คือกำลังปัญญา) ในพระ-
 อรหันตมรรคซึ่งอำนวยคุณวิเศษอันเป็นโลกียะ
 และโลกุตระทั้งหมด ท่านหมายเอาว่า
ปัญญาพละ, พระประยูรญาติเหล่านั้นพร้อม
 ทั้งเทวดาและหมู่มนุษย์ยังไม่รู้ พระปัญญา-
 พละเช่นนั้น. บางอาจารย์กล่าวว่า "ปัญญา
 พละนี้เป็นชื่อของอัสสาธณญาณ ๖." ใน

^๑ พ. ป. ๓๑/๕๔๗.
^๒ วิสุทธิมคฺค ๒/๒๑๑.

คำว่า พุทธพล^๑ นี้ อานุภาพของพระพุทธเจ้า
ชื่อพระพุทธผละ, อีกนัยหนึ่ง พระทศพลญาณ
ก็ชื่อว่า พระพุทธผละ.

ตตถ ทศพลญาณนิ นาม

บรรดาพุทธานุภาพเป็นต้นนั้น พระญาณ ๑๐
เหล่านี้คือ

จนาภูจนาณานิ,

๑. จานาฐานญาณ ปรีชากำหนดฐฐานะ (คือ
เหตุที่ควรเป็นไต่) และอฐานะ (คือมิใช่
เหตุที่ควรเป็นไต่),

อดีตานาคตปัจจุปนุนกมวิปากชานนณานิ,

๒. อดีตานาคตปัจจุปนุนกมวิปากชานนญาณ
ปรีชากำหนดฐผลแห่งกรรม ในอดีต
อนาคต และปัจจุบัน,

สัพพตถคามินิปฏิปทาณานิ,

๓. สัพพัตถคามินิปฏิรูปทาญาณ ปรีชากำหนด
ฐทางไปสู่ภูมิทั้งปวง,

อเนกธาตุนานาธาตูลอกชานนณานิ,

๔. อเนกธาตุนานาธาตูลอกชานนญาณ
ปรีชากำหนดฐโลก โดยเป็นอเนกธาตุ
และนานาธาตุ,

นानาธิมุตติกถญาณ,

๕. นานาธิมุตติกถญาณ ปรีชากำหนดฐ่อธิมุตติ
คือ อธิษายัของสัตว์ทั้งหลายอันเป็น
ต่าง ๆ กัน,

อาสยานุสยถญาณ,

๖. อาสยานุสยถญาณ ปรีชากำหนดฐ่อธิษายั
และอนุสย (คือกิเลสอย่างละเอียดนอน
อยู่ในสันดานของสัตว์ทั้งหลาย),

ฉานวิโมกขสมาธิสมาปตฺตึนี้ สงฺกิเลส-
โวทานวุจฺจาเนสุ ยถาภูตถญาณ,

๗. ฉานวิโมกขสมาธิสมาปตฺตึสงฺกิเลสโวทาน
วุจฺจฺจานยถาภูตถญาณ ปรีชากำหนดฐ่อ
อาการตามความเป็นจริงในความเศร้า
หมอง ความผองแผวและการออกแห่ง
ฉาน วิโมกข์ สมาธิและสมาปตฺติ,

บุพเพนิวาสานุสสติถญาณ,

๘. บุพเพนิวาสานุสสติถญาณ ปรีชากำหนด
ระลึกชาติหนหลังได้,

จตุปปาตถญาณ,

๙. จตุปปาตถญาณ ปรีชากำหนดฐ่อจติ และ
อุปบัติ (ของสัตว์ทั้งหลายผู้เป็นต่าง ๆ กัน
โดยกรรม),

อาสาชกษยณณติ

๑๐. อาสวักขยญาณ ปรีชากำหนดรู้จักทำ
อาสาหะไหลัน ชื่อว่าพระทศพลญาณ.

อิมานี ทส. อิเมสั ทสนัน ฅาณานั
อธิวจัน พุทธพลนติ. เอทิสนติ อีทิสั,
อยเมว วา ปาโจ.

พุทธผละ (คือพระกำลังของพระพุทธเจ้า)
เป็นชื่อของพระญาณทั้ง ๑๐ นี้ ฉะนั้นแล. บทว่า
เอทิสั แปลว่า เป็นเช่นนั้น, อีกอย่างหนึ่ง
พระบาลีก็เหมือนกันนี้.

ทนนทาติ ววสัสกคคตเถ นิปาโต.
อหนติ อตตทานัน นิททิสติ. ก็ วุตตัง
โหติ ? ยสฺมา ปเนเต มม ฅาตกา
พุทธผลั วา พุทธคฺเณ วา น ชานนติ,
เกวลั อตตโน โมฆชิณณภาวึ นิสฺสาย
มานวเสน สัพพโลกเชฏฺฐเสฏฺฐัง มํ น
วนทนติ. ตสฺมา เตสํ มานเกตุ อตฺถิ,
ตัง ภาณชิตฺวา วนทนตฺถั พุทธผลั
ทสฺเสยฺยนติ วุตตัง โหติ.

บทว่า ทนน เป็นนิบาตลงในอรรถว่า
เตือน. บทว่า อหนั ทรงระบุดังพระองค์เอง.
ท่านกล่าวอธิบายไว้อย่างไร ? ท่านกล่าว
อธิบายไว้ว่า ก็เพราะพระประยูรญาติ
ของเราเหล่านี้ ยังไม่รู้พระพุทธผละ หรือ
พระพุทธคุณ, ไม่ไหวเราผู้เจริญที่สุด และ
ประเสริฐที่สุดกว่าชาวโลกทั้งปวง คุ้ม
อำนาจความหยิ่ง เพราะอาศัยความที่ตน
เป็นคนแก่เปล่าอย่างเดียว, เหตุนี้เราจะ
พึงแสดงพุทธผละ เพื่อหักเสียซึ่งความหยิ่ง
คฺุจรงที่ยังมีอยู่แก่พระญาติเหล่านั้น (เสียก่อน)
จึงจะยอมไหว.

ร.ค.อ.อรรถพร กลัษพากร และญาติ
สร้างคณฉบับถวาย เป็นพุทธบูชา

ทสฺสยิสฺสสามีติ ทสฺเสยฺยํ. "ทสฺเสสฺสสามี"ติ
จ ปาโง, โสเขวตฺโต.

บพว่ ทสฺสยิสฺสสามี แปลว่ เราจะฟังเส้ดง.
อนึ่ง พระบถว่ "ทสฺเสสฺสสามี"ตงนี้ กมี,
เนือควมก็เหมือกันนั้น.

พทฺทผลนฺติ พทฺธานุภวํ, พทฺทณณวิเสสํ
ว.

บพว่ พระพทฺทผล ไดเก้ พระอณภพ
ของพระพทฺทเจว, อึกอยงหนึ่ง ไดเก้
คุณวิเศษ ก็ือพระพทฺทณณ.

อนุตฺตรนฺติ นินฺตฺตรํ. จงฺกมฺนฺติ
จงฺกมิตฺตพฺพญจวนํ วุจฺจติ. มวปยิสฺสสามีติ
มวเปยฺยํ. "จงฺกมณํ มวเปสฺสสามี"ติ
จ ปาโง, โสเขวตฺโต. นภเกติ
อวกาเส.

บพว่ อนุตฺตร แปลว่ มีสิ่งอื่นยงกว่ไม่มี.
สถนที่ที่พระองค้จะฟังเส้ดจจงกรมเรยกว่
จงฺกม. บพว่ มวปยิสฺสสามี แปลว่ เราจะ
ฟังเนรมิต. อนึ่ง พระบถว่ "จงฺกมณํ
มวเปสฺสสามี" ตงนี้ กมี, เนือควมก็เป็
อยงเดยวกันนั้น. บพว่ นภ ก็ือ ใน
อวกาศ.

สพฺพรตฺนมณฺธิตฺนฺติ สพฺเพหิ รติชนนฺญเจน
รตฺเนหิ มุตฺตมณฺธิเวพฺุริยสงฺขลิตฺตวพ-
รชตฺสวณฺณมสวรคฺคฺลโลหิตงฺเกหิ ทสฺหิ
ทสฺหิ มณฺธิโต อลงฺกโต สพฺพรตฺนมณฺธิโต,

บพว่ ประค้บแลวควยร้ตนะทงปวง ควมว่
ที่เส้ดจจจงกรมประค้บ ก็ือ ตกแตงแลวควย
แกวมุกตว แกวมณฺธิ แกวไฟชูรยฺ สงฺข คีลว
แกวประพวพ เจน ทอง เพชรตวแมว

ดี สัพพรตมณฺธิติ. "นภะ รตนมณฺธิตฺน"ติ
ปจฺนฺติ เกจิ.

และทั้ทิม อย่างละ ๑๐ ๆ ทั้งหมด ซึ่งได้
ชื่อว่าป็นรั้ตนะ เพราะอรรธว่า ยังความ
ยินดีให้เกิดขึ้น จึงชื่อว่าประดับแล้วด้วยรั้ตนะ
ทั้งปวง, (เราก็จักเนรมิต)ซึ่งที่จกกรมนั้น
อันประดับด้วยรั้ตนะทั้งปวง, บางอาจารย์
กล่าวว่า "นภะ รตนมณฺธิติ (ประดับแล้ว
ด้วยรั้ตนะในท้องฟ้า)."

อเถวํ ภควตา จินฺติตมตฺเต
ทสฺสทสฺสจกฺกวาฬวาสิโน ภูมฺมาทโย
เทวา ปมฺพิตททยา สาธุการมทฺสุ. ตมตฺถ
ปกาสเนนฺเตหิ สงฺคีติการเกหิ :

ครั้งนั้นเมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าเพียง
ทรงดำริอย่างนี้แล้ว ภูมเทวตาเป็นต้น ผู้สิง
สถิตในหมื่นจักรวาล ต่างมีเหตุภัยบังเหิง
พากันให้สาธุการแล้ว. บัณฑิตควรทราบว
พระสังคีติกาจารย์ เมื่อจะประกาศเนื้อความ
นั้นจึงประพันธ์พระคาถาเป็นต้นว่า :

๖. "ภูมฺมา มหาราชิกา ทาวตีส่า
ยามา จ เทวา तुลิตา จ นิมนิตา
ปรนิมนิตา เยปิ จ พุรฺหมกายิกา
อานนฺพิตา วิปุลมกฺสุ โฆสนฺ"ติ
อาทิกาลาโย จปิตาติ เวทิตพฺพา.

๖. "เทวตาชั้นภูมมะ ชั้นมหาราชิก ชั้น
ดาวดึงส์ ชั้นยามา ชั้นตุลิต ชั้น
นิมมานรดี ชั้นปรนิมมิตวสวัตดีและ
ทวยเทพ ผู้นับเนื่องในหมู่พระพรหม
ต่างมีใจยินดี พากันเปล่งเสียง
โหรงอย่างก็กก้องหนักแน่น."

ร.ค.อ.อรรถพร กลั้มพากร และญาติ
สร้างต้นฉบับถวายเป็นพุทธบูชา

ตตถ ภูมมาติ ภูมมฏจา, บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ภูมมา
 ปาสาณปพพทวนรูกษาที่สุ จิตา. ไต่แกเทวดาที่สิงสถิตอยู่บนแผ่นดิน คือเทวดา
มหाराชิกาติ มหาราชปกุชีกา. ที่สิงสถิตอยู่ที่ไซคหิน ภูเข่า ป่าและต้นไม้
 เป็นต้น. บทว่า มหाराชิกา ไต่แกเทวดา
 ที่นับเนื่องในหมู่มหาราช.

ภูมมฏจัน เทเวต่าน สทท์ สุตฺวา อธิบายว่า เหล่าอากาศัญญูเทวดา (คือเทวดา
 อากาศัญญกเทเวตา ตโต อพฺภวลาหกา ที่สิงสถิตในอากาศ) ไต่ยินเสียงของเหล่า
 เทเวตา, ตโต ออุทฺทวลาหกา เทเวตา, ภูมมัญญูเทเวตาแล้ว ถัดขึ้นมา เหล่าอัปก-
 ตโต สีสวลาหกา เทเวตา, ตโต วลาหกเทเวตา(คือเทเวตาประจำเมฆหมอก),
 วสุสวลาหกา เทเวตา, ตโต ถัดจากนั้น เหล่าอุทฺทวลาหกเทเวตา (คือ
 วาตวลาหกา^๑ เทเวตา, ตโต จตฺตาโร เทเวตาประจำเมฆร้อน), ถัดจากนั้น เหล่า
 มหาราชาน, ตโต ตาวคีส่า, ตโต สีสวลาหกเทเวตา(คือเทเวตาประจำเมฆเย็น),
 ยามา, ตโต ศุสิตา, ตโต นิมมาน- ถัดจากนั้น เหล่าวัสสวลาหกเทเวตา (คือ
 รัตตี, ตโต ปรมิมิตวสวตฺตี, ตโต เทเวตาประจำเมฆฝน), ถัดจากนั้น เหล่า
 พุรหุมาชิกา, ตโต พุรหุปุโรหิตา, วาตวลาหกเทเวตา(คือเทเวตาประจำเมฆลม),
 ตโต มหาพุรหุมาโน, ตโต ถัดขึ้นมา เหล่าเทเวตาชั้นจตุรหาราช,
 ปรีตฺตาภา, ตโต อปฺปมาณาภา, ตโต ถัดขึ้นมา เหล่าเทเวตาชั้นดาวดึงส์, ถัดขึ้นมา

^๑ โป. อิทํ นตฺถิ.

อามสฺสรา, ตโต ปริตตสุภา, ตโต เหล่าเทวดาชั้นยามา, ถัดขึ้นมา เหล่าเทวดา
 อปฺปมาณสุภา, ตโต สุกกัณหา, ตโต ชั้นดุสิต, ถัดขึ้นมา เหล่าเทวดาชั้นนิมมานรดี,
 เวหฺปผลา, ตโต อวิหา, ตโต อตปฺปา, ถัดขึ้นมา เหล่าเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตตี,
 ตโต สุตฺสสา, ตโต สุตฺสสี, ตโต ถัดขึ้นมา เหล่าเทวดาที่นับเนื่องในหมู่พระ-
 อกนิฏฺจา เทวดา สหฺที่ สุตฺวา มหฺนฺตํ พรหม, ถัดขึ้นมา พรหมปุโรหิต, ถัดขึ้นมา
 สหฺที่ อํสุ. อสณฺณิโน จ อรูปาว- ท้าวมหาพรหม, ถัดขึ้นมา ปริตตภาเววตา,
 จรสฺตเต จ จเปตฺวา โสตายตนปวตฺตัญฺจ- ถัดขึ้นมา อปฺปมาณภาเววตา, ถัดขึ้นมา
 จาเน สพฺเพ เทวมนุสฺสํนาคาทโย อามสฺสราเทวตา, ถัดขึ้นมา ปริตตสุภเทวตา,
 ปิติวสํ คตททยา^๑ อุกฺกุฏจิสฺสทหมกํสุตฺติ ถัดขึ้นมา อปฺปมาณสุภเทวตา, ถัดขึ้นมา
 อตฺโถ. อานนฺทิตาติ ปมฺุทิตททยา, สุกกัณหาเทวตา, ถัดขึ้นมา เวหฺปผลเทวตา,
 สณฺชาตปิตฺติโสมนสฺสสา หุตฺวาติ อตฺโถ. ถัดขึ้นมา อวิหาเทวตา, ถัดขึ้นมา อตฺปฺปา-
วิปฺลนฺติ ปุณฺล. เทวตา, ถัดขึ้นมา สุตฺสสาเทวตา, ถัดขึ้นมา
 สุตฺสสีเทวตา, ถัดขึ้นมา อกนิษฺฐเทวตา ไต่ขึ้น
 เสียงแล้วพากันส่งเสียงตั้งสนั่น. ยกเว้น
 เหล่าอัสถุสฺสวและอรูปาวจรสฺสว (คือสฺสว
 ที่เกิดในอรูปาวจรภูมิ) เหล่าสฺสวทั้งหมด
 มีเทวดา มนุชฺช และนาคเป็นต้น ในฐานะที่

^๑ โป. ปิติปมฺุทิตททยา.

และมนุษย์เป็นต้น เห็นพระปาฏิหาริย์
อันน่าอัศจรรย์ (ของพระผู้มีพระภาค
เจ้าแล้วได้ปีติและโสมนัสยิ่งนัก)."

ตตถ โอภาสิตาติ ปกาสิตา.
ปจวีติ เอตุถายํ ปจวี จตุพพิธา
กกุชฬปจวี^๑ สสัมภารปจวี นิमितตปจวี
สมมุติปจวีติ^๒

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า สว่างไสว
คือมีแสงสว่าง. ในบทว่า ปจวี นี้ ปฐพีนี้มี
๔ อย่าง คือ กักขฬปฐพี (คือธาตุดินอันมี
ลักษณะแข็ง) สสัมภารปฐพี (คือดินที่มี
องค์ประกอบ) นิमितปฐพี (คือดินที่เป็นนิमित
ในพระกัมมัฏฐาน) สมมุติปฐพี (คือปฐพี
สมมุติ).

ทาสู "กตมา จาวุโส อชฺฆตฺติกา
ปจวีธาตุ ? ยํ อชฺฆตฺตํ ปจฺจตฺตํ กกุชฬํ
ชริคตณฺ"ติอาทีสุ^๓ วุตฺตา อยํ กกุชฬปจวี
นาม.

บรรดาปฐพีเหล่านั้น ปฐพีที่ท่านกล่าวไว้ใน
พระบาลีเป็นต้นว่า "ดูกรผู้มีอายุ ปฐพีธาตุ
อันมีในภายในเป็นไฉน ? ธาตุอันใดมีลักษณะ
แข็ง หยาบเป็นภายในเฉพาะตน" นี้ชื่อ
กักขฬปฐพี.

^๑ โป. ลกุชฬปถวี.
^๒ โป. สมมุติปถวี.
^๓ อภี. วิ. ๓๔/๑๐๑.

คุณชัยสิทธิ์ ท้าราบ

อุทิศส่วนกุศลให้แก่บิดาพันเอกพระยาศรีสิทธิสงคราม (เถิน ท้าราบ)

มธุรัตถวิธาน ม. - พ. ๑ - ๑๐

"โย ปน ภิกขุ ปจวี ขณฺเอย วา ปฐพีที่พระองค์ตรัสไว้ในพระบาลี เป็นต้นว่า
 ขณฺเอย เปยฺย วา"คิอาที่สุ^๑ วุตฺตา "อนึ่ง ภิกษุใดชุกเองกิต ให้อุอื่นชุกกิต ซึ่ง
 สสมฺภารปจวี, เย จ เกสาทโย วิสติ แพนดิน" ชื่อว่า สสมฺภารปฐพี, อนึ่ง
 โภฏจาสา, อโยโลหาทโย จ พาหิรา, โภฏฐาส ๒๐ มีผมเป็นต้น, และสมภาระ
 ส่าปี วนฺณาทิหิ สมฺภารเหหิ สทฺธิ ภายนอก มีเหล็กและโลหะเป็นต้น, แม่นั้น
 ปจวีติ สสมฺภารปจวี นาม. พร้อมกับองค์ประกอบมีสี่เป็นต้น ก็เป็นปฐพี
 เพราะเหตุนั้น จึงชื่อว่า สสมฺภารปฐพี.

"ปจวีกสิณเมโก สณฺขานาตี"คิอาที่สุ^๒ ปฐพี ในพระบาลี เป็นต้นว่า "ภิกษุรูปหนึ่ง
นิมิตฺตปจวี, "อารมฺมณปจวี"ติปิ วุจฺจติ. จำปฐพีกสิณใด" ชื่อว่า นิมิตฺตปฐพี, นิมิตฺตปฐพี
 ปจวีกสิณฉานลาภี เทวโลเก นิพฺพตฺโต นีทานเรียกว่า "อารมฺมณปฐพี" ดังนี้ก็มี.
 อากมนวเสน "ปจวีเทโว"ติ นามํ ลภฺติ. ภิกษุมีปกติใดฉาน อันมีปฐพีกสิณเป็นอารมณ์
 วุตฺตญฺเเหตุ "อาโป จ เทวา ปจวี"ติ^๓ เกิดในเทวโลก ก็ได้นามว่า "ปฐพีเทพ"
 อาที่สุ อัย สมฺมุติปจวี, ปณฺณตฺติปจวี ด้วยสามารถแห่งธรรมที่บรรลู่. สมจริง
 นามาตี เวทิตฺตพฺพา. อธิ ปน ดังคำที่ท่านกล่าวไว้ในพระบาลี เป็นต้นว่า
 สสมฺภารปจวี อธิปฺเปตา^๔ "อาโปเทพเหล่านี้ ปฐพีเทพเหล่านี้"

^๑ วิ. มทวาริภงฺก. ๒/๒๒๕.

^๒ ที. ปา. ๑๑/๓๓๖.

^๓ ที. มทา. ๑๐/๒๕๓.

^๔ ปปัญจสุทฺธิ. ๑/๓๓.

คุณชัยสิทธิ์ ท้าราบ

อุทิศส่วนกุศลให้แก่บิดาพันเอกพระยาศรีสิทธิสงคราม (ถิ่น ท้าราบ)

นี้เป็น สมมุติปฐพี, สมมุติปฐพีนี้ บัณฑิตควร
ทราบว่าเป็นชื่อ บัญญัติปฐพี. แต่ในที่นี้ท่าน
ประสงค์เอาสัมภารปฐพี.

สเทวกาติ สเทวโลกา.
"สเทวตา" ติปิ ปาโล อตุติ เจ สุนทรตร,
สเทวโก มนุสฺสโลก โสภาสโตติ
อตุโถ.

บทว่า สเทวกา แปลว่า พร้อมทั้ง
เทวโลก. พระบาลีว่า "สเทวตา" ดังนั้นก็
ถ้ามี คำนั้นก็ดีกว่า, อธิบายว่า มนุษย์โลก
พร้อมทั้งเทวโลกสว่างไสวแล้ว.

ปญฺจติ พหู. โลกนฺตริกาทิ อสุรกายนร-
กานเมตํ อธิวจัน, ตา ปน ติณฺณ
จกฺกวาพานํ อนุตฺตรา เอกา โลกนฺตริกา
โหติ, ติณฺณํ สกฺกจกฺกานํ อณฺณ-
มณฺณํ อาหจฺจ จิตานํ มชฺเชโสภาโส วย
เอเกโก โลกนฺตริกนिरโย, ปริมาณโต
อญฺจโยชนสฺสโส โหติ. อสูวฺตาทิ
เหฏฺฐา อปฺปติฏฺฐา. ตโม จาทิ
อนุธกาโร. ติพฺโพติ พหฺโล มโน.
จนฺทิมสุริยาโลกาภาวโต นิจฺจนฺธกาโร
โหติ. วิหฺโตติ วิหฺตฺสโต.

บทว่า ปญฺจ แปลว่า มาก. บทว่า โลกนฺตริกา
นี้เป็นชื่อของอสุรกายและสัตว์นรก, ก็อสุร-
กายภูมิและนรกภูมินั้น เป็นโลกันตริก (คือ
ช่วงระหว่างโลก) ช่วงหนึ่ง ในระหว่าง
จักรวาลทั้ง ๓, โลกันตริกนรกขุมหนึ่ง ๆ
เป็นจุดโอกาส (คือช่องว่าง) ทามกลาง
ล่อเกี่ยวกัน ๓ ล่อ ที่วางติดกันและกัน,
โลกันตริกนรกนั้น มีปริมาณแปดพันโยชน์.
บทว่า ไม่มีอะไรปิดกัน คือ ไม่มีอะไรรองรับ
เบื้องล่าง. บทว่า ตโม จ แปลว่า
ความมืด. บทว่า ติพฺโพ แปลว่า หนา

คุณชัยสิทธิ์ ท้าราบ

อุทิศส่วนกุศลให้แก่บิดาทัน เอกพระยาศรีสิทธิสงคราม (ถิ่น ท้าราบ)

คือทึบ. เพราะไม่มีแสงสว่างแห่งดวงจันทร์
และดวงอาทิตย์ จึงมีแต่ความมืดตลอดกาล
เป็นนิตย์. บทว่า วิหโต แปลว่า ถูกกำจัด.

ตทาทิ ยथा ปน ภควา สตฺเตสุ การุณฺณตํ. บทว่า เมื่อนั้น อธิบายว่า ก็เมื่อใดพระผู้มี-
ปฏิจฺจ ปาฏิหาริยกรณฺตํ อาโลกํ ฬริ, พระภาคเจ้า ทรงแผ่ไปแล้วซึ่งแสงสว่าง
ตทาทิ โส ตโม ติพฺโพ โลกนฺตริกาสุ เพื่อทรงกระทำปาฏิหาริย์ เพราะอาศัยความ
จิตฺ, วิหโต วิหฺตฺสโต อโหสีติ อตุโถ. ที่พระองค์ ทรงมีพระกรุณาในสัตว์ทั้งหลาย,
เมื่อนั้นความมืดที่ตั้งอยู่ในโลกันตริกนรกนั้น
ก็ถูกขจัด คือ ถูกทำลายสิ้น.

อจฺเจรณฺติ อจฺจราปหฺรณโยคฺคํ; บทว่า อันน่าอัศจรรย์ คือ ควรจะคิด
วิมฺหฺยวเสน อํกุลีหิ ปหฺรณโยคฺคณฺติ
นัวมือ, อธิบายว่า ควรคิดนัวมือด้วยอำนาจ
อตุโถ. ปาฏิหารฺนติ ปฏิปฺกฺขหฺรณโต
แห่งความพิศวง. บทว่า ปาฏิหาริย์ ความว่า
ปาฏิหาริ. ปฏิหฺรติ สตฺตํ ทิฏฺฐิมาโน-
ที่ชื่อว่าปาฏิหาริย์ เพราะนำไปเสียซึ่งธรรม
ปคตานิ จิตฺตานิตี วา ปาฏิหาริ, ที่เป็นปฏิปักษ์. อีกนัยหนึ่ง ที่ชื่อว่าปาฏิหาริย์
อปฺปสนฺนํ สตฺตํ ปสํทํ ปฏิอาหฺรตีติ เพราะความหมายว่า นำกลับเสียซึ่งจิตของ

* ม. อจฺจราโณณโยคฺคํ.

คุณชัยสิทธิ์ ท้าราบ

อุทิศส่วนกุศลให้แก่บิดาพัน เอกพระยาศรีสิทธิสงคราม (ถิ่น ท้าราบ)

วา ปาฏิหาริ์. "ปาฏิหารน"คิปี ปาโจ, สัตว์ทั้งหลายที่เข้าถึงซึ่งที่ฐิมาณะ, อีกนัยหนึ่ง
 โสเขวตฺโถ. เอตฺถ อาโลกวิธาน- ที่ชื่อว่า ปาฏิหาริ์ เพราะความหมายว่า
 วิเสสสเสตฺ อธิวณฺ. นำมาเฉพาะซึ่งความเลื่อมใสแก่สัตว์ที่ยังไม่
 เลื่อมใส. พระบาลีว่า "ปาฏิหาร" ทั้งนี้ก็มี,
 เนื้อความก็อย่างเดียวกันนั้น. บทว่า ปาฏิหาริ์
 ในพระคาถานี้ เป็นชื่อของคุณวิเศษแห่ง
 อาโลกวิธ (คือการแสดงแสงสว่าง).

ทิสฺวาน อจฺเจรภํ ปาฏิหารนฺติ เอตฺถ ในบาทคาถาว่า เห็นพระปาฏิหาริ์อันน่า
 เทวา จ มนุสฺสา จ โลกนฺตริกาสฺ อัศจรรย์ นี้ บัณฑิตพึงนำคำนี้ที่ว่า เทวดาและ
 นิพพุตตฺตฺตฺตาปี จ ตํ ภควโต ปาฏิหาริ์ มนุษย์ แม้เหล่าสัตว์ที่เกิดในโลกันตริกนรก
 ทิสฺวา ปรมปฺปติโสมนสฺสํ อคมํสูติ อิทํ เห็นพระปาฏิหาริ์นั้นของพระผู้มีพระภาคเจ้า
 วณฺ อหริทฺวา อตฺโถ ทฺมุจฺพฺโพ, แล้วได้ถึงปิติและโสมนัสอย่างยิ่ง ทั้งนี้มา
 อิตฺรธา น ปุพฺเพน วา ปรี, น (ประกอบ) ก็จะได้เห็นเนื้อความ, โดยวิธีการ
 ปเรน วา ปุพฺพํ ยุชฺชติ. อื่นไปจากนี้ (ถ้าเอา) คำเบื้องปลาย
 (มาเข้ากับ) คำในบาทพระคาถาเบื้องต้น
 ก็ไม่ถูกต้อง, หรือ (ถ้าเอา) คำเบื้องต้น
 (มาเข้ากับ) คำในบาทคาถาเบื้องปลาย
 ก็ไม่ถูกต้อง.

อิทานิ น เกวลี มนุสฺสโลเกสุเยว
 อาโลโก อตุถิ, สัพพตฺถ ทิวิเชปิ
 สงฺขารสฺสโตกาสสงฺขาเต โลเก
 อาโลโกเยวาติ ทสฺสนตฺถ :

บัดนี้ พระธรรมสังคากาจารย์หวัง
 จะแสดงว่า แสงสว่างมิได้มีในโลกมนุษย์
 อย่างเดียวเท่านั้น แม้ในโลกทั้ง ๓ กล่าวคือ
 สังขารโลก (ไตรภว โลกคือสังขาร) สัตว์
 โลก (ไตรภว โลกคือหมู่มสัตว์) และโอกาส
 โลก (ไตรภว โลกคือแผ่นดิน) ทั้งหมด
 แสงสว่างก็ย่อมมีเหมือนกัน จึงกล่าวคาถา
 นี้ว่า :

๘. "สเทวนคฺคณฺฐพฺพมนุสฺสรกฺขเส
 อากา อุฬาราว วิปฺปลา อชายถ
 อิมสฺมี โลเก ปฺรสุมิณฺญโจภยสฺมี
 อโธปิ^๑ อุทฺธํ ทิริยณฺจ วิตฺถตฺนุ"^๑ติ
 อัย คาถา วุตฺตา.

๘. "แสงสว่างจากรัศมีไฟได้เกิดขึ้นแล้ว
 ในโลก พร้อมทั้งเทวดา คนธรรพ์
 มนุษย์และรากษส แผ่ไปในโลกทั้ง
 สอง คือ ในโลกนี้และโลกอื่น ทั้ง
 เบื้องต่ำ (อเวจีมหานรก) เบื้องบน
 (ภวักคพรหม) และเบื้องขวาง (หิมัน
 จักรวาล)."

ตตฺถ เทวาติ สมนฺนติเทวา
 อุปฺปตฺติเทวา วิสุทฺธิเทวาติ สพฺเพปิ เทวา
 บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า เทวา
 ทานสงฺเคราะหฺเอา เทพทั้งหมดคือสมมติเทพ

^๑ ฉ. อโธ จ.

อิธ สงกัทธิตา. เทวา จ กนุชพพา จ
 มนุสส์สา จ รกขสา จ เทวคนุชพพ-
 มนุสส์รกขสา. สห เทวคนุชพพมนุสส์-
 รกขเสหิตี สเทวคนุชพพมนุสส์รกขโส.
 โภ ปน โส ? โลโก. ตสมี สเทว-
 คนุชพพมนุสส์รกขเส โลเก.

(เทวคาโดยสมมุติ) อุปัตติเทพ (เทวคา
 โดยกำเนิด) วิสุทธิเทพ (เทวคาโดยความ
 บริสุทธิ์) เข้าไว้ ณ ที่นี้. เหล่าเทวคา
 กนธรรพ มนุษย์ และรากษส ชื่อว่า
 เทวคนุชพพมนุสส์รกขสา. ที่ชื่อว่า สเทว-
คนุชพพมนุสส์รกขโส เพราะอรรถวา
 (ซึ่งมี)พร้อมทั้งเทวคา กนธรรพ มนุษย์และ
 รากษส. ขอนั้นใดแกอะไรเล่า ? ไคแก
 โลก. ในโลกนั้น (ซึ่งมี) พร้อมทั้งเทวคา
 กนธรรพ มนุษย์ และรากษส.

อภาติ อาโลโก. อุฬาราคี เอตุถาย
อุฬาร-สทโท มจรเสฏฐวิปูลาทีสุ ทิสฺสตี.

บทว่า อภา แปลว่า แสงสว่าง. อุฬาร-
กัณฑ์ นี้ ในบทว่า อุฬารา นี้ ปรากฏใน
 ความหมาย เป็นต้นว่า อร่อย ประเสริฐสุด
 และไพบลย์.

ตถา เหส "อุฬารานิ ขาหนียโกชนียานิ
 ขาหนติ ภูณชนตี"ติอาทีสุ มจรเร ทิสฺสตี.
 "อุฬาราย โข ปน ภว วจุฉายโน

จริงอย่างนั้น ในความหมายว่า อร่อย
 ปรากฏในพระบาลีเป็นต้นว่า "ทานเหล่านั้น
 เกี่ยวกินของควรเกี่ยว และของควรบริโภค

๑ ม. ม. ๑๒/๔๓๙.

ปลั่งสาย สมนั โคทม์ ปลั่งสี่^๑ "ติอาที่สุ^๑ ที่มีรสอร่อย." ในความหมายว่าประเสริฐ
 เสฏฐเจ. "อติกกุมม เทวานัน เทวานุภาว^๑ สุต เช่นในคำเป็นต้นว่า "ก็ท่านวิัจฉายนะ
 อปฺปมาโณ อุฬาโร โสภาโส^๑ ติ- ผู้เจริญ ย่อมสรรเสริญพระสมณโคทมะด้วย
 อาที่สุ^๒ วิปฺลเ. สวายัน อธิ เสฏฐเจ การสรรเสริญอย่างประเสริฐสุดแล." ใน
 ทฎฺจพโพ^๓ ความหมายว่า ไพบุลย์ เช่นในคำเป็นต้นว่า
 "โสภาส (คือแสงสว่าง) อันไพบุลย์
 หาประมาณมิได้ดวงเทวานุภาพของเทวดา."
 ในที่นี้บัณฑิตพึงทราบว่ อุฬารกัพฺพนั้นมีความ
 ความหมายว่า ประเสริฐสุด.

วิปฺลาคี อปฺปมาณา. อชายนฺตติ อปฺปชฺชชิตฺติ บทว่า วิปฺลาคี คือหาประมาณมิได้. บทว่า
 อุทฺปาที ปวตฺตติคฺค. อิมสฺมี โลก อชายนฺ แปลว่า เกิดขึ้นแล้ว คืออุบัติแล้ว
ปรสฺมิณฺจาคี อิมสฺมี มนุสฺสโลก จ เป็นไปแล้ว. คำว่า ในโลกรนี้และในโลกอื่น
 ปรสฺมี เทวโลก จาคี อตฺตโณ. ความว่า ในมนุษย์โลกนี้และในเทวโลกอื่น.
อุภยสฺมินฺติ ตทุภยสฺมี, อชฺชตฺตพฺพิทฺธาที่สุ บทว่า ทั้งสอง คือในโลกทั้งสองนั้น, บัณฑิต
 วีย ทฎฺจพฺโพ. พึงเห็น ดุจในคำเป็นต้นว่า ทั้งภายในและ
 ภายนอก.

^๑ สมมงคลวิลาสินี. ๓/๘๒.

^๒ ที. มหา. ๑๐/๑๔, ม. อ. ๑๔/๒๔๘.

^๓ สมมงคลวิลาสินี. ๓/๘๒,

ฉ. วิมานวตฺตอุฏฺฐกถา. ๘.

อโธ จาคี อวีจิอาทีสุ นีรเยสุ. อุทฺถนฺติ บทว่า เบ็องตำ ไต่แก อเวจันรกเป็นตน.
 ภวคฺคโตปิ อชฎากาเสปิ. ติริยญจาคี บทว่า เบ็องบน ไต่แก ภวักคพรหมรวมทั้ง
 ติริยโตปิ ทสฺสุ จกฺกวาฬสฺสเสสุ. อชฎากาส (คืออากาศที่หุ้มห่อ). บทว่า
วิตถตฺตฺนฺติ วิสฺสุ. เบ็องขวาง ไต่แก ทั้งเบ็องขวาง คือหมื่น
 จักรवाल. บทว่า วิตถตฺ แปลว่า แผ่ไป.

อนฺธการํ วิธมิตฺวา วุตฺตปฺปการํ โลกญฺจ อธิบายว่า แสงสว่างไต่ทำลายความมืด
 ปเทสญฺจ อชฺโฆตฺถริตฺวา อากา ปกคลุมโลกและประเทศ(คือพื้นที่) มีประการ
 ปวตฺติตฺตฺถาติ อตฺโถ. ดังกล่าวเป็นไปแล้ว.

อถวา ติริยญจ วิตถตฺตฺนฺติ ติริยโต วิตถตฺ อิกนัยหนึ่ง สองบทว่า ติริยญจ วิตถตฺ แปลว่า
 มหนฺตํ, อปฺปมาณํ ปเทสํ อากา ฬริตฺวา กว้าง คือใหญ่ทางเบ็องขวาง, อธิบายว่า
 อฏฺฐาสีติ อตฺโถ. แสงสว่างแผ่ไปตลอดพื้นที่ หาประมาณมิได้
 ตั้งอยู่แล้ว.

อถ ภควา ทสฺสทสฺสจกฺกวาฬสฺสุ ครั้นนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเข้า
 อาโลกพรณํ กตฺวา อภิญญาปาทกํ จตุตถฌาน มีภิญญาเป็นบาท ทรงแผ่
 จตุตถชฺฌานํ สฺมาปชฺชิตฺวา ตโต วุฏฺฐาย แสงสว่างไปในหมื่นจักรवाल ทรงออกจาก
 อาวชฺชิตฺวา อธิฏฺฐานจิตฺเตน อากาส- จตุตถฌานนั้นแล้ว ทรงนึก (ในพระหฤทัย)
 มพฺพุกฺกนฺตฺวา เตสํ ฌาศีนํ สีเสสุ เสด็จเหาะขึ้นไปในอากาศ พร้อมด้วยพระ-
 ปาทปัสฺสํ โอภิรมาโน วยิ มหติยา อธิษฐานจิต คุจทรงเรี่ยรายอยู่ซึ่งละอองธุลี
 เทวมนุสฺสปรึสาย มชฺเฌ ยมกปาฎิหาริยํ พระบาทลงบนพระเคียรของพระประยูรญาติ

แพทย์หญิงโชติศรี ท้าราช และอารีพันธ์ ประยูรโกศราช
 สร้างต้นฉบับถวาย เป็นพุทธบูชา

ทสฺเสติ. ตํ ปน ปาฬิตอ เอว เหน่านนฺ ทรงแสดงพระยมกปาฏิหาริย์
 เวทิตพฺพ^๑ : ในท่ามกลางบริษัท แห่งเทวดาและมนุษย์
 จำนวนมาก. ก็พระยมกปาฏิหาริย์นั้น บัณฑิต
 ควรทราบตามพระบาลีอย่างนี้ :

กตมํ ตถาคตสฺส ยมกปาฏิหาริ
 ญาณํ ? อธิ ตถาคโต ยมกปาฏิหาริ
 กโรติ อสํชาธณํ สํวเกหิ,
 อฺปริมกายโต อคฺคิกฺขนฺโธ ปวตฺตติ,
 เหมจิมกายโต อุตฺถธารํ ปวตฺตติ.
 เหมจิมกายโต อคฺคิกฺขนฺโธ ปวตฺตติ,
 อฺปริมกายโต อุตฺถธารํ ปวตฺตติ.

ปุรตฺถิมกายโต อคฺคิกฺขนฺโธ ปวตฺตติ,
 ปจฺฉิมกายโต อุตฺถธารํ ปวตฺตติ.
 ปจฺฉิมกายโต อคฺคิกฺขนฺโธ ปวตฺตติ,
 ปุรตฺถิมกายโต อุตฺถธารํ ปวตฺตติ.

พระยมกปาฏิหาริย์ญาณของพระ
 ตถาคตเจ้าเป็นไฉน ? ในพระญาณนี้
 พระตถาคตเจ้า ทรงทำพระยมก-
 ปาฏิหาริย์ ไม่เป็นของที่พระสาวกจะ
 กระทำได้, ทอไฟพุ่งออกแต่พระกาย
 เบื้องบน, สายน้ำพุ่งออกแต่พระกาย
 เบื้องล่าง. ทอไฟพุ่งออกแต่พระกาย
 เบื้องล่าง, สายน้ำพุ่งออกแต่พระ
 กายเบื้องบน.

ทอไฟพุ่งออกแต่พระกายเบื้องหน้า,
 สายน้ำพุ่งออกแต่พระกายเบื้องหลัง.
 ทอไฟพุ่งออกแต่พระกายเบื้องหลัง,
 สายน้ำพุ่งออกแต่พระกายเบื้องหน้า.

^๑ ขุ. ป. ๓๑/๑๘๒.

ทกขิมอกุขิตอ อคฺคิกฺขนุโธ ปวตฺตติ,
วามอกุขิตอ อุกฺกธาร่า ปวตฺตติ.
วามอกุขิตอ อคฺคิกฺขนุโธ ปวตฺตติ,
ทกขิมอกุขิตอ อุกฺกธาร่า ปวตฺตติ.

ทอไฟฺฟงออกแตพระเนตร เบื้องขวา,
สายน้ำฟงออกแตพระเนตร เบื้องซ้าย.
ทอไฟฺฟงออกแตพระเนตร เบื้องซ้าย,
สายน้ำฟงออกแตพระเนตร เบื้องขวา.

ทกขิมกณฺณโสตโต อคฺคิกฺขนุโธ
ปวตฺตติ, วามกณฺณโสตโต
อุกฺกธาร่า ปวตฺตติ. วามกณฺณ-
โสตโต อคฺคิกฺขนุโธ ปวตฺตติ,
ทกขิมกณฺณโสตโต อุกฺกธาร่า
ปวตฺตติ.

ทอไฟฺฟงออกแตช่องพระกรรมเบื่อง-
ขวา, สายน้ำฟงออกแตช่องพระ-
กรรมเบื่องซ้าย. ทอไฟฺฟงออกแต
ช่องพระกรรมเบื่องซ้าย, สายน้ำ
ฟงออกแตช่องพระกรรมเบื่องขวา.

ทกขิมนาสิกาสโตโต อคฺคิกฺขนุโธ
ปวตฺตติ, วามนาสิกาสโตโต
อุกฺกธาร่า ปวตฺตติ. วามนาสิกาส-
โตโต อคฺคิกฺขนุโธ ปวตฺตติ,
ทกขิมนาสิกาสโตโต อุกฺกธาร่า
ปวตฺตติ.

ทอไฟฺฟงออกแตช่องพระนาสิกเบื่อง-
ขวา, สายน้ำฟงออกแตช่องพระ-
นาสิกเบื่องซ้าย. ทอไฟฺฟงออกแต
ช่องพระนาสิกเบื่องซ้าย, สายน้ำฟง
ออกแตช่องพระนาสิกเบื่องขวา.

ทกขิมอัสกุกฺกโต อคฺคิกฺขนุโธ ปวตฺตติ,
วามอัสกุกฺกโต อุกฺกธาร่า ปวตฺตติ.

ทอไฟฺฟงออกแตจะงอยพระอังสะเบื่อง
ขวา, สายน้ำฟงออกแตจะงอยพระ-

แพทย์หญิง ไชยศิริ ทำร้าย และอารีพันธ์ ประยูรโกศราช
สร้างค้นฉบับถวายเป็นพุทธบูชา

มธุรัตถวิลาสิน ป.-ท.๑-๑๑

วามอัสสัมภูโต อคฺคิกฺขณฺโธ ปวตฺตติ,
ทกฺขิมอัสสัมภูโต อุทกธารา ปวตฺตติ.

ทกฺขิมหตุถโต อคฺคิกฺขณฺโธ ปวตฺตติ,
วามหตุถโต อุทกธารา ปวตฺตติ.

วามหตุถโต อคฺคิกฺขณฺโธ ปวตฺตติ,
ทกฺขิมหตุถโต อุทกธารา ปวตฺตติ.

ทกฺขิมปสฺสโต อคฺคิกฺขณฺโธ ปวตฺตติ,
วามปสฺสโต อุทกธารา ปวตฺตติ.

วามปสฺสโต อคฺคิกฺขณฺโธ ปวตฺตติ,
ทกฺขิมปสฺสโต อุทกธารา ปวตฺตติ.

ทกฺขิมปาทโต อคฺคิกฺขณฺโธ ปวตฺตติ,
วามปาทโต อุทกธารา ปวตฺตติ.

วามปาทโต อคฺคิกฺขณฺโธ ปวตฺตติ,
ทกฺขิมปาทโต อุทกธารา ปวตฺตติ.

องฺคุลฺงฺกุเลหิ อคฺคิกฺขณฺโธ ปวตฺตติ,
องฺคุลนฺตริกาทิ อุทกธารา ปวตฺตติ.

องฺคุลนฺตริกาทิ อคฺคิกฺขณฺโธ ปวตฺตติ,

อัสสะเบ็องซ้าย. ทอไฟพุ่งออกแต่
จะงอยพระอัสสะเบ็องซ้าย, สายน้ำ
พุ่งออกแต่จะงอยพระอัสสะเบ็องขวา.

ทอไฟพุ่งออกแต่พระหัตถ์เบ็องขวา,
สายน้ำพุ่งออกแต่พระหัตถ์เบ็องซ้าย.
ทอไฟพุ่งออกแต่พระหัตถ์เบ็องซ้าย,
สายน้ำพุ่งออกแต่พระหัตถ์เบ็องขวา.

ทอไฟพุ่งออกแต่พระปรักข์ (คือสี่ข้าง)
เบ็องขวา, สายน้ำพุ่งออกแต่พระ-
ปรักข์เบ็องซ้าย. ทอไฟพุ่งออกแต่
พระปรักข์เบ็องซ้าย, สายน้ำพุ่งออก
แต่พระปรักข์เบ็องขวา.

ทอไฟพุ่งออกแต่พระบาทเบ็องขวา,
สายน้ำพุ่งออกแต่พระบาทเบ็องซ้าย.
ทอไฟพุ่งออกแต่พระบาทเบ็องซ้าย,
สายน้ำพุ่งออกแต่พระบาทเบ็องขวา.

ทอไฟพุ่งออกแต่พระองฺคุลีแต่ละพระ-
องฺคุลี, สายน้ำพุ่งออกแต่ช่อง
พระองฺคุลี. ทอไฟพุ่งออกแต่ช่องพระ

แพทย์หญิงโชติศรี ท้าราบ และอารีพันธ์ ประยูรโกศราช

สร้างต้นฉบับถวาย เป็นพุทธบูชา

องคุลฺลํ อุกฺกธารํ ปวตฺตติ.

เอเกกฺโข โลมโต อุกฺกิกฺขนุโธ ปวตฺตติ,

เอเกกฺโข โลมโต อุกฺกธารํ ปวตฺตติ.

โลมกฺโข โลมกฺโข อุกฺกิกฺขนุโธ

ปวตฺตติ, โลมกฺโข โลมกฺโข

อุกฺกธารํ ปวตฺตติ.

ฉนฺนํ วนฺณํ นีลํ ปิตกํ

โลหิตกํ โอทาทนํ มณฺชิฏฺฐนํ

ปภสฺสรนํ.

ภควา จงฺกมฺติ, นิมฺมิโต

ติฏฺฐติ วา นีสํหติ วา เสยฺยํ วา

กฺโขเปติ. ภควา ติฏฺฐติ, นิมฺมิโต

จงฺกมฺติ วา นีสํหติ วา เสยฺยํ

วา กฺโขเปติ. ภควา นีสํหติ,

นิมฺมิโต จงฺกมฺติ วา ติฏฺฐติ วา

เสยฺยํ วา กฺโขเปติ. ภควา เสยฺยํ

กฺโขเปติ, นิมฺมิโต จงฺกมฺติ วา

องคุลฺลํ, สายน้ำพุออกแต่พระองคุลฺลํ

แต่พระองคุลฺลํ.

ท่อไฟพุออกแต่พระโลมาเส้นหนึ่ง ๆ,

สายน้ำพุออกแต่พระโลมาเส้นหนึ่ง ๆ.

ท่อไฟพุออกแต่ชุมพระโลมาแต่ละชุม ๆ,

สายน้ำพุออกแต่ชุมพระโลมาแต่ละ

ชุม ๆ.

(พระรัศมีทั้งหลาย เปล่งออกด้วย

สามารถ) คือ ๖ อย่างคือ เขี้ยว

เหลือง แดง ขาว หงส์บาท(สีคล้าย

เทาหงส์ คือสีแดงปนเหลือง) ประ-

ภัสสร (คือสีเลื่อม ๆ พราย ๆ).

พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จ

จงกรม, พระ(พุทธ)เนรมิต ยืน นั่ง

หรือสำเร็จไสยาสน์. พระผู้มีพระ-

ภาคเจ้าประทับยืน, พระ (พุทธ)

เนรมิต กิจจงกรมนั่ง หรือสำเร็จ

ไสยาสน์. พระผู้มีพระภาคเจ้าประ-

ทับนั่ง, พระ (พุทธ) เนรมิตก็เดิน

จงกรม ยืน หรือสำเร็จไสยาสน์.

มธุรัตถวาลาสน ม. - ๗. ๑-๑๑

ติฏฐติ วา นิสีหติ วา.

พระผู้มีพระภาคเจ้าสำเร็จไสยาสน์,
พระ(พุทธ)เนรมิต ก็เดินจงกรม ยืน
หรือนั่ง.

นิมมิโต จงฺกมฺติ, ภควา ติฏฐติ
วา นิสีหติ วา เสยฺยํ วา กปฺเปติ.
นิมมิโต ติฏฐติ, ภควา จงฺกมฺติ
วา นิสีหติ วา เสยฺยํ วา กปฺเปติ.
นิมมิโต นิสีหติ, ภควา จงฺกมฺติ
วา ติฏฐติ วา เสยฺยํ วา
กปฺเปติ. นิมมิโต เสยฺยํ กปฺเปติ,
ภควา จงฺกมฺติ วา ติฏฐติ วา
นิสึหติ วา, อิทํ ตถาคตสฺส
ยมกปาฎิหิเร ฌาณนฺติ เวทิตพฺพ.

พระ (พุทธ) เนรมิต เดินจงกรม,
พระผู้มีพระภาคเจ้าก็ประทับยืน นั่ง
หรือสำเร็จไสยาสน์. พระ (พุทธ)
เนรมิตยืน, พระผู้มีพระภาคเจ้า
ก็เสด็จจงกรมนั่งหรือสำเร็จไสยาสน์.
พระ(พุทธ)เนรมิตนั่ง, พระผู้มีพระ-
ภาคเจ้าก็เสด็จจงกรมประทับยืนหรือ
สำเร็จไสยาสน์. พระ(พุทธ)เนรมิต
สำเร็จไสยาสน์, พระผู้มีพระภาค-
เจ้าก็เสด็จจงกรมประทับยืนหรือนั่ง,
พระญาณันท์ บัณฑิตพึงทราบว่าเป็น
พระยมกปาฎิหาริญาณของพระตถา-
คตเจ้า.

ตสฺส ปน ภควโต เตโชกลิณ-
สมาปตฺติวเสณ อุปริมกายโต อคฺคิกฺขนฺโธ
ปวตฺตติ. อาโปกลิณสมาปตฺติวเสณ
เหมฐิมกายโต อุทกธารา ปวตฺตตีติ

บัณฑิตพึงทราบว่า ก็ท่อไฟพุ่งออกแต่
พระกายเบื้องบน ของพระผู้มีพระภาคเจ้า
พระองค์นั้น ด้วยอำนาจเตโชกลิณสมาบัติ.
สายน้ำพุ่งออกแต่พระกายเบื้องล่าง ด้วย

ครอบครวั "สุทธิรักษ"

สร้างต้นฉบับถวาย เป็นพุทธบูชา

ปูน อุทกธาราย ปวตฺตภูจฺจานโต อำนาจอาโปกลีณสมาบัติ เพราะเหตุนี้
 อคฺคิกฺขนุโธ ปวตฺตติ, อคฺคิกฺขนุธสฺส เพื่อแสดงว่า ท่อไฟพุ่งออกแต่ที่ที่สายน้ำพุ่ง
 ปวตฺตภูจฺจานโต อุทกธารา ปวตฺตติ ออก, สายน้ำพุ่งออกแต่ที่ที่ท่อไฟพุ่งออกอีก
 ทสฺเสตฺถุ " เหมฺลิมกายโต อคฺคิกฺขนุโธ พระสารีบุตร เถระจึงกล่าวไว้คั้งนี้ว่า "ท่อไฟ
 ปวตฺตติ, อุปริมกายโต อุทกธารา พุ่งออกแต่พระกายเบื้องล่าง, สายน้ำ
 ปวตฺตติ" ติ วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพา. เอเสว พุ่งออกแต่พระกายเบื้องบน." แม้ในบทที่
 นโย เสสปเทสฺปิ. อคฺคิกฺขนุโธ ปเนตฺถ เหลือกม็นัยเหมือนกัน. ก็ในพระยมก-
 อุทกธาราย อสมฺมิสฺโสว อโหสิ. ตถา ปาฎิหาริยนํ ท่อไฟมิได้เจือปนกับสายน้ำเลย.
 อุทกธารา อคฺคิกฺขนุเรน. อนึ่ง สายน้ำก็มีได้เจือปนกับท่อไฟ.

รสฺมีสุ ปน ทุติยา ทุติยา รสฺมิ อนึ่ง บรรดาพระรัศมี (มีวรรณะ ๖) พระรัศมี
 ปุริมาย ปุริมาย ยมกา วีย เอกกฺขณฺเ ที่ ๒ ๆ (คือถัด ๆ มา) ก็พวยพุ่งออก
 ปวตฺตติ. ทฺวินฺนณฺจ จิตฺตานํ เอกกฺขณฺเ ในขณะที่เดียวกัน ดุจเป็นคู่กับพระรัศมีแรกๆ.
 ปวตฺตติ นาม นตฺถิ, พุทฺธานํ ปน วิสัยจิต ๒ ดวง จะเป็นไปในขณะเดียวกัน
 ภวฺจฺปรีวาสสฺส ลหุกตาย ปญฺจหากาเรหิ หาได้ไม่, แต่เพราะการพักอยู่แห่งภวังคจิต
 จินฺณวสิตาย เอตา รสฺมิโย เอกกฺขณฺเ ของพระพุทฺธเจ้าทั้งหลาย เป็นสภาพเร็วพลัน
 วีย ปวตฺตนฺติ, ตสฺสา ปน รสฺมียา (และ) เพราะพระองค์ทรงทำความเชื่อ-
 อาวชฺชนปริกฺขมาธิฏฺฐานานิ วิสฺุเยว. ชาญให้เกิดขึ้นแล้ว ด้วยพระอาการทั้ง ๕
 นีรสฺมิมุตฺตถาย หิ ภควา นีลกสิณฺ์ พระรัศมีเหล่านี้จึงพวยพุ่งออกได้ ดุจในขณะ
 สฺมาปชฺชติ. ปิตฺรสฺมิอาทีนํ อตฺถาย. เดียวกัน, อนึ่ง การนึก การบริกรรม และ
 ปิตกสิณาทินิ สฺมาปชฺชติ. การอธิษฐาน พระรัศมีนั้น แยกกันแน่นอน.

ครอบครว "สุทธิรักษ"

สร้างคณฉบับถวาย เป็นพุทธบูชา

แท้จริง พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเข้านীগลิณ
(คือกสิณที่ถือเอานิมิตในสีเขียวเป็นอารมณ์)
เพื่อต้องการพระรัศมีสีเขียว. ทรงเข้าปีต-
กสิณ (คือกสิณที่ถือเอานิมิตในสีเหลืองเป็น
อารมณ์) เป็นต้น เพื่อต้องการพระรัศมีสีเหลือง
เป็นต้น.

เอวี่ ภควโต ยมกปาฏิหารี
กขิรมาเน สกลสุสาปี ทสสทสส-
จกกว่าฬุสส อลงการกรณกาโล^๑ วีย
อโหสิ. เตน วุคฺคํ :

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำยมก-
ปาฏิหาริย์อยู่อย่างนี้ กาลนั้น ได้เป็นจุลกกาล
เป็นที่กระทำเครื่องประดับให้แก่หมื่นจักรวาล
แม่ทั้งสิ้น. เพราะเหตุนี้ท่านจึงกล่าวว่า :

๘. "สตฺตฺตฺตโม อนธิวโร วินายโก
สตฺตา อหุ เทวมนุสฺสปุชิตโต
มหานุภาโว สตฺตฺตฺตฺตลฺลขโณ
ทสฺสเสสิ อจฺเจรํ ปาฏิหาริณฺ"ติ.

๘. "พระบรมศาสดา ผู้สูงสุดกว่าเหล่า-
สัตว์ ไม่มีบุคคลใดประเสริฐยิ่งไป
กว่าเป็นผู้แนะนำหมู่มสัตว์ ด้วยอุบาย
อันวิเศษ อันเหล่าเทวดาและมนุษย์
บูชาแล้ว พระองค์ทรงมีอำนาจมาก
ทรงมีพระบุญลักษณะเกิน ๑๐๐ เท่า
ทรงแสดงพระ(ยมก)ปาฏิหาริย์ อัน
น่าอัศจรรย์."

^๑ โป. อลงกตกรณกาโล.

ความต่างกันนี้บัพิตไม่พึงเห็น เช่น ศัพท์
เป็นต้นว่า นรุตตม ปุริสูตตม นรวร โดยที่
ไม่แน่นอนนัก (และ) โดยเป็นศัพท์ที่กล่าวถึง
อยู่มาก.

อถวา สตุตฺ อุตฺตมํ ยสฺส โส สตุตฺตโม,
อิธาปี จ อุตฺตม-สทฺทสฺส ปุพฺพนิปาโต
ภวติ. อุตฺตมสตุโตติ วิเสสนสฺส
ปุพฺพนิปาตปาสโต "จิตฺตญฺ ปทฺธญฺ"^๑
เอตถ วียาติ นายํ โทโส.

อีกนัยหนึ่ง พระสัตตะ (คือพระญาณ) ของ
พระบรมศาสดาพระองค์ใด เป็นพระญาณ
สูงสุด พระบรมศาสดาพระองค์นั้นจึงทรง
ชื่อว่า สตุตฺตโม, ถึงแม้ในที่นี้ ท่านก็
วางศัพท์ อุตฺตม ไว้เบื้องต้น. ศัพท์ว่า
อุตฺตมสตุโต (บัพิตพึงเห็น) ดูจในคำ
เป็นต้นว่า "จิตฺตญฺ(ตระกูล)มีโคตาง ปทฺธญฺ
(ที่)มีโคเกินทาง" โดยพระบาลีท่านวาง
วิเสสนะไว้เบื้องต้น ฉะนั้น ศัพท์นี้ก็ไม่ผิด.

อุภยวิเสสนโต วา อาหิตคฺคิอาทิปาโส
วีย ทญฺจพฺโพ.

อีกนัยหนึ่ง อุตฺตมสตุโต-ศัพท์บัพิตพึงเห็นว่า
เป็นวิเสสนะทั้ง ๒ ศัพท์ เช่น พระบาลีว่า
อาหิตคฺคิ (มีไฟอันก่อขึ้นแล้ว) เป็นต้น.

^๑ ม. จิตฺตญฺ สพลญฺ, โป. สมภลญฺ.

ครอบครว"วีรทัต"

สร้างคณฉบัยถวายเป็นพุทธบูชา

วินายโกติ พุทธิ วินยบุปาเยหิ สตุเต
วิเนติ ทเมตตี วินายโก.

บทว่า วินายโก มีอรรถวิเคราะห์ว่า พระ-
บรมศาสดาพระองค์ใด ทรงแนะนำวิเศษ
คือทรงฝึกเหล่าสัตว์ด้วยอุบายเครื่องแนะนำ
วิเศษเป็นอันมาก เหตุฉะนั้น พระบรมศาสดา
พระองค์นั้น จึงทรงมีพระเนมิตกนามว่า
วินายโก.

สตุถาคี ทิฏฐจธมมิกสมุปรายิกตุเถหิ
ยถารหิ สตุเต อนุสาสตีติ สตุถา. อหุติ
อโหสิ. เทวมนุสสุปุชิตติ ทิพเพหิ
ปญจกามกุณเหิ ทิพพนติ กิพนตีติ เทวา.
มนุสสุ อสุสนนตฺตา มนุสฺสา, เทวา จ
มนุสฺสา จ เทวมนุสฺสา, เทวมนุสฺเสหิ
ปุชิตโต เทวมนุสฺสุปุชิตโต. ปุบุผาทิปุชาย
จ ปจฺจยปุชาย จ ปุชิตโต, อปจิตติ
อตุโถ. กสุมา ปน เทวมนุสฺसानเมว
กถณํ กตํ, นนุ ภควา ติรจฺฉานคเตหิปี
อารวาฬกาฬาลาธรนปาลปาลีเลยฺยก-
นาคาทิหิ สํตาคิราฬวกเหมวตสุจิโลม-

บทว่า สตุถา มีอรรถวิเคราะห์ว่า พระผู้มี-
พระภาคเจ้าพระองค์ใด ทรงพร่ำสอนเหล่า-
สัตว์ ด้วยประโยชน์ในปัจจุบันและในภายหน้า
ตามสมควร เหตุฉะนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าพระ-
องค์นั้น จึงทรงมีพระเนมิตกนามว่า สตุถา
(ผู้สอน). บทว่า อหุ แปลว่า ได้เป็นแล้ว.
บทว่า อันเหล่าเทวดาและมนุษย์บูชาแล้ว
ความว่า ที่ชื่อว่า เทวดา เพราะอรรถว่า
เล่น คือเล่นสนุกด้วยกามคุณ ๕ อันเป็นทิพย์.
ที่ชื่อว่ามนุษย์ เพราะเป็นผู้มีใจสูง, เทวดา
และมนุษย์ชื่อว่า เทวมนุสสา, อันเทวดา
และมนุษย์ทั้งหลายบูชาแล้ว ชื่อว่า เทว-

ครอบครว"วีรทัต"

สร้างค้นฉบับถวาย เป็นพุทธบูชา

ขรโลมยกขาที่หิ วินิปาตคเตหิปี๑
 ปุชิตโตเยวาติ ? สัจจเมเวตัง, อุกกฏจ-
 ปริจฺเจทวเสณ ภพฺพุกฺคณปริจฺเจทวเสณ
 เจตัง วุคฺคณฺติ เวทิตพฺพัง.

มนุสฺสปุชิต. อธิบายว่า อันเทวดาและมนุษย์
 ทั้งหลายบูชาแล้ว ก็นอนบ่นอมแล้ว ควดยการ
 บูชาควดยดอกไม้เป็นต้น และควดยการบูชา
 ควดยปัจจัย. ก็เหตุไร ท่านจึงกำหนดเอา
 เฉพาะเทวดาและมนุษย์เท่านั้น, พระผู้มี-
 พระภาคเจ้าเป็นผู้ที่พวกสัตว์ดิรัจฉาน มีช้าง
 ชื่ออารวาฬกะ ช้างชื่ออุปาลละ ช้างชื่อ
 ธนपाल ช้างชื่อปาลีไลยก์ เป็นต้น แมพวก
 วินิปาตมีสาตาคิรยักข์ อาฬวกยักข์ เหมวต-
 ยักข์ สุนฺธิโลมยักข์ และขรโลมยักข์ เป็นต้น
 ก็ดี บูชาแล้วเหมือนกันมิใช่หรือ ? ข้อนี้เป็น
 ความจริงแท้, แต่บัณฑิตพึงทราบว่่า คำนี้
 ท่านกล่าวไว้วควยสามารถการกำหนดอย่าง-
 อุกกฤษฏ์และควดยสามารถการกำหนดกัมมบุคคล
 (คือบุคคลผู้สามารถบรรลุมรรคผล).

มหานุภาโวติ มหตา พุทธานุภาเวน
 สมนุนาคโต. สฺตปฺปญฺณลกฺขณฺโต อนนฺเตสุ

บทว่า ทรงมีอนุภาพมาก ความว่า ทรง
 ประกอบควดยพระพุทธานุภาพใหญ่ยิ่ง. บทว่า

๑ โป. วินิปาติเกหิ.

จกกว่าเฟสุ สพะเพ สตุตา เอเกกั ทรงมีพระบุญลักษณะเกิน ๑๐๐ เทา อธิบาย
 ปุณณกมมัม สตกุขตตุ กเรยยู เอตุตเกหิ ว่า สัตว์ทั้งหมดในจักรวาลอันหาที่สุดมิได้
 ชเนหิ กตกมมัม โพธิสตุโต สยเมว พึงกระทำบุญกรรมอย่างหนึ่ง ๆ ๑๐๐ ครั้ง
 เอกโก^๑ สตกุณั กตุวา นิพพุตโต. (แต่) กรรมที่ชนทั้งหลายมีประมาณเพียงนี้
 ตสุมา "สตกุณณลกขโณ"ติ วุจฺจติ. ทำแล้ว(นั้น) พระบรมโพธิสัตว์ที่อุบัติมาแต่
 เกจิ ปน "สเตน สเตน ปุณณกมฺเมน เพียงลำพังผู้เดียว ทำได้เกินเป็น ๑๐๐ เทา.
 นิพพุตเอกเกกลกขโณ"ติ วทนฺติ. "เอว เหตุนี้พระบรมโพธิสัตว์นั้น ท่านจึงกล่าวว่า
 สนฺเต โย โกจิ พุทฺโธ ภเวยฺยา"ติ "สตกุณณลกขโณ(มีบุญลักษณะเกิน ๑๐๐ เทา."
 ตั อญฺจกถาสุ ปฏิกฺขิตฺตํ. ทสฺเสสฺสี ส่วนอาจารย์บางพวกกล่าวว่า "ทรงมีพระ-
 สพะเพสฺสึ เทวมนุสฺसानัน อตีวิมฺหยกรั (มหาบุรุษ) ลักษณะแต่ละอย่าง ๆ เกิดขึ้นด้วย
 ยมกปาฏิหาริยํ ทสฺเสสฺสี. บุญกรรมนับเป็นร้อย ๆ." คำนี้ท่านคัดค้าน
 ไว้ในอรรถกถาทั้งหลายว่า "เมื่อเป็นเช่นนั้น
 ใครคนใดคนหนึ่งก็เป็นพระพุทธเจ้าได้."

บทว่า ทรงแสดง ความว่า ทรงแสดง
 พระยมกปาฏิหาริยํ ซึ่งทำความอัศจรรย์
 อย่างยิ่งแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งมวล.

อถ สตุตา อากาเส ปาฏิหาริยํ ครั้งนั้น พระบรมศาสดา ครั้นทรงทำ
 กตุวา มหาชนสฺส จิตฺตาคารี โอลิเกตุวา พระปาฏิหาริย์ในอากาศแล้ว ทรงตรวจดู

^๑ ม. เอโก.

ครอบครัว"วิรัต"
 สร้างต้นฉบับถวาย เป็นพุทธบูชา

ตสฺส อชฺฌาสนยานุกฺกัถิ ฌมฺมกถิ ความเป็นไปแห่งจิตของมหาชน มีพระประ-
 จงฺกมนฺโต กเถตุกาโม อากาเส สงคฺจะเสตฺถิจจกรม แสดงพระธรรมกถาอัน
 ทสฺสทสฺสจกฺกวาฬิตฺถตฺถิ สพฺพรตฺนมยิ อนุกฺกุลแก่อธิยาถัยของมหาชนนั้น จึงทรง
 รตฺนจกฺกมฺมาเปสิ. เตน วุตฺตํ : เนรมิตพระรัตนจกรม ล้วนแล้วด้วยรัตนะ
 ทังปวง อันกว้างจรดหมื่นจักรวาลในอากาศ.
 เหตุนั้น ท่านจึงกล่าวคำเป็นพระกถาว่า :

๑๐. "โส ยาจิโต เทวเรน จกฺขุมา
 อตฺถิ สเมกฺขิตฺวา ตทา นรุตฺตโม
 จกฺกมฺมาปยิ โลกนายโก
 สุนิฏฺฐิตํ สพฺพรตฺนนิมฺมิตฺนุ"ติ.

๑๐. "ครั้งนั้น พระบรมศาสดาผู้มีพระจักขุ
 ผู้สูงสุดกว่านรชน ทรงเป็นนายกของ
 โลกพระองค์นั้น ผู้นั้นเทวดาผู้ประ-
 เสริฐ (คือท้าวสหัมบดีพรหม) ทูล
 อาราธนาแล้ว ทรงพิจารณาเห็น
 ประโยชน์ (แก่เทวดาและมนุษย์
 ทั้งหลาย) จึงทรงเนรมิตที่เสด็จ
 จกรม อันล้วนแล้วด้วยรัตนะทั้งปวง
 ให้สำเร็จแล้วด้วยดี."

ตคฺถ โสติ โส สคฺถา. ยาจิติติ บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า โส คือ
 ปจฺมเมว อญฺจเม สคฺถาเห พระบรมศาสดาพระองค์นั้น. บทว่า อัน
 ฌมฺมเทสนาย ยาจิโตติ อตฺถิ. เทว- เทวดาผู้ประเสริฐทูลอาราธนาแล้ว ความว่า
วเรนาติ สหฺมปติพรหฺมณา. จกฺขุมาติ อันเทวดาผู้ประเสริฐ ทูลอาราธนาเพื่อทรง

คุณคำมย สิริธร
 สร้างต้นฉบับถวาย เป็นพุทธบูชา

เอกตถ จกฺขทีติ จกฺขุ, สมวิสมํ วิภาวยตีติ
อตุโถ.

แสดงธรรม ในสัปดาห์ที่ ๘ เป็นครั้งแรก.
บทว่า เทวดาผู้ประเสริฐ ไต่แก ท้าว
สัทัมบทีพรหม. ในบทว่า จกฺขมานิ มีอรรถ
วิเคราะห์ว่า ที่ชื่อว่าจกฺขุ เพราะอรรถว่า
เห็น, อธิบายว่า ยังกี่เรียบและไม่เรียบ
ให้แจ่มแจ้ง.

คํ ปน จกฺขุ ทูวิธํ ฅาณจกฺขุ มํสจกฺขุติ.
คตฺถ ฅาณจกฺขุ ปญฺจวิธํ พุทฺธจกฺขุ ฅมฺม-
จกฺขุ สมฺนตฺตจกฺขุ ทิพฺพจกฺขุ ปญฺญาจกฺขุติ.

ก็จกฺขุนั้นมี ๒ อย่างคือ ฅาณจกฺขุ (ตาฅาณ)
มํสจกฺขุ (ตาเนื้อ). ในบรรดาจกฺขุ ๒
อย่างนั้น ฅาณจกฺขุมี ๕ อย่างคือ พุทฺธจกฺขุ
ตาของพระพุทธเจ้า ฅรรมจกฺขุ ตาเห็น
ฅรรม สมนตจกฺขุ ตารอบคอบ ทิพฺพจกฺขุ
ตาทิพย์ ปญฺญาจกฺขุ ตาปัญญา.

เตสุ พุทฺธจกฺขุ นาม อาสยานุสย-
ฅาณญฺเจว อินฺทริยปโรปรียตฺตฅาณญฺจ, ยํ
"พุทฺธจกฺขุนา โลกํ โวลฺโลเกนฺโต"ติ
อาคตํ.

ในบรรดาจกฺขุทั้ง ๕ นั้น ที่ชื่อว่า พุทฺธจกฺขุ
ไต่แก พระอาสยานุสยฅาณ (คือ ปรีชา
กำหนดรู้กิเลสอย่างละเอียดอันนอนเนื่องอยู่
ในส้นคานของสัตว์ทั้งหลาย) และพระอินทริย-
ปโรปรียตฺตฅาณ (คือปรีชากำหนดรู้ความ

๑ ที. มหา. ๑๐/๔๓, ม. ม. ๑๒/๓๒๔,
ม. ม. ๑๒/๔๖๓, ส. ส. ๑๔/๒๐๒,
วิ. มหา. ๔/๑๑.

หย่อน และยิ่งแห่งอินทรีย์ของสัตว์ทั้งหลาย)
ซึ่งมีที่มา เป็นต้นว่า "ทรงตรวจดูโลกด้วย
พระพุทธรักษากุ." "

ธมมจกขุ นาม เหนือจิมมา ตโย มคคา ที่ชื่อว่า ธมมจกขุ ไต่แก่มรรค ๓ และผล ๓
คีณิ จ ผลานิ, ยี่ "วิรัช วิตมล" เบื้องต่ำที่มาแล้วว่า "ธรรมจกขุ(คือดวงตา
ธมมจกขุ อุตปาที"๑) อากคิ. เห็นธรรม) ปราศจากธุลี ปราศจากมลทิน
เกิดขึ้นแล้ว."

สมันตจกขุ นาม สัพพญญุตตญาณิ, ยี่ ที่ชื่อว่า สมันตจกขุ ไต่แกพระสัพพัญญุตญาณ
"ตถูปมัม ธมมมยี่ สุมเมธ ปาสาท- ซึ่งที่มาแล้วว่า"ข้าแต่พระองค์ผู้มีพระเมธาที
มารุยห สมันตจกขุ"๒) อากคิ. มีพระสมันตจกขุ ขอพระองค์จงขึ้นสู่ปราสาท
อันสำเร็จด้วยธรรม มีอุปมาเหมือนฉันนั้น."

ทิพยจกขุ นาม อาโลกวทมนเนน ที่ชื่อว่า ทิพยจกขุ ไต่แกพระญาณอันสัมปยุต
อุปบนนาภิญญาจิตเตน สัมปยุตตญาณิ, ควयोภิญญาจิต ซึ่งเกิดขึ้นด้วยการเจริญ

๑) ที. สี. ๑๔/๑๔๐, ส. มหา. ๑๔/๕๓๑,

วิ. มหา. ๔/๒๒, ขุ. ป. ๓๑/๕๐๘.

๒) ที. มหา. ๑๐/๔๔, ม. มุ. ๑๒/๓๒๕,

ม. ม. ๑๓/๔๖๓, ส. ส. ๑๕/๒๐๒,

วิ. มหา. ๔/๑๐.

ยี่ "ทิพย์เพน จกขุณา วิสุทฺธธนา"^๑ อาโลกกลีธที่มาแล้วว่า "ทวยทิพยจักขุอัน
 อากคั. ปณณาจกขุ นาม "จกขุ บรีสุทฺธธ." ที่ชื่อว่า ปณญาจกขุ ไทแก่
 อุตปาที, ฌาณ อุตปาที"^๒ เอตุถ บุกเพนีวาสนญาณ (คือปรีชาระลึกชาติหนหลัง
 บุกเพนีวาสาทิฌาณ ปณณาจกขุติ ไท) เป็นคน ที่มาแล้วว่า เป็นปณญาจกขุ
 อากคั. ในพระบาลีนี้ว่า "จักขุเกิคขึ้นแล้ว ญาณ
 เกิคขึ้นแล้ว."

มัสจกขุ นาม "จกขุญจ ปฏิจจ มัสจกขุ ไทแก่ปสาทมัสจกขุ
 รูปเป จา"^๓ เอตุถ ปสาทมัสจกขุ (คือตาเนื้อที่มีความผ่องใส) ที่ท่านกล่าวไว้
 วุคคั.^๔ ในพระบาลีนี้ว่า "อาศัยจักขุ และรูป."

^๑ ม. มุ. ๑๒/๑๔๒, ๓๒๘, ๔๕๘, ๕๐๘,
 ม. ม. ๑๓/๔๖๖, ม. อุ. ๑๔/๘๖, ๓๓๔,
 วิ. มทาวีภงค. ๑/๗, วิ. มท. ๔/๑๓.

^๒ ส. มท. ๑๘/๕๒๘, วิ. มท. ๔/๑๘,
 อภิ. ก. ๓๗/๓๑๖, ขุ. ป. ๓๑/๕๑๐.

^๓ ม. มุ. ๑๒/๒๒๖, ๔๗๖, ม. อุ.
 ๑๔/๕๑๐, ๕๑๖, ๕๑๘, ส. นิ. ๑๖/๘๖,
 ส. สพ. ๑๘/๓๘, อภิ. ก. ๓๗/๓๕๘,
 ๓๖๐.

^๔ สุมงคลวิลาสิณี. ๑/๒๒๗.

ตัม ปน ทูวิธํ สสัมภารจกฺขุ ปสาทจกฺขุติ.
 เตสุ ยวಾಯํ อกฺขิปฺภูปะเก อกฺขิปฺภูเลหิ^๑
 ปรีวาริโต มัสสิณฺโท ยตุถ จตฺสุโส
 ธาตุโย วณฺณคณฺธโรโสชา สมฺภโว ชีวิทํ
 ภาโว จกฺขุปสาโท กายปสาโทติ
 สงฺเขปโต เตรสฺส สมฺภารา โหนฺติ.

วิตุถารโต ปน สมฺภวานามานิ^๒
 จตฺสุมฺภุจานานิ จตฺตีสฺส ชีวิทํ ภาโว
 จกฺขุปสาโท กายปสาโทติ อิมะ กมฺม-
 สมฺภุจานา จตฺตารโ จาติ สสัมภารา^๓
 โหนฺติ, อิทํ สสัมภารจกฺขุ นาม. ยํ
 ปน เสตมณฺฑลปริจฺฉินฺเนน กณฺหมณฺฑลเณ

ก็มังสจกฺขุนี้มี ๒ อย่าง คือ สสัมภารจกฺขุ
 (จกฺขุพร้อมทั้งส่วนประกอบ) ปสาทจกฺขุ
 (จกฺขุที่มีความผ่องใส). ก็ในบรรดามังสจกฺขุ
 ๒ อย่างนั้น ก่อนเนื้อใดนี้(ตั้งอยู่)ในเข้าตา
 ลอมไวทวยผนังตาว่าโดยย่อ มีสัมภาระ(คือ
 ส่วนประกอบ) ๑๓ อย่าง คือธาตุ ๔ วัณณะ
 (คือสี) คันธะ(คือกลิ่น) รส โอชา สัมภวะ
 (คืออาโปธาตุที่เป็นแดนเกิด) ชีวีตรูป
 ภาวรูป จกฺขุประสาทรูป กายประสาทรูป.

แต่เมื่อกล่าวโดยพิสดาร รูป ๓๖ ซึ่งมีนามว่า
 สัมภวะ (เกิดแต่) สมฺภุจาน ๔ และรูป
 ชีง (เกิดแต่) กัมมะเป็นสมฺภุจาน ๔ เหล่านี้
 คือ ชีวีตรูป ภาวรูป จกฺขุประสาทรูป
 กายประสาทรูป จัดเป็นสัมภาระ, นี้ชื่อว่า
สสัมภารจกฺขุ. ส่วนมังสจกฺขุใดเป็นเพียง

^๑ ฉ. อกฺขิปตฺตเกหิ.

^๒ ฉ. สมฺภวานานานิ.

^๓ ลี. จตฺตารโสล สมฺภารา.

ปริวาริเต ทิฏฐมณฑล สันนิวิฏฐ์ ประสาท (คือความผ่องใส) เพื่อประโยชน์
 รูปทสุสนสมตฺถ์ ปสาทมตฺถ์, อิทํ ปสาท- แก่การเห็นรูปอยู่ในวงกลมอันแลเห็นได้ ซึ่งมี
จกฺขุ นาม. ดวงตาอันกำหนดด้วยดวงตาขาวลอมรอบ
 แล้ว, นี้ชื่อว่า ปสาทจกฺขุ (จกฺขุที่มีความ
 ผ่องใส).

สพฺพานิ ปเนตานิ เอกวิชานี อนึ่ง จกฺขุเหล่านี้ทั้งหมดมีอย่างเกี่ยว
 อนิจฺจโต สงฺขตโต, ทูริชานี โดยความเป็นของไม่เที่ยง โดยถูกปัจจัย
 สาสวานาสวโต โลกียโลกุตฺตรโต, ประดุจ, มี ๒ อย่าง โดยเป็นสาสวธรรม
 ตีวิชานี ภูมิโต อูปาทิณฺฑตฺติกโต, และอนาสวธรรม โดยเป็นโลกียธรรมและ
 จตฺตูปิธานี เอกนตปริตฺต- โลกุตฺตรธรรม, มี ๓ อย่าง โดยภูมิ โดยเป็น
 อปฺปมาณานิยตารมฺมณโต, ปญฺจวิชานี อูปาทิณฺฑตฺติกธรรม, มี ๕ อย่าง โดยเป็น
 รูปารูปนิพฺพานสพฺพารมฺมณานารมฺมณว เสน, เอกันตารมฺมณํ ปริตตารมฺมณํ อปฺปมาณารมฺมณํ
 ฉพฺพิธานี โหนฺติ พุทฺธจกฺขาทิว เสน. และอนิยตารมฺมณํ, มี ๕ อย่าง ด้วยสามารถ
 รูปารมฺมณํ อรูปารมฺมณํ นิพฺพานารมฺมณํ
 สัพฺพารมฺมณํ และอนารมฺมณํ, มี ๖ อย่างด้วย
 สามารถพุทฺธจกฺขุเป็นตน.

๑. รูปนิพพานารูปสพพารมมณานารมมณ-
 วเสน.

อิจุเจวเมตานิ วุตตูปการานิ จกขุณี
 อสฺส ภควโต สนนฺตีติ ภควา จกขุมาติ
 วุจฺจตี.

จักขุซึ่งมีประการดังกล่าวมานี้ ของพระผู้มี
 พระภาคเจ้าพระองค์นั้นมีอยู่ เหตุอันบังเกิด
 จึงเรียกพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า จักขุมา (คือ
 ผู้มีพระจักขุ).

อตถ สเมกขิตฺวาติ จงกมฺ มาเปตฺวา,
 ฌมฺมเทสนานิมิตฺตํ เทวมนุสฺसानํ หิตฺถถ
 อุปฺปริกฺขิตฺวา อุปฺธาเรตฺวาติ อธิปฺปาโย.

คำว่า ทรงพิจารณาเห็นประโยชน์ อธิบายว่า
 ทรงเนรมิตที่เสด็จจงดกรมแล้ว, ทรงพิจารณา
 คือ ทรงใคร่ครวญถึงประโยชน์เกื้อกูลแก่
 เทวดาและมนุษย์ อันเป็นเครื่องหมายแห่ง
 การที่พระองค์จะทรงแสดงธรรม.

มาปยฺตี มาเปสิ. โลกนายโกติ
 สคฺคโมกฺขาภิมุขํ โลกํ นยฺตีติ
 โลกนายโก.

บทว่า มาปยิ แปลว่า ทรงเนรมิตแล้ว.
 บทว่า โลกนายโก มีอรรถวิเคราะห์ว่า
 พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงมีพระเนมิตกนามว่า
 พระบรมโลกนายก เพราะความหมายว่า
 ทรงนำชาวโลก บายหนาสู่สวรรค์และความ
 หลุดพ้น.

สุนฺนิฏฺฐิตฺตํ สุนฺนํ นฺนิฏฺฐิตํ, ปรีโยสิตฺตํ
 อตฺถโก. สพฺพรตฺตนิมิตฺตํ ทสฺวิชรตฺตมยํ.

บทว่า สุนฺนิฏฺฐิตํ แปลว่า สำเร็จแล้ว
 ด้วยดี, อธิบายว่าเสร็จลงแล้ว. บทว่า
อันเนรมิตแล้วด้วยรัตนะทั้งปวง ความว่า
 อันล้วนแล้วด้วยรัตนะ ๑๐ อย่าง.

อิทานิ ภควโต ติวิธปาฏิหาริยสมฺปตฺติ-
ทสฺสํสํตถํ :

บัดนี้ เพื่อจะแสดงความถึงพร้อมแห่งพระ-
ปาฏิหาริย์ ๓ อย่าง ของพระผู้มีพระภาคเจ้า
ท่านจึงกล่าวคำเป็นคาถา(ประพันธ์) ว่า :

๑๑. "อิทธิ จ อาเทศนานุสาสนี
ติปาฏิหิเร ภควา วสี อหุ
จกมํ มาปยิ โลกนายโก
สุณฺญจิตํ สพฺพรตฺตนิมฺมิตฺตํ"ติ :

๑๑. "พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงมีความ
เชี่ยวชาญในพระปาฏิหาริย์ ๓ คือ
อิทธิปาฏิหาริย์ (ฤทธิ์เป็นอัศจรรย์)
อาเทศนาปาฏิหาริย์ (ตั้งใจเป็น
อัศจรรย์) และอนุสาสนีปาฏิหาริย์
(คำสอนเป็นอัศจรรย์)พระบรมโลก-
นายก ทรงเนรมิตที่เสด็จจกกรมลวน
แล้วควยรัตนะทั้งปวง สำเร็จแล้ว
ควยดี."

วุตฺตํ.

ตตฺถ อิทธิติ อิทธิวิธํ อิทธิ-
ปาฏิหาริย์ นาม. ตํ ปน เอโกปิ หุตฺวา
พหุธา^๑ โหติ, พหุธาปิ หุตฺวา เอโก

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อิทธิ
ความว่า การแสดงฤทธิ์ ชื่อว่า อิทธิปาฏิ-
หาริย์. ก็อิทธิปาฏิหาริย์นั้นเป็นไปแล้วโดย

^๑ โป. พหุโก.

คิปาฎิที่เรติ เอเตสุ คีสุ ปาฎิหาริเยสุติ บทว่า ในพระปาฎิหาริย์ ๓ ความว่า ใน
อตฺโถ.

ภควาติ อิทํ คุณวิสิฎฺฐสตุตฺตมครุ- บทว่า ภควา นี้ เป็นคำเรียก (พระผู้มี-
การวาทิวนัน. พระภาคเจ้าพระองค์นั้น) ผู้วิเศษสุดโดย
พระคุณ (ทั้งหลาย) ผู้สูงสุดในบรรดาสัตว์
(ทั้งหลาย) เป็นพระบรมครู ผู้ควรเคารพ.

วุตฺตเณหฺม โปราเณหิ :

สมจริงตามคำที่ พระโบราณจารย์ทั้งหลาย
กล่าวไว้ว่า :

"ภควาติ วจนํ เสฎฺฐํ
ภควาติ วจนมุตฺตมํ
ครุการวยุตฺโต โส
ภควา เตน วุจฺจตี"^๑

"คำว่า ภควา เป็นคำประเสริฐสุด
คำว่า ภควา เป็นคำสูงสุด พระผู้มี-
พระภาคเจ้าพระองค์นั้นทรงประกอบ
ด้วยความเป็นพระบรมครูผู้ควรเคารพ
เพราะเหตุนี้ ปราชญ์จึงเรียกพระ-
องค์ว่า ภควา."

^๑ วิสฺทุธิ. ๑/๒๖๘, ปปญฺจสุทฺธิ. ๑/๑๓,
สมนฺตปาสาทิกา. ๑/๑๓๐, ปรมตฺถทีปนี
อิตฺติ. ๕, สทฺธมฺมปฺปชฺโชติกา. ๑/๓๒๗.

คุณสายหยุด อินทรสุขศรี

อุทิศกุศลแด่คุณยายจิ้น มหาผล

วสีตี เอตสมี ตีวี เรปิ
ปาฎิหาริเย วสีปุตโต, จิณฺณวสีตี
อตุโณ. วสีโย นาม ปญจ
วสีโย อวชชนสมาปชชนอธิฏฺฐานวฺภูจฺจนา-
ปจฺจ เวกฺขณสงฺฆาตา.

ตฺตร ยํ ยํ ฌานํ ยถิจฺฉกํ ยถิจฺฉกํ ยาว-
ติจฺฉกํ อวชชติ อวชชนาย ทนฺธายิตตฺตํ
นตฺถิติ สีมํ อวชเชตฺตุํ สมตฺถตา
อวชชนวสี นาม.

ตถา ยํ ยํ ฌานํ ยถิจฺฉกํ ๆเปฯ
สมาปชชติ สมาปชชนาย ทนฺธายิตตฺตํ
นตฺถิติ สีมํ สมาปชชนสมตฺถตา
สมาปชชนวสี นาม.

บทว่า ทรงมีความเชี่ยวชาญ ความว่า
ทรงถึงความเชี่ยวชาญ คือ ทรงมีความ
เชี่ยวชาญสั่งสมแล้วในพระปาฎิหาริย์ทั้ง ๓ นั้น.
ขึ้นชื่อว่า ความเชี่ยวชาญ ได้แก่ ความ
เชี่ยวชาญ ๕ กล่าวคือ การนึก การเข้า
การอธิษฐาน การออก และการพิจารณา.

ในบรรดาความเชี่ยวชาญทั้ง ๕ นั้น พระองค์
ทรงนึกถึงฌานใด ๆ ได้ตามที่ทรงปรารภนา
ในเวลาที่ทรงปรารภนา トラบเท่าที่ทรง
ปรารภนา การที่พระองค์ประพฤตินั้นเข้า
ในการนึกถึงฌานนั้น ๆ ห้ามไม่ เหตุนี้การที่
พระองค์เป็นผู้สามารถนึกได้ฉับพลัน ชื่อว่า
อวชชนวสี.

อนึ่ง พระองค์ทรงเข้าฌานใด ๆ ตามที่ทรง
ปรารภนา ฯลฯ การที่พระองค์ทรงประพฤตินั้น
เข้าในการเข้าฌานนั้น ๆ ห้ามไม่ การที่
พระองค์ทรงเข้าฌานได้ฉับพลันด้วยประการ
ฉะนี้ ชื่อว่า สมาปชชนวสี.

ที่หมี่ กาลี่ จเปตุ๋ ส่มตุดตา การที่พระองค์สามารถดำรงอยู่(ในณานนั้นๆ)
อธิฏจนาวลี นาม. คเถว ลหุ่ วุฏจาคุ๋ ไต่ตลอดกาลนาน ชื่อว่า อธิฏจนาวลี.
 ส่มตุดตา วุฏจนาวลี นาม. การที่พระองค์สามารถออก(จากณานนั้น ๆ)
 ไต่เร็ว ชื่อว่า วุฏจนาวลี.

ปัจจเวกขณวลี ปน ปัจจเวกขณชวนาเนว ส่วน ปัจจเวกขณวลี ไต่แก่ ชวนจิตที่ทรง
 โหนติ ตานี อาวชชานนุตราเนว พิจารณานั้นเอง ชวนจิตที่ทรงพิจารณาเหล่า
 หุตวา อุปฺปชชนุตีติ อาวชชนวลียา เอว นั้น เป็นชวนจิตเกิดในลำดับแห่งอวัชชนะ
 วุตตานี. อิติ อิมาสุ ปญจสุ วลีสุ (การนึก) ดังใดกล่าวมาแล้วในอวัชชนวลี
 จิณณวลิตา วลี นาม โหติ. เตน วุตตํ นั้นเอง ฉะนี้. การที่พระองค์ทรงมีความ
 "ติปาฎิหิเร ภควา วลี อหุ"ติ. เชี่ยวชาญในวลีทั้ง ๕ นี้ ชื่อว่า วลี ด้วย
 ประการฉะนี้. เพราะเหตุนี้ ท่านจึง
 กล่าววา "พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงมีความ
 เชี่ยวชาญในพระปาฏิหาริย์ ๓."

อิทานิ ตสฺส รตนจกกรมสฺส บัดนี้ เพื่อแสดงวิธีที่ทรงเนรมิตพระ-
 นิรมิตวิธานสฺส ทสฺสนตฺถิ : รัตนจกกรมนี้ ท่านจึงกล่าวพระคาถา
 (ประพันธ์) เป็นต้นว่า :

คุณสายหยุด อินทรสุขศรี
 อุทิศกุศลแด่คุณยายจิ้น มหาผล

๑๒. "ทสฺสทสฺสีโลกธาตฺยา
 ลีเนรฺรูปพฺพตฺตเม
 ฌมฺภเว ทสฺเสลลิตฺติ ปฏิปาณฺฐิยา
 จงฺกเม รตนามเย"ติ
 อาทิกถาถาโย วุตฺตา.

ตตฺถ ทสฺสทสฺสีโลกธาตฺยาติ ทสฺสุ
 จกฺกวาฬสฺสทสฺเสลฺลิตฺติ. ลีเนรฺรูปพฺพตฺตเมติ
 มหาเมรฺุสงฺขาเต^๑ เสฏฺฐจฺปพฺพเต.

ฌมฺภวาติ ฌมฺภเว วีย ทสฺสจกฺกวาฬ-
 สทสฺเสลฺลิตฺติ เย ลีเนรฺรูปพฺพตา, เต
 ปฏิปาณฺฐิยา ลิตฺเต สฺวณฺณฌมฺภเว วีย กตฺวา
 เตลฺลิตฺติ อฺุปริ จงฺกมฺมาเปตฺวา ทสฺเสลลิตฺติ
 อตฺถโถ. รตนามเยติ รตนมเย.

๑๒. "ณที่จงกรมอันลวนแล้วด้วยรัตนะ(นั้น)
 พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรง(เนรมิต)
 แสดงขุนเขาลีเนรอันสูงสุด ในหมื่น
 โลกธาตุ ให้เป็นคจเส้า(ตั้ง)เรียง-
 ราย."

บรรดาบทเหล่านั้น บาทพระคาถาว่า
ในหมื่นโลกธาตุ ไต่แก ในหมื่นจักรวาล.
 บาทพระคาถาว่า ขุนเขาลีเนรอันสูงสุด
 ไต่แกภูเขอันประเสริฐสุด กล่าวคือขุนเขา
 มหาเมรุ.

บทว่า ให้เป็นคจเส้า อธิบายว่าให้เป็นเพียง
 คจเส้า คือทรงกระทำขุนเขาลีเนรในหมื่น
 จักรวาล ให้เป็นคจเส้าทองคำตั้งเรียงราย
 แล้วทรงเนรมิตแสดงที่เสด็จจงกรมเบื้องบน
 ขุนเขาเหล่านั้น. บทว่า อันลวนแล้วด้วย
รัตนะ คือ สำเร็จด้วยรัตนะ.

^๑ โป. มหาลีเนรฺสงฺขาเต.

๑๓. ทสฺสทสฺส^๑ อติกกมมาติ รตนจกม
 ปน ภควา มาเปนโต ตสฺส เอก โภฏี
 สัพพปริยตฺ ปาจิณจกกวาฬมุขวภูฏี เอก
 โภฏี ปจฺฉิมจกกวาฬมุขวภูฏี อติกกมิตฺวา
 จิตฺ กตฺวา มาเปสิ. เตน วุตฺตํ :

๑๓. บาทพระกาถาว่า เลยขอบปาก
จักรวาลหมื่นหนึ่ง ความว่า อนึ่งเมื่อพระผู้มี-
 พระภาคเจ้า จะทรงเนรมิตพระรัตนจก รม
 (นั้น) ทรงเนรมิตให้ที่สุดส่วนหนึ่งแห่งพระ-
 รัตนจก รมนั้น ตั้งเลยขอบปากจักรวาลด้าน
 ทิศตะวันออกอันเป็นที่สุดแห่งจักรวาลทั้งปวง
 ให้ที่สุดข้างหนึ่ง ตั้งเลยขอบปากจักรวาล
 ด้านทิศตะวันตก. เพราะเหตุนี้ ท่านจึง
 กล่าวว่ :

"ทสฺสทสฺส^๒ อติกกมม
 จกม มาปยิ ชิโน
 สัพพโสณณมยา^๓ ปสฺเส
 จกเม รตนามเย.

"พระชินเจ้าทรงเนรมิตที่เสด็จจก รม
 ให้ (ปลายสุดที่จก รมทั้ง ๒ ด้าน)
 เลยขอบปากจักรวาลหมื่นหนึ่ง (และ)
 ณ ที่จก รมอันสำเร็จแล้วด้วยรัตนะ
 (นั้น) ที่ด้านข้างทั้ง ๒ ด้าน ได้มีพื้น
 สำเร็จแล้วด้วยทองลวน.

^๑ โป. ทสสทสฺส.

^๒ ก. ทสสทสฺส.

^๓ ก. สัพพโสวณณมยา.

๑๔. ตุลาสงฆาฏานวคฺคา^๑
 โสวณฺณผลกตฺถกา
 เวทิกา สพฺพโสวณฺณา^๒
 ทุมโต ปสฺสเสสุ นิมฺมิตฺตา.

๑๕. มณฺนิมุตฺตาวาลุกากิณฺณา^๓
 นิมฺมิโต รตนาโมโย
 โอมภาเสตี ทิสฺวา สพฺพา
 สตรํสิว อุกฺคโต^๓ติ.

ตตฺถ ชินฺติ กิเลสําริชยนโต

ชินฺ. สพฺพโสวณฺณมยา ปสฺสเสตี ตสฺส ปน
 เอวํ นิมฺมิตฺตสฺส จงฺกมสฺส อุกฺกยปสฺสเสสุ
 สุวณฺณมยา ปรมรมณฺเีย มรียาทญฺมิ
 อโหสิ, มชฺฌเณ มณฺนิมยาตี อธิปฺปาโย.

๑๔. ทรงเนรมิตไฟที่ (คือพระแท่นรอง
 พระบาท)มีสี่ทองลวน ปลูกคควยแผน
 กระดานสี่ทอง เข่ากันกับไม้ข้อทั้งคู
 ที่ด้านข้างทั้งสอง.

๑๕. ไฟที่ที่เคลื่อนกล่นไปด้วยทรายแก้วมณี
 และแก้วมุกดา (และ)ที่เสด็จจจกรม
 อันลวนแล้ว คควยรัตนะ ที่ทรงเนรมิต
 (นั้น)สว่างไสวไปทั่วทุกทิศ ดุจดวง-
 อาทิตย์อุทัยขึ้น ฉะนั้น."

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า พระ-
ชินฺเจา หมายถึง พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงมี
 พระเนมิตกนามว่า พระชินฺเจา เพราะ
 ทรงชำนะข้าศึกคือกิเลส. สองบทว่า ที่ด้าน
ข้างมีพนสำเร็จแล้วคควยทองลวน อธิบายว่า
 กที่ด้านข้างทั้ง ๒ ด้านแห่งที่เสด็จจจกรมซึ่ง

^๑ ฉ. อี. ตุลาสงฆาฏานวคฺคา.

^๒ ก. โสวณฺณผลกตฺถกา.

^๓ โป. มณฺนิมุตฺตาวาลุกากิณฺโณ.

ทรงเนรมิตไว้อย่างนี้นั้นมีพื้นอันเป็นขอบเขต
สำเร็จแล้วด้วยทอง นารัณรมย์ใจยิ่งนัก,
พื้นในทามกลางสำเร็จแล้วด้วยแก้วมณี.

ตุลาสงฆาภาติ ตุลายุคฟ้า, ตา
นानารตนมยาติ เวทิตพพา. อนุวตตาคี
อนุรูปา. โสวณณผลกตตาคี โสวณณ-
มเยหิ ผลเกหิ อตตตาคี, ตุลาสงฆาตานัน
อุปริ สุวณณมโย ปทรจจโทติ อตโต.

บทว่า ตุลาสงฆาภา แปลว่า ภูเขา
ไม้ชื่อ, ภูเขาไม้ชื่อนั้น ควรทราบว่าเป็นสำเร็จ
แล้วด้วยรัตนะต่าง ๆ. บทว่า อนุวตตาคี
แปลว่าเหมาะ. บทว่า ปูลาดด้วยแผ่น
กระดานสีทอง ความว่า ปูลาดด้วยแผ่นกระดาน
อันสำเร็จแล้วด้วยทอง, เบื้องบนแห่งภูเขาไม้ชื่อ
มุ่งด้วยไม้เรียบ อันล้วนแล้วด้วยทอง.

เวทิกา สพฺพโสวณณาคี เวทิกา ปน
สพฺพปิ สุวณณมยา, ยา ปเนสา
จกมนปริกฺเขปเวทิกา, สา เอกาว,
อณฺเณหิ รตนเนหิ อสมฺมิตฺตาคี อตโต.
ทฺวโต ปสฺสเสสฺสุ นิมิตฺตาคี อุโกสฺ
ปสฺสเสสฺสุ นิมิตฺตา. ท-กาโร ปทสนฺธิกโร.

บาทพระคาถาว่า ไฟที่มีสีทองล้วน ความว่า
ก็ไฟที่ล้วนสำเร็จแล้วด้วยทอง, อนึ่ง ไฟที่
ที่กำหนดเป็นที่เสด็จจกกรมของพระผู้มีพระ-
ภาคเจ้าพระองค์นั้น (เป็นสีทอง) อย่างเดียว
เท่านั้น, อธิบายว่า ไม่เจือปนด้วยรัตนะ
เหล่าอื่น. บาทพระคาถาว่า ทฺวโต ปสฺสเสสฺสุ

๑. ฉ. อนุวตฺตาคี.

นิมิตา แปลว่า ทรงเนรมิต (ไฟที่) ไวที่
คานข้างทั้งสอง. ท อักษรทานลงไวด้วยบท
สนธิ.

มณิมุตตาวาลูกากิณณาติ มณิมุตตามย-
วาลูกากิณณา. อถวา มณโย จ
มุตตา จ วาลูกา จ มณิมุตตาวาลูกา.
ตาทิ มณิมุตตาวาลูกาทิ อากิณณา
สนุตตาทิ มณิมุตตาวาลูกากิณณา.

บทว่า มณิมุตตาวาลูกากิณณา แปลว่า
เคลื่อนกลนด้วยทรายแแก้วมณีและแแก้วมุกดา.
อีกอย่างหนึ่ง แแก้วมณี แแก้วมุกดา และ
ทราย ชื่อว่า มณิมุตตาวาลูกา. (ไฟที่)
เคลื่อนกลนคือคานด้วยแแก้วมณี แแก้วมุกดา
และทรายเหล่านั้น เพราะเหตุนี้จึงชื่อว่า
มณิมุตตาวาลูกากิณณา.

นิมิตโตติ อิมินากาเรน นิมิตโต กโต.
รัตนามโยติ สัพพรตนมโย, จงกโมติ
อตุโถ. โอภาเสติ ทิสสา สพพาติ
สพพาปิ ทส ทิสสา โอภาเสติ
ปกาเสติ.

บทว่า นิมิตโต แปลว่าทรงเนรมิตคือกระทำ
แล้วด้วยอาการนี้. บทว่า สำเร็จแล้วด้วย
รัตนะ คือลวณแล้วด้วยรัตนะทั้งปวง, ไตแก
ที่เสด็จจงกรม. ขาทพระคาถาว่า สว่างไสว
ไปทั่วทุกทิศ ความว่า สว่างไสว คือ แจ่ม-
กระจ่างไปทั่ว ๑๐ ทิศ แม้ทั้งหมด.

สตรัสวาติ สหสสรัสวาติจโจ วिय.
อุกคโตติ อุกโต. ยถา ปน อพุกคโต

บทว่า สตรัสว แปลว่า เหมือนพระอาทิตย์
มีรัศมีพื้นหนึ่งฉะนั้น. บทว่า อุกคโต แปลว่า

สหุสรลี สัพพาปี ทส ทิสา แรกขึ้น. เหมือนอย่างว่า ดวงอาทิตย์แรก
 โอภาเสติ, ปกาเสติ. เอวเมว เอโสปี ขึ้น ย่อมยังทิศทั้ง ๑๐ ให้สว่างไสว คือให้
 สัพพรตนมโย จงกโม โอภาเสตีติ กระจ่างแจ้งฉันใด. ที่เสด็จจกกรมอันลวน
 อตุโถ. แลควยรัตนะทั้งปวงแมนี่ ก็ยังทิศทั้งปวง
 ให้สว่างไสวฉันนั้น.

อิทานิ ปน นิฏฺฐิตะ จงกเม ตตุถ
 ภควโต ปวตฺตติทสฺสนตฺถ :

อนึ่ง เมื่อที่จกกรมสำเร็จแล้ว เพื่อจะ
 แสดงเรื่องราวของพระผู้มีพระภาคเจ้า ณ
 ที่จกกรมนั้น ในบัดนี้ท่านกล่าวพระคาถาว่า :

๑๖. "ตสฺมี จงกเมน ธีโร
 ทวตฺตตีสวรลกฺขโณ
 วิโรจมาโน สมฺพุทฺโธ
 จงกเม^๑ จงกมี ชิโน.

๑๖. "พระชินสัมพุทธเจ้า ผู้เป็นนักปราชญ์
 ทรงมีพระ (มหาบุริส) ลักษณะอัน
 ประเสริฐ ๓๒ ประการ ทรงเปล่ง
 รัศมีรุ่งโรจน์ เสด็จจกกรมอยู่ ณ ที่
 จกกรมนั้น.

๑๗. ทิพฺพี มนุทารวํ ปุปฺผํ
 ปทุมํ ปาโรจตุตฺถํ
 จงกเมน โอกิรินฺตึ
 สพฺเพ เทวา สมากตา.

๑๗. เทวดาทั้งปวงมาประชุมกันแล้ว ต่าง
 ก็ไปรยปรายดอกมณฑารพ ดอกบัว
 หลวง ดอกปาริชาติ อันเป็นทิพย์ ลง
 ณ ที่จกกรม.

^๑ โป. อิทธิยา.

ยสมัย^๑ ปุပ္พิเต สกลั เทวนคร เอก- เมื่อต้นปาริชาติใด มีดอกบานแล้ว เทวนคร
 สุธฤคณฐวาสิต โหติ, ตสฺส กุสุมเรณู- ทั้งสิ้นก็อบอวลไปด้วยกลิ่นหอมยิ่ง เป็นอัน
 โอภิกุณยานิ นวกนกวิมานานิ^๒ ปิณฺชฺรานิ เดียวกัน, วิมานทองนพคุณมีละอองเกสร
 หุตฺวา ขายนฺติ. อิมสฺส ปาริจฺจตฺตก- ดอกปาริชาตนั้นโปรยปรายปรากฏเป็นสีแสด
 รุกฺขสฺส ปุပ္ผณฺจ ปาริจฺจตฺตกนฺติ วุตฺตํ. เพลิง. อนึ่ง ดอกของต้นปาริชาตนี้ ท่าน
 เรียกว่าปาริฉัตรก็มี.

จกฺกมเน โอภิรณฺตีติ ตสฺมี รตนจกฺกเม บาทพระคาถาว่า โปรยปรายอยู่ ณ ที่เสด็จ
 อวภิรณฺตี, เตน วุตฺตปฺปกา เรน ปุပ္ผเน จกฺกรม ความว่า โปรยปรายอยู่ ณ
 ตสฺมี จกฺกเม จกฺกมมานัน ภควนฺตํ พระรัตนจักรมกัณฑ์นั้น, คือบูชาพระผู้มีพระ-
 ปุเชนฺตีติ อตฺโถ. สพฺเพ เทวาติ ภาคเจ้า ซึ่งเสด็จจกฺกรมอยู่ ณ ที่จกฺกรมนั้น
 กามาวจรเทวาทโย เทวา. เตนหา ด้วยดอกไม้ประการตั้งกล่าวนั้น. บทว่า
 "ปสฺสฺสนฺตี ตํ เทวสฺสงฺฆา"ติ. ตํ ภควนฺตํ เทวตาทั้งปวง ไต่แก่ เทวตาชั้นกามาวจร
 รตนจกฺกมเน จกฺกมณฺตํ สเกสุ อาลเยสุปี เป็นต้น. เพราะเหตุนี้ ท่านจึงกล่าวว่า
 ปสฺสฺสนฺตีติ อตฺโถ. "หมู่เทวตาแลเห็นพระองค์." อธิบายว่า
 หมู่เทวตา(ที่สถิตอยู่)แม่ในที่อยู่ของตน ก็แล
 เห็นพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้นซึ่งเสด็จ
 จกฺกรมอยู่ ณ พระรัตนจักรมกัณฑ์.

^๑ โป. ตสฺมี.

^๒ โป. กนกวิมานานิ.

ทสฺสทสฺสีติ ภูมฺมตฺเถ ปจฺจตฺตวณฺนี,
 ทสฺสทสฺสียํ เทวสงฺฆมา ตํ ปสฺสณฺตีติ
 อตฺถโณ. ปโมทิตาติ ปมฺทิตา. นิปตฺนตีติ
 สนฺนิปตฺนตี. ตฺถุจฺหฺญาติ ปิตฺตวเสณ
 ตฺถุจฺหฺญา. ปโมทิตาติ อิทานี วตฺตพฺเพหิ
 ตาวตีสํวาทิ เทเวหิ สทฺธิณฺตี สมนฺพฺนโธ
 ทฺถุจฺพฺโพ, อิตฺรธา ปุนฺรตฺตตีทิสฺสโต น
 มฺจฺจติ. อถวา ปโมทิตา ตํ ภควนฺตํ
 ปสฺสณฺตี, ตฺถุจฺหฺญา ปโมทิตา ตฺหิ ตฺหิ
 สนฺนิปตฺนตีติ อตฺถโณ.

บพวาท ทสฺสทสฺสี เป็นปฐมมาวิภักตฺติลงนอรรถ
 สัตตมมีวิภักตฺติ, อธิบายว่า หมูเทวดาใน
 หน้มนจกัรวาล ก็แลเห็นพระผู้มีพระภาคเจ้า
 พระองค์นั้น. บพวาท ปโมทิตา แปลว่า
 เบิกบานใจ. บพวาท นิปตฺนตี แปลว่า
 ประชุมกัน. บพวาท ตฺถุจฺหฺญา แปลว่า ยินดี
 ราเริงควยอำนาจปิตี. บัณฑิตพึงเห็นว่า
 บพวาท บันฺเทิงใจ สัมพันธ์เข้ากับคำว่า
 กับควยเทวดาชั้นดาวดึงส์เป็นต้น ที่จะพึง
 กล่าวถึงในบัดนี้, (ถ้า) สัมพันธ์อย่างอื่น
 จากนี้ก็มิพนโทษในการกล่าวซ้ำ. อีกอย่าง
 หนึ่ง อธิบายว่า หมูเทวดาต่างมีใจบันเทิง
 แลดูพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น, (และ)
 ต่างยินดีราเริงบันเทิงใจประชุมกันในที่นั้น ๆ.

อิทานี เย ปสฺสึสฺสุ เย สนฺนิปตฺตีสฺสุ,
 เต สรฺูปโต ทสฺสเสตฺตุ :

เทวดาเหล่าใดแลเห็นแล้ว (และ)
 เหล่าใดประชุมกันแล้ว, ท่านประสงค์จะ
 แสดงเทวดาเหล่านั้น โดยสรูป ในกาลบัดนี้
 จึงกล่าวพระคาถาเหล่านั้นว่า :

๑๙. "ดาวที่สำ จ ยามา จ
 คุสิตา จาปี เทวตา
 นิมมานรติโน เทวา
 เย เทวา วสวัตติโน
 อุทกคจิตตา สุมนา
 ปัสสูติ โลกนายกั."

๒๐. สเทวคณธพพมนุสสรกขสา
 นาคา สุปณณา อถวาปี กิณนรา
 ปัสสูติ ตั โลกहितานุกมปกั
 นเกว อจจุคคตจนหมณทลั."

๒๑. อามสสุรา สุกิณหา
 เวหปผลา อกนิฐา จ เทวตา
 สุตุทสุกุกวตถวสนา
 ติฐจนติ ปณชล็กตา."

๑๙. "เหล่าเทวดาชั้นดาวดึงส์ ชั้นยามา
 ชั้นคุสิต เหล่าเทวดาชั้นนิมมานรติ
 และเหล่าเทวดา ชั้นปรนิมิตตวสวัตติ
 ต่างมีจิตโสมนัสยินดี เฝ้าแลดูสมเด็จ
 พระบรมโลกนายก."

๒๐. พวกนาค ครุฑ หรือแมกิณนร พรอม
 ควยเทวดา คณธรรพ มนุษย์และ
 รากษส ต่างก็เฝ้าแลดูพระองค์ผู้ทรง
 เอ็นดู หวังประโยชน์แก่อุกลแกโลก
 เหมือนดวงจันทร์ ที่ขึ้นไปในนภากาศ
 ฉะนั้น."

๒๑. เหล่าเทพยดาชั้นอามัสสรพรหม สุกิ-
 ณพพรหม เวหปผลพรหมและอกนิษฐ
 พรหม ต่างนงนพพาขาวลวนสะอาด
 หมกจค ยืนประนมอัญชลีอยู่."

๒๒. มุญฺจนฺติ ปุปฺผิ ปน ปญฺจวณฺณิกิ
 มนุทธารว^๑ จนุทฺทจฺจนฺณมิสฺสิต^๒
 ภเมนฺติ เจลानी จ อมฺพเร ตทา
 อโห ชิโน โลกहितานุกมฺปกโก"ติ
 อีมา คาถาโย วุตฺตา.

ตตฺถ อุตฺถกฺกจิตฺตาติ ปิตฺติโสมนสฺส-
 วเสณ อุตฺถกฺกจิตฺตา. สุมฺนาติ อุตฺถก-
 จิตฺตตฺตา เอว สุมฺนา. โลกहितานุกมฺปกนฺติ
 โลกहितญฺจ โลกานุกมฺปกญฺจ. โลกहितน
 วา อนุกมฺปกํ โลกहितานุกมฺปกํ.

นภเว อจฺจุคฺคตจฺนทมณฺทลนฺติ เอตฺถ
 อากาเส อภินโวหิตํ ปริปฺภณฺ

๒๒. ครั้งนั้น เทวดาเหล่านั้นต่างก็ไปรย
 ดอกมณฑารพ ๕ สี อันเจือด้วยจุก
 จันท์ และพากันโบกผ้าน้อยกลางหาว
 (แปลงเสียงสรรเสริญว่า) โอ
 พระชินเจ้า ทรงเอ็นดูหวังประโยชน์
 เกื้อกูลแก่โลก."

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า มีจิต
โสมนัส คือมีจิตเบิกบานด้วยอำนาจปีติ
โสมนัส. บทว่า มีใจยินดี คือที่ชื่อว่า
 มีใจยินดี เพราะมีจิตเบิกบานนั่นเอง.
 บทว่า ผู้ทรงเอ็นดูหวังประโยชน์เกื้อกูลแก่
โลก คือผู้ทรงเกื้อกูลแก่โลก และทรงเอ็นดู
 แก่โลก. อีกอย่างหนึ่ง ผู้ทรงเอ็นดูหวัง
 ประโยชน์เกื้อกูลแก่โลก.

ในบาทพระคาถานี้ ว่า เหมือนดวงจันทร์
ที่ขึ้นไปในนภากาศ ความว่า เหล่าเทวดา

^๑ อ. มนุทวาร.

^๒ ฉ. อ. ...มิสฺสิตํ อโตะ ปร์ อธิสเมว.

สพโพททววินิมุตต์ สรทสมเย จนทมณฺทล
วีย พุทฺธสิริยา วิโรจมานํ นยนานนุทกร
ปสฺสนตฺตี อตฺโถ.

แลเห็นพระบรมศาสดาผู้รุ่งโรจน์ ด้วย
พระพุทฺธสิริ ทรงทำความเพิลิกเพิลินแก
นัยนา เหมือนจันทรมณฑลในฤดูร้อนซึ่งเต็ม
ดวง ปราศจากอุปัทวะ (คือมลทิน) ทั้งปวง
เริ่มส่องสว่างในอากาศฉะนั้น.

อาภัสสรชาติ อุกกุฏสปริจฺเจทวเสเน
วุตฺตํ. ปรีตฺตาทอปฺปมาณาภอาภัสสร
ปรีตฺตมชฺฉิมปณีตเกเทเน ทุตฺติยชฺฉาเนนาภิ-
นินฺนพุตฺตา สพฺเพว กหิตาติ เวทิตฺตพฺพา.

บทว่า อาภัสสรพรหม ท่านกล่าวไว้
ด้วยอำนาจการกำหนดพระพรหมชั้นอุกฤษฏ์.
ปรีตฺตาทพรหม อัมปมาณาพรหม และ
อาภัสสรพรหม ทั้งหมดซึ่งเกิดด้วยเหตุช้วน
ต่างโดยชั้นปรีตตมชฺฉิมและประณีต (กำหนด
เอาการเจริญช้วน อายุ และรัศมีเป็นเกณฑ์
แบ่งชั้น) บัณฑิตพึงทราบว่า ท่านจัดเข้าไว้
(ในบทว่าอาภัสสรพรหม).

สุภกัณหาติ อิทํ อุกกุฏสปริจฺเจทวเสเน
วุตฺตํ, ตสฺมา ปรีตฺตสุภอปฺปมาณสุภ-
สุภกัณหา ปรีตฺตาทิเกเทเน ตติยชฺฉาเนน

บทว่า สุภกัณหาพรหม นี้ ท่านกล่าวไว้ด้วย
สามารถกำหนดพระพรหมชั้นอุกฤษฏ์, เหตุฉะนั้น
ปรีตตสุภพรหม อัมปมาณสุภพรหมและสุภกัณหา-

มธุรัตถวิลาสินี ป. - พ. ๑ - ๑๓

๑ มโนรทปฺรณิ. ๓/๒๐๑.

คุณากรณ์ บุรณะพันธ์
สร้างค้นฉบับถวาย เป็นพุทธบูชา

สุสุทฐสุกกวตถวสนาติ สุสุสุ สุสุธานี บาทพระคาถาว่า ตางนงหมผาขาวลวน
สุสุธานี สุกกาณี โธทาธานี. สุสุธานี สะอาคหมคจค ความว่า สะอาคควยค
สุกกาณี วตถาณี นิวตถาณี เจว ปารุธานี ชื่อว่า สุสุธานี คือขาว มีสีขาว. ผ้าสีขาว
จ เยหิ, เต สุสุทฐสุกกวตถวสนา, สะอาคหมคจค อันเทวดาเหล่าใดนงหมแล้ว,
ปริทิตปริสุทฐปญชรวตถาติ อตุโธ. เทวดาเหล่านั้นชื่อว่า สุสุทฐสุกกวตถวสนา,
"สุสุทฐสุกกวสนา"ติปิ ปาโง. อธิบายว่า มีผ้าขาวบริสุทธิ์อันนงหมแล้ว.
พระบาลีว่า "สุสุทฐสุกกวสนา (มีผ้าขาว
บริสุทธิ์ควยค)" กัม.

ปญชลิคตาติ กตปญชลิกา กมลมกุตสทิส บทนา ประกองอัญชลี ความว่า ยื่นประนม
อัญชลี สิริสิ กตวา ติฏจนติ. อัญชลีคือกระทำอัญชลี เช่นกับดอกบัวตูมไว้
เหนือเศียร.

มฺยจนตีติ โอภิรนต์ิ. ปฺปผ ปนาติ บทนา โปรย คือโปรยปราย. บทนา
กฺสม ปน. "ปฺปผวานิ วา"ติปิ ปาโง, ปฺปผ ปน แปลว่า ดอกไม้. พระบาลีว่า
วจนวิปริยาโส^๑ ทฺฐพโพ, อตุโธ ปนสฺส "ปฺปผวานิ วา" คังนี้ กัม, พึงเห็นว่า เป็น
โสเยว. ปญจวณฺณิกนติ ปญจวณฺณ นี้ล- คำตรงกันข้าม, ส่วนเนื้อความของพระบาลี

^๑ ฉ. วจนวิปริยาโย.

คุณสุทิศ นีวาสะบุตร และญาติ
สร้างต้นฉบับถวาย เป็นพุทธบูชา

มธุรัตถวิลาสินี บ. - พ. ๑-๑๓

ปีตโลหิตาทาทมณฺชิฏฺจกฺวณฺณวเสณ ปญฺจ-
วณฺณํ. จฺนฺทฺนจฺณณมิตฺตํ จฺนฺทฺนจฺณณ
มิตฺตํ.

นั้นก็เหมือนกัน. บทว่า ปญฺจวณฺณํ แปลว่า
มี ๕ สี คือมี ๕ สี ควฺยสามารถแหงสีเขียว
สีเหลือง สีแดง สีขาว สีหงส์บาท(คือสีแดง
เรื่อ). บทว่า จฺนฺทฺนจฺณณมิตฺตํ แปลว่า
เจือแล้วควยจฺณจันท์.

ภเมนฺติ เจลาณีติ ภมยฺนฺติ วตฺถานี.
อโห ชิโน โลกहितานุกมฺปโกติ "อโห
ชิโน โลกहित อโห จ โลกहितานุกมฺปโก
อโห การุณิก"ติ เอวมาทีนํ อุตฺตวจฺนานิ
อุกฺกิริรุตฺตา. มุญฺจฺนฺติ ปุบฺผํ ภมยฺนฺติ
เจลาณีติ สมนฺนุโธ.

บทว่า ภเมนฺติ เจลาณี แปลว่า โบกผ้า.
คำว่า อโห ชิโน โลกहितานุกมฺปโก ความว่า
เทวคาทั้งหลายเปล่งคำชมเชยมีอาทิอย่างนี้
ว่า "โอ พระชินเจ้าผู้มีประโยชน์แก่อุกลต่อ
ชาวโลก โอ พระชินเจ้า ผู้ทรงอนุเคราะห์
ควยประโยชน์แก่อุกลแก่โลก โอพระชินเจ้า
ทรงมีพระ(มหา)กรุณา." เชื่อมความว่า
เทวคาทั้งหลาย ไปรยคอกไม้ โบกสะบัดผ้า.

อิทานิ เตหิ ปยุตฺตานํ อุตฺตวจฺนานิ
ทสฺสเสตุ อีมา คาทาโย วุตฺตา :

บัดนี้ เพื่อจะแสดงคำชมเชยที่ทวยเทพ
เหล่านั้นประกอบแล้ว ท่านจึงกล่าวคาถา
(ประพันธ์) เหล่านี้ไว้ว่า :

๒๓. "ศุว สตุถา จ เกตุ จ
 ธโซ ยูโป จ ปาณิน
 ปรายโน ปติฏฐา จ
 ทีโป จ ทวิปทุคตโม."
๒๓. "พระองค์ทรงเป็นพระบรมครูผู้สูงสุด
 กว่าสัตว์วิบาททั้งหลาย เป็นคุณจง
 (ธงที่ควรเคารพ) เป็นคุณธงชัย
 (ธงพระอินทร์) เป็นคุณหลักชัย เป็น
 ที่พึ่ง เป็นที่พำนักอาศัย และเป็น
 คุณดวงประทีปของสัตว์ทั้งหลาย."
๒๔. ทสสหัสสีโลกธาตุยา
 เทวตาโย มหิตุธิกา
 ปริวาเรตุวา นมสฺสนติ
 ตุฏฐหฺฐา ปโมทิตา.
๒๔. เหล่าเทวตาผู้มีฤทธิ์มากในหมื่นโลก
 ธาตุ ต่างก็ยินดี ราเริงเบิกบานใจ
 แวดล้อมนมัสการอยู่.
๒๕. เทวตา เทวกณฺฐา จ
 ปสนฺนา ตุฏฐมานสา
 ปณฺจวณฺณิกปุปฺเภหิ
 ปุชฺชนติ นราสภ.
๒๕. เหล่าเทวตาและเทพกัญญา ต่างก็
 เลื่อมใส มีใจยินดี พากันบูชาพระ-
 ะนราสภเจ้า ด้วยดอกไม้ ๕ สี.
๒๖. ปสฺสนติ ตํ เทวสงฺฆา
 ปสนฺนา ตุฏฐมานสา
 ปณฺจวณฺณิกปุปฺเภหิ
 ปุชฺชนติ นราสภ.
๒๖. หมูเทวตาได้เห็นพระองค์ ต่างก็
 เลื่อมใส มีใจยินดี พากันบูชา
 พระนราสภเจ้าด้วยดอกไม้ ๕ สี.
 (ต่างเปล่งวาจาว่า).

๑ ก. ทิปทุคตโม.

๒๑. อโห อจฺจริยํ โลกเก
อพฺภุคฺติ โลมหํสนํ
น เมทิสํ ภูตปุพฺพํ
อจฺเจรํ โลมหํสนํ.
๒๒. โอ ความอัสฺจรรยอํนํนำชนพอง-
สยองเกลา ไมเคยมีแล้วในโลก
(ปรากฏการณ์) ความอัสฺจรรยอํนํ
นำชนพองสยองเกลา ซึ่งไม่เคยมี
มาก่อนเช่นนี้(ข้าพเจ้าได้เห็นแล้ว).
๒๓. สกสฺกมฺหิ ภวเน
นีสิติวาน เทวตา
หสนฺติ ตา มหาหสิตํ
ทิสฺวานจฺเจรกํ นภ.
๒๔. เทวตาเหล่านั้น สถิตอยู่ในภพของ
ตน ๆ ครั้นได้เห็นความอัสฺจรรยอํนํ
ทองฟ้า ต่างพากันราเริงอย่างใหญ่
หลวง.
๒๕. อากาสํฐา จ ภูมฺมฐา
ติณฺปนฺนนิวาสิโน^๑
กตฺถชฺลี นมสฺสนฺติ
ตุญฺจฐา ปโมทิตา.
๒๖. เหล่าเทวตาที่สถิตอยู่ในอากาศ ที่
สถิตอยู่บนพื้นดิน และทั้งที่สถิตอยู่บน
ยอดภูเขาและตามหนทาง ต่างยินดี
ราเริง เบิกบานใจพากันประนม
อัญชลีนมัสการอยู่.
๓๐. เขปี ทีมายุกกา นาคา
ปุณฺณวฺนฺโต มหิตฺธิกา
ปโมทิตา นมสฺสนฺติ
ปุชฺชนฺติ นรุตฺตมํ.
๓๐. แม่พวงนาคที่มีอายุยืน มีบุญ มีฤทธิ์-
มาก ต่างก็เบิกบานใจ ถวาย
นมัสการบูชาพระบรมศาสดาผู้สูงสุด
กว่านรชน.

^๑ ก. ติโณสธินิวาสินโน.